RAMA RAJU

OR

THE LAST DAYS

OF

VIZIANUGGAR.

AN HISTORICAL DRAMA

IN FIVE ACTS

BY

KOLLACHELLAM SREENIVASA RAO

2nd Grade Pleader, Bellary.

FIRST EDITION.

BELLARY.

PRINTED AT THE VANI VILASA PRESS,

1907.

Registered Copy-Right.

శ్రీ

రామరాజు చరిత్రము.

(కర్ణాటకరాజ్య నాశనము.)

ఇది,

బళ్ళారి జిల్లా బళ్ళారి మునసఫ్ కోర్టు వకీలు

కోలాచలం శ్రీనివాసరావుచే

రచియింపఁబడిన

చరిత్రనాటకము.

మొదటి కూర్పు.

బళ్ళారి.

సంజీవిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు,

ముద్రింపఁబడినది.

1907.

Registered Copy-Right.

0—12—9.   తపాలుఖర్చు రు. 0—1—0.

మిత్రులారా ?

ఈనాటకము కేవలచరిత్రాంశములుగలిగినది. తాళికోట యుద్ధమునఁ బరాజయమునొంది హిందూరాజులు విజయనగర రాజ్యమును గోలుపోయిన విషయమిందలి యితివృత్తము. చరిత్రాంశములన్నియును చూ-చా- తప్పక యథార్థస్థితిలో నాటకమునందుండవు, ఆంగ్లేయభాషయందుండు చారిత్రనాటకంబులు చదివినవారికెల్లరకు నిది తెల్లంబుగనుండును. ఒకకార్యమునకుఁ గారణంబు గల్పించు స్వాతంత్ర్యము నాటకకర్తకుఁగలదు. రామరాజు శిరంబు నఱికినవాఁడతని సేనాధిపతులలోఁ దురకవాఁడొకఁడని యొకచరిత్రకారుఁడు వ్రాసినాడు. వాఁడెవఁడైనది రాజునుజంపుటకుఁగారణమేమయినది నేను గల్పించి వ్రాసినాడను.

(2) ఐరోపాఖండమునందుఁబదునైదవ శతాబ్దాంతమువఱకుఁ బురాణగాథలు నాటకములుగ రచియింపఁబడుచుండినవి. పదునాఱవ శతాబ్దమునందట్టినాటకములును వదలి పండితులు చరిత్రవిషయములును నాటకములుగ రచించి ప్రదర్శింపఁబ్రారంభించిరి. పౌరాణికనాటకములు (Mystery and Miracle plays) ప్రస్తుతము ప్రదర్శనానర్హములని పెక్కు జనులతలంపు.

(3) ఇప్పటికాలంబున నాలుగైదు ఘంటలకాలమునకన్న హెచ్చుకాలము ప్రదర్శింపఁదగిన నాటకములు జనుల యోపికనుబాపునుగావున దీర్ఘముగఁబెంచి నాటకములు వ్రాయుట తప్పని యిపుడు నేఁదెలిసితి. హెచ్చుగఁ బద్యములు వ్రాయుట వృథాయాశము.

(4) ఈనాటకము మోదాంతముగ నేనొనర్చితిని. అయిన నిచట సుమనోరమసభవారు దానిని ఖేదాంతముగ మార్చినారు. అనగా పటాణి యున్మాదుండై యించుక పిచ్చి తెలిసియున్నకాలమునం దా సాబి తన్నాడిన పలుకులకుఁగినిసి- యాసాబీనిఁజంపి తననుజంపుకొనెనని మార్చినారు. ఇదియ సరియయిన మార్గమని కొందఱి యభిప్రాయంబు. ఇందులకు భిన్నాభిప్రాయంబు సైతము గలదు.

(5) విద్యారణ్యులచే నిర్మింపఁబడిన విజయనగరము ప్రారంభమున విద్యానిలయంబయి-పిదప లక్ష్మీనివాసమైయుండి తుదకు నాశనమాయెను గావున సరస్వతీ లక్ష్మీ జ్యేష్ఠాదేవుల నీనాటకంబునఁజేర్చితి.

(6) ప్రథమాంకతృతీయరంగ మొకటి కల్పించి యచట బాలుఁడుగ నున్న రామరాజును చాలులో విషముగలిపి త్రావింపఁబడును. ఈరంగము నాటకమున ప్రాముఖ్యము లేకయుండినను, నాటక మాడువారొనర్ప నగును.

(7) ప్రథమాంకాంతము నాలవరంగముగ మార్చి యారంగమున విజయనగరమునందలి రాజగృహములు పుస్తకభాండాగారములు మొదలగునవి సలకము తిమ్మయ్య కాల్చినట్లు ప్రదర్శింపనగును.

(8) ద్వితీయాంకప్రథమ రంగమునందు- బజారువీధి నమర్చి యచట ననేకవిధములైన వినోదములు జరుపనగును.

(9) బళ్ళారి సుమనోరంజనసభ వారనేకావర్తులీ నాటకము ప్రదర్శించి వారు అందుననొకతూరి ప్రదర్శించినరీతి నగపడు ప్రకటనపత్రిక నిందుఁ బ్రచురించినాఁడను, ఈనాటకమాడనిచ్ఛయించువారు దానినిఁజూచి తమయిష్టానుసారముగ ననుకూలమురీతి రంగములు హెచ్చుతగ్గులు చేసికొననగును.

(10) తురకవాఁడగు పటాణినోట సంస్కృతపదజటిలములగు వాక్యములువచ్చునా? హిందువుల వర్ణనలకు సామాన్యముగనుండు "ఇంద్రాద్యుద్ధము అష్టదిక్పాలకులు" మొదలగు వర్ణనలు తురకలనోట వచ్చునా? యని కొందఱాక్షేపింతురు. ఇది తెనుఁగు నాటకము ఉత్తమపాత్రను ధరించినవాఁడు తురకవాఁడయినను వానికినుత్తమ భాషయె వాడవలెనని నా తాత్పర్యము. "లోకోభిన్నరుచిః" యనియున్నది కావున ననేకులనేక తాత్పర్యంబుల విషయంబునఁ బూనుదురు.

ఈనాటక విషయంబున నేవ్రాయఁదగిన్న విశేషాంశములేమియు లేవు కావునఁ బెద్దలకువందనం బిడి, విరమించు.

విధేయుఁడు,

కోలాచలం శ్రీనివాసరావు.

ARGUMENT.

The story concerns the fall of the Vizianugger kingdom. The kingdom reached its zenith of glory during the famous Kristna Deva Raja's life time. As he died issueless, his 2nd brother Achuta Raj ascended the throne, who reigned for some time and died leaving an infant son. At this time the state minister, an avaricious scoundrel poisoned the infant and tried to usurp the throne and being thwarted by the poligars, in a fit of vengeance, set fire to the capital. Now it is, that many of the palaces and costly state buildings were burnt down and above all, the collection of ages and the pride of the Andhra Sovereigns,—the palace Library was consumed to ashes. The rogue committed suicide. Rama Raj the son-in-law of the Krishna Raj was elected regent, an infant son of the 3rd brother of Krishna Raj being placed upon the throne. It was during Rama Raja's reign, the Bhamini Sultans united, and in the Battle of Tallikota 1564, the Hindu armies were treacherously betrayed and Rama Raj slain by one of his Mussulman captains and then followed plunder and devastation unparalleled in History.

Act. I.

THE FIRST STROKE OF MISFORTUNE.

Scene—1. The conversation between Saraswati, Lutchmi and Kalarati.

Scene—2. The council of the feudatory chiefs of the Andhra kingdom with its state minister Salakam Timmayya at the head. They are met to discuss as to who best would be able to fill up the regal vacancy caused by Achuta Raja's death. First S. Timmayya proposes that the deceased's infant son should be placed upon the throne. Then Ram Raj, son-in-law of the famous Krishna Raj, gets up and advises that Ranga Raj, the uncle of the infant, should be crowned urging as his reasons, the turbulent spirit of the times and the Mussulman danger. S. Timmayya insults Ram Raj and asserts no fear of invasion would compel him to change the line of descent. The other chiefs follow suit. So Rama Raja being disgusted, retires to

Adoni warning the chiefs that evil would befall them. After the feudatory chiefs retire, the wily minister S. Timmayya plans to poison the infant and thus to ascend the throne himself.

Scene—3. The infant Raja's bed chamber—The minister bribes one of the watchers to poison the infant—The rascal when the Raja requires some drink, gives him the poisoned one (This Scene is not written in the book)

Scene—4. The fellow watcher of the murderer reveals the horrible secret to a Brahmin.

Scene—5. The council of chiefs meets again at the unexpected death of their infant Raja. They learn to their horror that the minister was aspiring for the throne and was even ready to turn a renegade. Just then the Brahmin arrives and informs them about the watcher's secret. The murderer is arrested and is made to blurt out the truth on pain of death. Indignant beyond all bounds, the Polgars, feeling the want of a guiding spirit to crush the formidable minister, resolve to send for Rama Raja who had fore warned them.

Scene—6. The minister learning that Ram Raja had arrived from Adoni and that all the chiefs had determined to flay him alive, in a fit of beastly vengeance sets fire to the capital and commits suicide by rushing into the flames.

Act II.

THE FATAL WEAKNESS OF RAM RAJA.

Scene—1. Bazaar scene in Vizianugger—Pathan Rustum the illegitimate son of Raja on his way from Bijapur to the Hindu Court, is mortified to hear Rama Raja's triumphs over the Mussulmans sung every where. Being a bigoted Muhammadan in his spirit, he takes an oath to ever strive for the destruction of the Hindu Kingdom.

Scene—2. Rama Raja in his antechamber—Pathan Rustum who had already been entertained as one of the captains of the Hindu Army (as the father had recognised the son without the latter's knowledge) informs that a

messenger from Mudagal was awaiting orders. He is ordered to be brought in. The messenger comes in, bringing the daughter of the Nawab of Mudagal as a captive and as an addition to Rama Raja's Zenana. The lady whose name is Ashabi is ordered to be unveiled whereon she upbraids Rama Raja for his want of chivalry. Just as Rama Raja was getting into a fury, his wife is announced whereupon the captain and the courier retire. The wife of Rama Raja Tirumalamba by name, learns Ashabi's story and prevails upon her lord to allow her to take Ashabi under her protection.

Scene—3. *GARDEN*—Ashabi, a captive in the Hindu Court is found bemoaning her fate in the palace Gardens—Pathan Rustum who had been smitten by her beauty when she was unveiled, contrives to find her in her retreat, promises to work for her delivery, reveals his set purpose of working for the ruin of the Hindu kingdom and thus wins her hand. They are interrupted by a call from inside whereon Ashabi exits and the Pathan resolves to go to Bijapur and incite the Bahmini Sultans to unite against the Hindu Raj

Act III.

THE MUHAMMADANS UNITE.

Scene—1. The Bijapur Court—Two of the Bahmini Sultans are discussing over their affairs. The Pathan arrives, seemingly escorting a singer from the Hindu Court, and avails himself of the occasion to promise the Sultans that he would throw over the Hindu cause at a critical juncture, if only Sultans should unite and declare war. War is declared against the Hindu Raj.

Scene—2. The Pathan goes to his mother's house in Bijapur and during the course of conversation learns, much to his horror and dismay, that the Hindu king Rama Raja was his own illegitimate father.

Act IV.

BATTLE OF TALLIKOTA.

Scene—1. Rama Raja's wife Tirumalamba is seen fretting over her evil dreams. Rama Raja arrives and informs about the preparations he was making to cut the

beseiging Mahammadan army. The wife informs her lord of her dreams and requests him to stay within the Fort gates. Rama Raja resents the advice and declares that he would never be a coward.

Scene—2. Pathan who has come back from Bijapur is seen wandering aimlessly in the palace garden. He is sorely perplexed at the turn of affairs. Between his set purpose and himself there has arisen a formidable obstacle, viz, his illegitimate father Rama Raj. Ashabi finds him in this troubled condition and tries to revive the sririts of her hero. But Rustum dreads to kill his own father whatever he may be. Then the resourceful girl tries the most successful feminine weapon (i.e) she feigns to commit suicide. And the love-lost Pathan is brought round to his original purpose.

Scene—3. Hindu war—council—Rama Raj, not knowing the Pathan's intended treachery, appoints him as the Commander-in-chief of the Hindu army.

Act V.

THE FORGOTTEN EMPIRE.

Scene—1. Temple of Parvati within the Fort :— Tirumalamba, Rama Raja's wife is found praying for her husband's success. She is thus surprised by a band of the victorious Mahammadans. When violence was about to be used, Ashabi arrives and uses her influence with the Mahammadan Army to let her go. Tirumalamba highly grateful is helped by her former protege to leave the Fort— (A scene very highly pathetic).

Scene—2. Sarasvati and Lutchmi take leave of India and go to Europe with the determination to bring English people to conquer Mahammadans and thus disappoint the wishes of Kalaratri.

Scene—3. Bhamini Sultans meet in Kamalapur and hear how their army distroyed Vizianugger. They hear also the history of the biggest diamond found in the Raja's palace.

Scene—4. Pathan Rustum turns mad and conseience-smitten He shorts Ashabi dead and commits suicide.

(This tragic end is changed in the book.)

ఈనాటకమునందలి ముఖ్యపాత్రలు.

రామరాజు. = కృష్ణదేవరాయని అల్లుడు.
పలకముతిమ్మయ్య. = మంత్రి.
వేంకటరాజు. = రామరాజు తమ్ముడు.
తిమ్మప్పనాయక్.
గోపానాయక్.
లేపప్పనాయక్.
నరవరనాయక్. } = సామంతప్రభువులు.
చిన్నప్పనాయక్.
వాజప్పనాయక్.
ఆదప్పనాయక్.
మార్వ్యాసశాస్త్రిలు. = బ్రాహ్మణుడు.
నాగోజి.
సుబ్బోజి. } = భటులు.
పఠాణిరుస్తుం. = సేనాధిపతి.
ఆలీఆదిల్‌షా. = విజాపురపు సుల్తాను.
కూలికుతుబ్‌షా. = గోలకొండ సుల్తాను.
బరీదుషా. = బీదరు సుల్తాను.
హుసేన్‌నిజాంషా. = అహమదునగరు సుల్తాను.
యజ్ఞసోమయాజి. = బ్రాహ్మణుడు.
సంగీతపాఠకులు, తందనాన పాటలవారు, భటులు, సేన, వైన్యా.

స్త్రీలు.

సరస్వతి. = విద్యాధిదేవత.
భార్గవి. = సంపదాధిదేవత
కాళరాత్రి. = అనర్థాధిదేవత.
తిరుమలాంబ. = రామరాజు భార్య.
ఆషాబి. = మదుగళ్లు నవాబు బిడ్డ.
మహబూబాంబి. = పఠాణి తల్లి.
కమలాక్షి. = తిరుమలాంబ దాసి.

శ్రీ

రామరాజు చరిత్రము.

(కర్ణాటకరాజ్య నాశనము.)

ప్రథమాంకము.

నాంది.

సూత్రధారుఁడు.—

శా॥ శ్రీరాజిల్లఁగ సాంధ్రభూవిభులఁగూర్మిన్ బెంచి సంపన్నతా
ధారుల్ భూరియశోవిశారదులు సత్పుత్త్ర శ్రీ నిధుల్ నిత్యదా
నారంభుల్ వరవీరు లాజిననివేరందించె నే దేవుఁడా
శ్రీరాగుండిడు మాకు నెన్నఁడును సుశ్రీసౌఖ్యదీర్ఘాయువుల్॥

(అని పుష్పములు వెదజల్లి.)

సీ॥ శ్రీదేవి యెచట నాశ్రితకల్పవల్లియై। బంగారువాన నొసంగెఁగరుణ।
మాధవు లెచ్చోట మానవకోటిని మాధవులఁగఁజేసి మనిచి రిలను॥
బుక్కరాయాదులు పూజ్యులై యెచ్చోట। రాజ్య మేలిరి రమా రాజ్యమనఁగ॥
రాయలవారి కర్ణాట రాజ్యంబని। రాణించి మించె నే రాష్ట్రమనఁ॥
గీ॥ అట్టి విద్యామహాక్షేత్రమందు నేఁడు। రామరాజ్యంబుగానేలె రామరాజు
వారి చరితంబు నాటకాధారముగను జేసెఁ గోలాచల శ్రీనివాసుఁడెలమి॥

(నిష్క్రమము.)

ప్రథమాంకము.—ప్రథమరంగము.

—* సరస్వతి, భార్గవి, దుర్గ. *—

సరస్వతి.—(స్వగతము) అకటా! ఎంత కష్టపడి యీ విరూపాక్షక్షేత్రమును విద్యాక్షేత్రంబుఁజేయ యత్నించితిని. ఫలించెనని మురిసియుండితి. అంతలోనే యెచ్చటనుండియో పిడుగు పడినట్లు లక్ష్మి

వచ్చి యీ దేశమాక్రమించెను. ధనమదాంధతచే జనులు విఱ్ఱవీగుచున్నవారు, ఏమిసేయుదు?

—* ద్విపద. *—

ఘోరాటవినిఁ బోలి కుందుచు నున్న
యీ రాష్ట్రమునుఁ జూచి యెలమిఁ బెంచితిని-
బోధకాచార్యుల - మమత రప్పించి
యీ ధర విద్యల - నింపొందఁజేసి
యెదురెందు లేదని - యెన్నుచు మదిని
ముదమంద మెచ్చితి - నుచ్చలగాను,
ధరఁ గీర్తిఁగాంచు స - త్కవులను గూర్చి
సురపురికిని యివి - సాటియై మించఁ
జేసితి నదియెల్లఁ - జెడుకాలమయ్యె,
వాసియు వన్నెయుఁ - బాసెడికాల
మాసన్న మాయెనా - యక్కటా నేఁడు!
మాసెనే విప్రుల - మహిమ యీనాఁడు!
కళలున్న తలమునఁ - గలిమి చేరినను
వెలయవు గళలని - వెఱచుచునుంటి
ఎప్పుడో యెన్నఁడో - యెచటనో చేరి.
ముప్పుఁదేనున్నది - ముగుద యాలక్ష్మి:—

ఏమి సేయనగును? ఇంతటినుండి నా దేశము వదలి పోనగునని నా యత్తను వేడుకొనియెద. ఆ లోకమాత యెచటనున్నదో వెదకెద:—(అనుచు దూరమున నుండును.)

భార్గవి ప్రవేశము.

భార్గవి.—ఏమీ? ఎంతకష్ట పడినను నడుగంటిన వేలు నడుగంటఁ జేయుట కష్టతమముగదా! ప్రారంభముననే నేని ప్రదేశము చేరినప్పు డెచట...

జూచిన వేద ఘోషమై యుండెనుగదా? ఇప్పు [illegible] చే నెచటఁ జూచినను మదన ఘోషమై చెలఁగు [illegible]. నా కీ క్షితికి నేద్దిసమము ?

— ద్విపద. —

" శ్రుతుల పాఠముల విశ్రుతులయి వెలయు
" మతిమంతులను, బెఱమతులఁ బట్టించి
" స్మృతుల మార్గములెల్లఁ జెఱచి చెండాడి
" హితనీతి పథముల నీఁగఁజేసితిని
" రాజసేవకు ద్విజరాజులు దిగిరి.
" రాజులు రతిరాజు రాతురై మనిరి.
" కోమటులెల్లరు కూటికై ధనము
" ప్రేమగా దాఁచుచుఁ బ్రియమందినారు.
" పాదజులెల్లరిం పారఁగా సిరుల
" బ్రోదినిమ్ముచు మీఱి భువి మనినారు.
" ఎలనాగలెల్ల నే నెచటఁ జూచినను
" కలిమికిఁ దావులై కైసేసినారు.
" ఎచ్చటఁ జూచిన నింతులగుములు
" ముచ్చట లాడుచు ముదమందినారు.
" ఈ లోకజనుల ధనేష హెచ్చించి
" శ్రీ లోలురుగఁజేసి చెలువొందునాకు
" సరిలేరు మఱియేరు జగతిలో నేను
" వరమహాలక్ష్మినై వహికెక్కినాను.

ఇదికదా నామహిమ! నన్నుఁగాదని కొందఱు ఛాందసులు విద్య ముఖ్యమని యెంచి యనవరతము దానినే చింతనచేయుచున్నారు.

యట్టి వారిపై నా పదధూళియైనఁ బడనీను. ఒకవేళ నదృష్టవశమున నావశనైతినేని సర్వప్రయత్నంబుల వారి నెడఁబాయ యత్నింతును. అత్తమనినంతవఱకుఁ గోడలు నిక్కనగునే? అయిన నా కోడలు సరస్వతి యిపుడేపని చేయుచున్నదియో చూచివచ్చెద. (దూరమున సంచరించుచు సరస్వతినిఁజూచును.)

సరస్వతి.—(లక్ష్మికి నమస్కరించి) అత్తా! యెన్ని దినంబులకు మిముఁ జూచు భాగ్యముగంటిని!

లక్ష్మి.—అపునమ్మా! విద్యాతిశయంబుచే నిక్కు నీవు ననుఁజూడ రావని యెంచి నేనే నినుఁ జూడవచ్చితిని.

సరస్వతి.—అత్తా! నేనెంత? నావిద్యయననెంత? నీవున్నచోట నేనడఁగి యుండ వలసినదేగదా?

లక్ష్మి.—ఇది పూర్వకాలపు మాటలు. అత్తను రూపుమాప నిప్పటి కోడండ్రు ప్రయత్నించుచుందురు గదా?

సరస్వతి.—ఎవరో యొకరటు జేసిన గోడండ్రందఱు దూషణీయులగుదురా?

లక్ష్మి.—కాలస్థితి నేఁబలికితినిగాని నీవిషయముకాదు,

సరస్వతి.—అత్తా! మీయక్క జ్యేష్ఠాదేవి బహుదినములుగ మిముఁ జూడవచ్చినట్టులేదు, ఏల?

లక్ష్మి.—కోడలా! అది రానిదే మేలు. చిన్నతనముననే యది దుర్మార్గురాలని యెంచి నా తలిదండ్రులు బహుమసిక్షించుచుండిరి. ఇప్పుడో యది ముదిరిన కూళిరాత్తు రాలైనది. దానిచింత మనకేల లెమ్ము. ఈప్రాంత్యమున నుండు రహస్యస్థానములను జూచివత్తము

సరస్వతి.—చిందది (దూరముపోయి యుందురు)

కాళరాత్రి ప్రవేశము.

కాళరాత్రి.—ఏమీ! ఈ రాజ్య మింతటి సౌభాగ్యమున విఱ్ఱవీగుచున్నదియే? దీని జూచినంతటి నుండి నా మానసము కళవళ పడుచున్నయది. ఇచట నెచట జూచినను రత్నఖచిత రాజమందిరములు. గగనమంటు గోపురములు. చూపునకెత్తైన మేడలు, నవరత్న కోటులతో నిండిన బాటలు. ఫలభరితమైన తోటలు. రిపు కోటిని గీటడంచు కోటలు. మాటలచే బృహస్పతినైన నోహటించు వాచాటులు. ఔరా- ఇట్టి రాజ్యమునేలక పాడుపడిన రాష్ట్రమేలిన ప్రయోజనంబేమి? ఎటులనైన నీ రాజ్యము సాధింపవలెను. నా చెల్లెలు భార్గవి నాకు మార్గము జూపినది. లక్ష్మీదేవిగదా జ్యేష్ఠాదేవికి దోవనుజూపు చెలిగానుండును. నా చెల్లెలీరాజ్యమున నున్నదని విన్నాను. పోయిచూచివచ్చెద. (అనుచుఁ బోవును)

(సరస్వతి, భార్గవి, కాళరాత్రుల, ప్రవేశము.)

కాళరాత్రి.—(సరస్వతి భార్గవులను జూచి)
ఓహో! అత్తకోడండ్రుగలసి ముచ్చటగా మాటలాడుచున్నారే! ఇది సంతోషము.

భార్గవి.—అక్కా! ఎపుడు వచ్చితివి?

కాళ.—చెల్లెలా! ఇపుడే వచ్చితిని. నీ కోడలు సైతమిచటనే నీ వద్దనే యున్నదియే!

సరస్వతి.—అవునమ్మా. కాళరాత్రీ! బహు దినములుగ నాయత్తగారిని జూచిరావలెనని ప్రయత్నించితిని. కార్య బాహుళ్యముచే నది సంఘటింపదాయె. కావుననే నా యత్తగారు నాపై మమతచే నను జూడవచ్చినారు.

కాళ.—అవునమ్మా. నీవు విద్యావంతురాలవు కావున అత్తపై మన సున నెంత క్రోధముండినీ దానిందాచి అంతఃకరుణ యుట్టిపడు లాగు చమత్కారమున మాటలాడెదవు. మేము మోటులముగా న యున్నది యున్నట్టు లాడుచున్నాము.

సరస్వతి.—ఏమమ్మా? అటు మాటలాడెదవు? అత్తగారిపైన నాకేమి కోపము? నీవు వచ్చి లేని కలతలు పెంచెదవా యేమి?

కాళ.—ఏమమ్మా అటు మాటలాడెదవు? కలతలు కలిగింప వచ్చునదే నా నాకార్యము? నీ అత్త యున్నచోట నీ మహిమ చెల్లదని నీ పెన రితో నాడి కొన లేదా? నీ అత్తగారి యెదుట నిచ్చకపు మాటలాడి న మాత్రాన నీ మచ్చిక యామెపై హెచ్చునా? ఉన్నది యున్న ట్టాడిన నుండిన యూరచ్చి రాదనునది నిజమయ్యె. మంచిగట్టిదానవే?

లక్ష్మి.—అక్కా! కాలుంచినతోడనే కలహమునకుం గాలు ద్రొవ్వుట సరి కాదు. అట్టి మాటలాడకు. అత్త కోడండ్రు గృహములో నెంతకల హించినను మమతలు పోవునా? సంబంధములు పోవునా?

కాళ.—సమయము దొరకినప్పుడొకరొకరి నెటుల చంపవలెనను యత్నములో నుండినను మీరిప్పుడు నా యెదుట నిట్టి మాటలాడు చున్నారు. నేనే పరాయిదాన నైతిని. మంచి మాయకాడ్రలు మీరు. కావుననే ప్రపంచమున మనినారు.

సరస్వతి.—(కోపమున) కాళరాత్రి? నిన్నిచటకి రమ్మని పిలిపించిన వారెవరు? పిలువని పేరంటమునకువచ్చి కలహములు పెంచుట సరి యేనా?

కాళ.—పిలువని పేరంటమునకు వచ్చిన దాననా? మేము కారు హోత్రు లు కామా సెనప్పు? విద్యా సంపద యున్నదని యింతవిఱ్ఱవీగెదవు. పాటేల్లకి?

సరస్వతి.—మితిమించి మాటలాడకుము. నిన్ను నీవు దెలిసికొని మాటలాడుము.

భార్గవి.—అక్కా! నీవు వచ్చినవేళ మంచిదికాదు. ఇప్పుడు నీ దేశమునకు వెళ్లుము.

కాళరాత్రి.—(కినిసి) అవునే! నీకునైతము యింతగర్వము వచ్చెనా? రాక రాక అక్క వచ్చెనని ఆరామి జూపక కోడలితో గూడి పోరనారంభించితివిగదా! ఈ దేశములో మీరిరువురు కాలూని యుండుటచూచెద.

(పోవును).

భార్గవి.—సరస్వతీ! చూచితివా మాయక్కగారి ప్రభావము? అది యని వంత పనిచేయు జగజంత కావున నీవు హెచ్చరికగ నుండవలెను. నేనును నేటురక కొన్నిదినంబులిచట నుండెదను. (నిష్క్రమము).

ద్వితీయరంగము—రామరాజు సభా మందిరంబు.

(సలకము తిమ్మరాజు రామరాజు వేంకటరాజు.)

స॥ తి॥—(రామరాయనిం జూచి) అన్నా! మనరాజైన అచ్యుతరాయల వారి మరణమునకుఁ బురిజను లెల్లరు బరితపించుచున్నవారు. వారిం గూడి మనము వ్యసనపడుచుఁ గార్య విచారంబు చేయకున్న రాజ్యమెటు నిర్వహింపనగును? కావున మనమీవ్యసనంబు మాని కర్తవ్యంబు విచారింతము. కర్ణాటక రాజ్య లక్ష్మిని నార్జించి యీ స్థానమున స్థిరపరచిన నరసరాయలవారి గర్భవాసమున జనించిన వారిలో కృష్ణదేవ రాయలవారు సత్కీర్తినొంది తురుష్కుల పారిణముబు బొందితో బాపి సత్పదవి నందిరి. వారికి బుత్ర సంపద లేనందున వారి యనంతరము వారి యనుజులయిన యచ్యుతరాయల వారు

రామరాజు చరిత్రము.

పట్టాభిషిక్తులైరిగదా? అచ్యుతరాయల వారికిఁ బుత్రుడు వేంకట రాయఁడను బాలుఁడున్నవాఁడు. వానికిఁ బట్టంబు గట్టుట ప్రస్తుత కర్తవ్యంబు.

రామరాజు.—ఏమీ! తిమ్మరాజు! అటుల పలికెదవు? నరసరాయల గర్భమున బుట్టినవారిలో నచ్యుత కృష్ణరాయల వారు పట్టార్హులైరి కదా? వారి గర్భమున బుట్టిన శ్రీ రంగరాయలవారేల పట్టపదస్థులు కారాదు? కృష్ణ దేవరాయలతోఁ గూడి యీ రంగరాజు యుమ్మటూరు, శివసముద్రము, శ్రీరంగపట్టణము మొదలగు దుర్గములను బట్టడా? గంగవంశ రాజుల నోడించి మైసూరి రాజ్యంబును లోఁగొనడా? వేలూరు, చిత్తూరు, కాళహస్తి, చోళ, పాండ్య, చేర రాజుల జయించి కప్పములు తీయఁడా? ఉత్కల, కళింగ, వేగి, విదర్భ దేశముల జయించి జయధ్వజముల నచట నిలుపఁడా! కొండవీడు దేశమున కూలీ కుతుబ్షా సుల్తాను ఖాన్నలతో యుద్ధము తటస్థించి నపుడు తన ప్రాణమునైనను త్యజించి రణరంగమున నిలిచి శత్రువుల నోడించిన ధీరుఁడు రంగరాయఁడు కాడా? ఇట్టి రంగరాయలను కాదని బాలుఁడగు వేంకటరాయనికి బట్టము గట్టుట యనుచితము. దీనినుండి మన శ్రీరంగరాయలవారి ద్వేషమునకుఁ గారణంబగును గాని వేఱొక లాభంబు గలుగదు. మనశత్రువులైన తురుష్కులు తల యెత్తుటకుఁ గారణంబగును.

మ॥ సరికాదీ విధమాలకింపుడు మహా సంక్షోభముల్ గల్గి! శ్రీ
కరమై రాజిలు రాజ్యమందు రిపు సంఘంబెల్లెడన్ మించి కా!
వరమెట్చన్ కలహంబు పెంచును గదా? భాసిల్లు రాష్ట్రంబు సు
స్థిర సౌభాగ్యతచే జెలంగు విధమున్ జేయన్ గదా మించెడిన్.

వెంకటరాజు.—తిమ్మయ్యగారు? మన రామరాజు వచించినది మనకు క్షేమకరంబని దెలియుడి.

స॥ తి॥—రామరాజా! నీదుర్బుద్ధి నేఁదెలిసితి. నీ చిన్న మామయయిన శ్రీరంగరాయల వారిపై నీకుంగల యభిమానమున నిటు పలుకుచున్నావు. బాలుఁడగు వేంకటరాయలకుఁ దనతండ్రి పదవి నిచ్చుటకు నే యాటంకమున్నది? ఇది న్యాయశాస్త్రసమ్మతము గాదా? ఇక శత్రువులభయ ముచ్చరించి ననులోఁగొనఁ జూచెదవా? నాబలము ముందు శత్రుబలమన నెంత?

ఉ॥ ఆజిని శత్రురాజిఁ దెగటార్పఁగ నెన్నఁడు కాలమబ్బునో?
రాజులరాజమాన్యతను రాణఁజెలంగఁగఁ గందు నెప్పుడో?
పూజితవైభవిక్ యశముపూర్వగతిక్ లభియించు నెన్నఁడో॥
నోజనటంచుఁ గాచుకొనియుందురు నాదుసమస్తసేనయుఙ్.

ఇట్టి నా సరసనా నీవు పరరాజభీతి గల్పించుట? నారాష్ట్రమగు చోళమండలము, నాగపట్టణము, తంజావురి, దేవిపట్టణము, తిరుకోవేలూరు మొదలగు దేశములనుండి సేననురప్పించి రాజ్యము సురక్షితముగనుంచెద. వలయు నేని నీవునిచట నుండక నీదగు ఆదవాని మండలమునకుఁ బోయి పరరాజులతోఁ గూడుము. నాకేభీతియుఁ గలుగదు.

తిమ్మప్పనాయక్.—తిమ్మయ్య మంత్రీ! చక్కగా వచించితివి. కర్ణాటక రాజ్యమునకు రిపుకంటకమా? లక్ష్మీదేవికి దారిద్ర్యమా? వెడఁగుమాటలివి. ఈ రామరాజు తనచిన్న మామ పక్షమూని యీరీతిఁ బలుకుచున్నవాఁడు. ఉదయగిరి, కొండవీడు, పెనుగొండ, కనిగిరి, సిద్దవటము మొదలగు నా దేశమునుండి సేనరప్పించిన నెట్టిరిపులైనను పటాపంచలై పాఱరా! రామరాజు దేశములో రెండుకత్తులు దేర్పరింపనిటు సేయుచున్నవాఁడని వాకుందోఁచెడు.

గోపనాయకుఁడు.—రిపుభయమనిన బీజాపూరు సుల్తానుల భయమేగ దా? ఆరాష్ట్రపు మేరనానియుండు మండలము నేనేలుచుండ నన్నుగాదని శత్రువులెటు మీరివత్తురు?

లేపప్పనాయకుఁడు.—వేంగాపుర దుర్గమున కధికారినై నేఁగాచియుండఁ దురుష్కులెటు కృష్ణదాఁటుదురు? కలలోని మాటలివి.

నరవర నా॥—మిము నెల్లర కాదని కానివారు మీఱివచ్చినచో విద్యానగర పరిసర ప్రదేశమున కధికారియయిన నేను పంపుకొని నిద్రబోవుచుందునా? నాప్రతాపమున కేమి పురుగంటెనా?

చిన్నప్పనాయక్.—ఇచ్చకమునకు వచ్చిన మాటలెల్ల రామరాజాడుచున్నవాఁడు. కొచ్చి దేశమునందుండి లక్షలకొలది భటులనురప్పించి యీరాజ్యమునకుఁ గావలిగానుంచెద. ఎవరడ్డు వత్తురో చూచెద!

వాజప్పనాయక్.—పరరాజు లీప్రాంత్యమును ద్రొక్కినచో ప్రాణములు బాయులాగున నా మళయాళ దేశమునుండి మాంత్రికుల రావించి రక్షఁగట్టించెద.

మల్లప్పనాయక్.—నారాజ్యమగు కోలారునుండి కొల్లలుగ కోటుల కొలది భటులనురప్పించి రిపుకోటి పాడవడఁగఁ జేసెద.

ఆదెప్పనాయక్.—గుత్తి దుర్గమునకు నేనధికారకారిగఁ బ్రాణముసనుండ పరరాజులు విద్యానగరముదిక్కు తలయెత్తి చూతురా?

రామరాజు.—సామంత ప్రభువులారా! మీప్రతాపమును మీరే పొగడికొన్నఁ బ్రయోజనంబేమి? కష్టపడి లక్షల కొలది ప్రాణముల్లు నష్టపడి కృష్ణదేవరాయలవారార్జించిన రాయచూరు, ముదగల్లు కోటలను ఏదిల్‌షా, ఉమ్మదుషా, బరీదుషాలు ముట్టడించి స్వాధీనపఱచికొను సమయమున మీపౌరుషమెటు దాఁచియుంటిరి? తె

మోహనపురాణి వలచినదని సమస్త ధనంబును దారవోసి యీధరణిలో సురపురమని వన్నెగని వాసికెక్కి సొబగులచే గులికెడిలాగున కృష్ణదేవరాయలు కట్టించిన నాగలాపురముఁ దురుష్కులు ముట్టడించి కట్టడములఁగూల్చి గోడలఁజీల్చి దేవాలయములను లయమొనర్చి హిందూసుందరులను చెఱగొన్నతఱి మీబాహుబలమేగుహలో దాఁగెను? మీస్త్రీలను సుల్తానులు తమలంజలుగఁగొని పోవుతఱి వారికి లంచమిచ్చి పంపితిరే. ఆనాఁడు మీవాఁడితనము పూఁడియుండెనా? ఈసలకము తిమ్మయ్యగారచ్యుతరాయలవారికి మంత్రులైయుండికదా యిన్నిపనులొనరించిరి? ఇట్టిపనులు యింకముందెన్ని యొనర్పనెసరు పెట్టినారో? మీరిందఱైకమత్యముగ నుండునపుడు నేఁజేయునదేమున్నది?

సీ॥ ఉత్కలాధిపుఁడెత్తి యొత్తివచ్చిననాఁడు మెత్తురనన్న మీచిత్తమునను
గంగవంశపురాజులం గుగాగుమిగూడి మలచిననాఁడు నస్త అవరెందు
లగ్గకెక్కి తురుష్కులెగ్గన్న కొపుకను తలఁదన్నునాఁడు మీచలమువిడుడు
సమ్మోహకలహమ్ము సంభవించినవేళ స్మరియింతురెవనన్ను సరియటంచు.

తే॥ గర్వపూరితులయి మేనుగానకెటుల ।
మనసునకు వచ్చురీతిని మాటలాడు ।
మిమ్ము చెనకంగఁ బోలదు మీదుమించి
కాన నేఁబోయివచ్చెదఁ గరుణఁగనుఁడి ॥

నామండలంబైన యాదవేనికి నేఁబోయివచ్చెద.

కట్టరాజు.—అన్నా! ఈపలువలు పలుగురేకమై పలువిధముల రాజ్యమునుబాధింప యత్నించుచున్నారు. దుష్టుల సామీప్యమునను ట నర్హముకాదు. కావున నిచట నొకక్షణమైన నిలువక ఆదవానికి బోవుదమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

స॥ తి.॥—(స్వగతము) శనివదలెను. (సభ్యులంజూచి) సోదరులారా? గర్వపూరితుండయి వీఁడాడిన ప్రల్లదంపుంబలుకులు మీరు వీనులారవిం టిరిగదా? తననుండియే సమస్తము జరుగుచున్నదని వీనికి నాపాదమస్త కము గర్వమునిండినది. కృష్ణదేవరాయలు విచారింపక తనకూంతురు ను వీనికిచ్చి వివాహమొనరించినది యొకతప్పు. గోలకొండ నబాబు గు కుతుబ్షావద్ద వీఁడు సేనానియై బీజాపూరు సుల్తానును నోడినందు నగదా పిన్ని నబాబు తనదేశమునుండి తరిమెను? వలదనినను కృష్ణ దేవరాయలు వీనినివద్దకుందీసిరి.

చం॥ నలంకువలంచి రాజ్యముశనైశ్చర రీతినిబాధపెట్టగాం
దలంచెడిదుష్ప్రలాధముండు తానయివీడెను మన్ను మేలయెఁ॥
వె. యంగవేంకటాద్రికిని వేగమె పట్టము నేండెకట్ట మీ।
రలయక చేయుండయ్య శుభమయ్యెడి దేశజనాళికెంతయున్.

సోదరులారా! మీరీదినంబుననే మన వేంకటరాయలవారికిం బట్టము గట్టయత్నించుడి. ఆలస్యమీవిషయమున విషముగం బరిణమించుం. త్వరితముగంబొండు.

ప్రభువులు.—మంచిదండీ. పోయిసర్వము సిద్ధపఱచెదము.

(ప్రభువులనిష్క్రమణము.)

స॥ తిమ్మయ్య.— ఈరామరాజు నన్నెల్లపుడు నెదిరించుచుండును. వీ నిబాధతప్పినది. మేడింటిశనిపీడ తప్పినట్లాయెను. ఇంక నామా టకు బదులిడువారులేరు. నాసంకల్పమీడేరు సమయము సమీ పించినది. బాలునకుం బట్టముగట్టినమాత్రాన నాయధికారమున్న కొదువరాదుగదా? పిల్లవానిప్రాణంబు తీయుటెంతటిపని? అట్ల పకర్ణాటక రాజ్యమునకు రాజును నేనగుదునుగదా? ఇందుదో షమియులేదుగదా? ఈసంస్థానపు రాజులు మున్నెనాకు వేళ్ళ

వ్రాసి తిద్దపెట్టినారు. ప్రారంభమున నీదేశము బుక్కరాయాదు లగు యాదవసంశజులదికదా? అదియెటులీతుత్రియరాజుల వశమాయెను? ఓరగల్లునుండి తఱుమఁబడి యాదవరాజులవద్ద మంత్రులుగాఁజేరి సమయమునిరీక్షించి సాళువనరసింహరాజు విజయనగర రాజ్యమాక్రమించి మించెనుగదా? అటులనే నేల రాజ్యమాక్రమింపఁగూడదు? సమయము వేచి బాలకుఁడగు రాజునుజంపి రాజుగా రాజ్యమేలెద. ఈమాటలిపుడేల? కర్తవ్యకార్యంబు విచారించుకొనియెద.

ప్రథమాంకము తృతీయరంగము.

విద్యానగరము.

బ్రాహ్మణుఁడు, నాగోజీ.

బ్రా॥ సీ॥ చెక్కగిరినఁ బాలు చిలికెడుబాలుని, నేక్రూరుఁడే బాధలిడెనొ? యకట!
ముద్దులుగులుకుచు, సుద్దులాడెడిబాలు, నేకఠినాత్ముఁడు నేఁచెనొక్క!
సరివారిసంగతి, సరసములాడెడి సుకుమారునెవండు చిక్కులిడెను?
ఆదమునిద్రించి, వీడెఁబ్రాణంబయో, పాడాయెనీభాగ్యపట్టణంబు.
రామరాయల వచనము రామవాక్య
మయ్యె నేటికి. మంత్రిదురాత్ముకుండు
పొగరుపోతయి మాకీడుఁజోలి. యకట
పిల్లవానిని వీఁడెపో పిల్కుమార్చె.

వచ్చునదిరానిమ్ము. నాకేమిభయము? నాప్రాణములు దీయునా? తీయనిమ్ము. నాప్రాణమొకటి పోయినఁగర్ణాటక రాజ్యంబు పోయినట్లాయెనా? నాకేభీతియులేదు. దురాత్ముఁడు సలకముమ్మయ్య నేృత్యంచెడి. సందేహములేదు.

నాగోజీ.—(ప్రవేశించి విప్రునిజూచి) నమస్కారంబే, శాస్త్రులనారు.

బ్రాహ్మ.—వందనమొసరికిఁ గావలెనయా బసిబాలుఁడు మనరాజు నేఁడు రాత్రి నిదురించిన శయనమందైననే పెట్టనిముగిసోయినాఁడు.

నాగోజి — ఏమి! ఏమి! యెటుల?

బ్రా॥—రాజమందిరముఁ గట్టుకావలి కాచువానికి నీకీవార్త తెలియదా?

నాగోజీ.—తెలియదండీ తెలియదు- (కొంచెమాలోచించి) అయ్యగారూ! నిన్న రెండవజామున నేఁగావలియుంటిని, మొదటిజామునఁ గావలియుండిన వారిలో సుబ్బోజి తన కావలి కాలమైనపిదప గృహమునకు వెళ్ళక యచటనె పరుండెను. వాఁడు నిద్రించు కాలమందే మేమొకలవరించుచుండెను. వానికలవరింత యేమోయని యించుక నిలిచివింటిని. వాఁడు మంత్రివరులారా! ఈపొడి మనరాజునకు నీటిలోఁగలిపి త్రావింతునా? పాలలోవేసి త్రావింతునా? అని యాడెను. మరలనొకతూరి దొరగారూ! త్రావుటకుఁ బాలుదెత్తునా యనియాడెను. మరల దొరగారూ! కాలుసేతులు మేల యీరీతి కొట్టుకొనుచున్నారని యని యఱచిలేచెను. వానిఁగని యేమియీ కలవరింతయని నేనడుగ వాఁడు నాకుభయమయ్యెడి, గృహమునకుఁ బోయెదనని వెళ్లెను. నా కావలి కాలమైనతోడనే నాయింటికి నేఁబోయితి. వానికలవరింత యేమియుండవచ్చును?

బ్రాహ్మణ.—ఏమియుండవచ్చునని యడిగెదవా? ఎంత తెలివితక్కువయంబ్రహ్మవునీవు? స్పష్టముగనున్న దే. సలకముతిమ్మయ్య కృత్యంబిది. నీవింత చెప్పక మునుపే నేనూహించియుంటిని. మంచిది. సామంత ప్రభువులందఱు గుమిగూడి యచటఁజేరినారు నా వెంటనీవు నచటికి రమ్ము.

నాగోజీ.—అయ్యా! నాపేరేల వెలిబీసెదవు? ఎవరెటుగోలుపోయిన నాకువచ్చునదేమి?

బ్రా॥—నాగోజీ! నీవేటివాఁడవు? కాలానుసారము క్షత్రియు ...

ముసైతము నీకాయెనా? ఆదుర్మార్గమంత్రి దుష్కృత్యంబింతగఁ జూచియు నీవోర్చితివా? నీవు క్షత్రియ పురుషుఁడవై దోవతికట్టుటకంటెను కోమటివాని గర్భమునఁబుట్టి చీరకట్టియుండిన బాగుగానుండెను.

నాగో॥—ఏమయాం అటు మాటలాడెదవు? పౌరుషముతగ్గునని తలఁచితివా?. అది మాకుగ్గుకోఁబుట్టినది. నుగ్గుతో నేపోవుదు. సందియము లేదు. బలవంతునితో నేనొకఁడేమి సేయగలనని యెంచి యూరకయున్నాఁడను. భీతిచేఁగాదు నేవినినవార్త యెవరడిగినను జెప్పెదను. రమ్ము.

బ్రా॥—అటుల ననరమ్ము. నిష్క్రమము.

ప్రథమాంకము తురీయరంగము.

గోపానాయక్, లేపప్పనాయక్, నరవరనాయక్, చిన్నప్పనాయక్ వాజప్పనాయక్, మల్లప్పనాయక్, ఆదెప్పనాయకులున్ను బ్రాహ్మణుఁడు, నాగోజి, సుబ్బోజి.

గోపా.—సోదరులారా. ఈరాజ్యము జనుల ఘోషవెంతని వినదగును? ఎంతని యోర్వనగును? ముల్లుదీసి కొఱ్ఱు మొత్తించికొన్నవారమైతిమి. రామరాజున్ను మనకేయుపద్రవము దెచ్చునోయని భీతిలి నాఁడీ దుర్మార్గుఁడగు సలకముతిమ్మయకుఁ దోడ్పడితిమి. వీఁడు నిలువునదోచు బందెకాఁడుగానున్నాఁడు. వెలగలసొమ్మొకటి ధరించు వానికంటెదుటబడిన మానవుని మానధనప్రాణమ్ములు దీయునంతవరకు వీనికి నిద్రపట్టదు. వారిని వీరిని హింసించుననేల? మనల ... బాధపెట్టుచున్నవాఁడో మీకును దెలిసిన విషయమేగదా? ఏది ... టులుండనీ నిన్నటిరాత్రి మనరాజుగారికి సంభవించిన విచారి ...

ప్రభు రహస్యమరణమునకు మూలకారణమ్ము విచారణీయమైయున్న దికదా? వీఁడు బీజాపూరు సుల్తానుతో కాగితపత్రములు జరుపు చున్నకతిఁదోఁచెడి. మనమేమి సేయనగు? వీఁడుబలసంపన్నుఁడు. మాయాలపుట్టినిల్లు.

వేంకన్న॥—ముష్కరతి మనము వచ్చిన వారింబలెఁబడియుండిన మనకో కేఁతాము దేశమునకే యుపద్రవము సంభవించు. వీనిఁదొలఁగించు నుపాయంబు వెదకవలెను. వీఁడు మనరాజు మరణమువిని దుఃఖించినవానివలెఁ నటించి యరాజకమగునని చింతించి తనకు రాజ్యసింహాసనంబు తానధిష్టింపవలెనని వేఁడువచించెను. ఎంతటిపనికి వీఁడొ నరువెట్టునో చూడుడి!

నరసన్న॥—ఏమి! ఏమి! ఈసింహాసనంబు దానధిష్టింప యత్నించుచున్నవాఁడా? నాముక్కున నూపిరి యున్నంతవరకు నట్టిపనిసాగదు.

చిన్నప్ప॥—బీజాపూరు సుల్తానుకు నీరాజ్యమప్పగించి సామంత రాజుగాఁడా నేలవలెనని యున్నవాఁడని కింవదంతియున్నది. ఇదినిజముం డునా?

రాజప్ప॥—అందునకు సందియమేమి? మనమందఱము గాజులు దొడుగుకొన్నవారని వీఁడుమములక్ష్యపెట్టడు. ఎట్టికార్యమునను మనము నాలోచింపడు, పైఁబడి పలుకరించినఁ బైఁబడవచ్చును. నిర్లక్ష్యముగ మాటలాడును.

తిమ్మప్ప॥—వానికండకావరమెల్లరకుఁదెలిసినదియగదా? మనరాజుగారెట్లు తాసువృత్తైరను విషయమిపుడు మనము కనిపెట్టవలెను.

వేంకన్న॥—ఎంతయాలోచించినను మార్గముదొరకకయున్నది. కీలించుటకొరకినవాఁడో వాఁడీ దేశమునఁగాలుంచనటులఁ జేయించనగును.

(బ్రాహ్మణుడు, నాగోజి, ప్రవేశము.)

బ్రాహ్మణుడు.—ప్రవేశించుచు.

ఉ॥ వీడెను నేటికీభువిని వీరవరేణ్యులటంచుఁగీర్తిఁగా।
పాడినబాహుజన్ములకుఁ బౌరుష మెల్లను, నారులైరయో!
పాడియె నూనె చేటుగను, బారెడుమీసలు బెంచితీఁడగా?
నాఁడువిధంబునన్నలువలంగుగగాజులు బూనఁజెల్లదే?

క్షత్రియనారీ శిరోమణులారా! మీ మీభర్తలకు వీడి స్వేచ్ఛావిహా[illegible]
లై కలకాలమ్ము మఱియుందురుగాత.

(అనుచు నిట్టూరుపువిడుచుచు గూర్చుండును.)

గోపా॥—(కినిసి లేచి) ఏమీ! విప్రోత్తమా! వినను దుస్సహమైన కఠి[illegible]
పుఁబలుకుల మమునెల్లరఁగారించితివి. ప్రాణముతోనున్న క్షత్రియుని
వదలి పౌరుషముపోయెనా?

లేపప్ప॥—చీరలుగట్టునంతటి భీరువలైతిమే! గాజులుదొడుగునంతటి [illegible]
తిమేమి తటస్థించెను? ఈవిప్రుఁడు మతివిభ్రమతఁజెందినాఁడా? క్షా[illegible]
నీయకులంబునఁ బుట్టినకారణంబున రాజదండనకు మీఱితినని క్రొవ్వి[illegible]
మాటలాడుచున్నవాఁడా?

బ్రాహ్మణుడు.—(లేచి) మాటలు కోటలు దాఁటును. కార్యము కడపడ[illegible]
టదనునది మీయందు సార్థకతఁజెందెను. నిన్నటిరాత్రి మనరాజుగ[illegible]
రి ఘోరమరణంబునకుఁ గారణంబు మీరేరయినఁగనినారా? రాజుగా[illegible]
—రికే యిట్టిదుర్మరణము సంభవించినచో [illegible] జనులెవరు సు[illegible]
క్షితముగ నెదపైఁజేయిడికొని నిద్రించెదరు?

[illegible]పా॥—బ్రాహ్మణోత్తమా! నీవచనములు కాఁ[illegible]వారెవరు? క్షత్రి
యులనెల్లర దూషించిన కారణంబేమి?

బ్రాహ్మ॥—(కోపమున) ఆదురాత్ముఁడు మంత్రి మనరాజుగారికి విష మిప్పించి చంపినాడు. ఆపాపిని రూపుమాపక యోపికఁదూఁనియున్న వారేయని మిమునంతగా దూషించితిని.

ప్రభువులందఱు.—(లేచి) ఏమీ! ఏమీ! సలకముతిమ్మయగారింత పని చేయించినారా? మీ కెటు దెలిసెను?

బ్రాహ్మ॥—ఈ నాగోజి మాటలచే నేనూహించితిని.

గోపా॥—(నాగోజినిమాచి) నాగోజీ! ఉన్నమాట యున్నటులఁ బలికి నీప్రాణములు గాపాడికొనుము.

నాగో॥—(స్వగతము. నాప్రాణముపైవచ్చెను) రాజులారా! సుబ్బోజియనువాని కలవరింతలువిని నేను రాజుగారి మరణంబునకుఁ గారణంబు నిర్ధారించితిని నిజము మీరాసుబ్బోజిని విచారింపనగును.

గోపా॥—నాగోజీ! నీవు శీఘ్రమ్మెవెడలి సుబ్బోజిని నిచటికిఁ బిలిచికొని రమ్ము.

నాగో॥—శుభ ప్రభూ! చిత్తము. నిష్క్రమము.

(నాగోజి, సుబ్బోజి, ప్రవేశము.)

గోపా॥—సుబ్బోజీ! నీవు పేదవాఁడవు. అయినను మానమర్యాదలకు నేమియుఁ గొఱఁతలేదు. నిన్నటిరాత్రి మనరాజుగారి సేవలో నీవేకదాయుండినది? ఆసమయమ్మున నేమిసంభవించెను? సకలముఁదాపక మాకుఁదెలుపుము.

సుబ్బో॥—రాజులారా! నాకేమియును దెలియదే?

గోపా॥—(నాగోజింజూచి) నాగోజీ! సుబ్బోజి తనకేమియుఁ దెలియదని పలుకుచున్నవాఁడే? నీవేవానినడుగుము?

నాగో॥—ఏమోయి సుబ్బోజీ! నిన్న రాత్రి మొదటిజామున రాజమం దిరమునను నీవుగదా కావలియుండినది?

సుబ్బోజ.—అవునయా యుంటిని. రెండవజామున నీకప్పగించి నేనిద్రించితిని.

నాగో॥—నిద్రించినపుడు నీవు కలవరించుచు భయపడి లేవలేదా?

సుబ్బో॥—అవును. భయపడిలేచితిని.

నాగో॥—ఏమయా. ఈకల్లవరింతలని నేనినుబ్రశ్నింపలేదా! అందునకు భయపడినానని బదులిడి నీవు నీగృహంబునకు వెళ్ళలేదా?

సుబ్బో—అవును. దానికేమి?

నాగో॥—నీ వేమి కలవరించినది నీకుజ్ఞప్తిలోనున్నదియా?

సుబ్బో॥—ఉన్నది. కాదు. కాదు. లేదు. లేదు. ఉండీయుండనట్టున్నది. లేదు.

నాగో॥—సుబ్బోజీ! ఏమి. అటు లవ్యస్థచిత్తునింబలె మాటలాడెదవు?

సుబ్బో॥—అవునయా. ఏమేమో, ఎటులెటులోయగుచున్నది. ఆసంగతి పైకి వచ్చినట్టగుచున్నది. మరల లోగానే మునుగుచున్నది. హా వచ్చెను. నిలు- నిలు అయ్యో! పోయెను. మునిగెను.

నా॥—సుబ్బోజీ! నేవినిన కొన్ని మాటలుచెప్పెదను, వానినివిని నిజమైన వార్తదెలుపుము.

సుబ్బోజి.—మంచిది! మంచిది? ఏదీ? ఏమంటిని?

నాగో॥—వినుము. నీవు ప్రారంభమున నాడినమాటలు. "మంత్రివరులారా! ఈపొడి మనరాజునకు నీటిలోగలిపి త్రావింతునా? పాలలో వేసిత్రావింతునా?" అనియంటివి. అవునా? ఈమాటలాడితివియా?

సుబ్బోజి.—(ఏగాదిగఁజూచి) ముందు, ముందు, మఱియేమియాడితిని?

నాగోజి.—వీరగారూ! త్రావుటకు నీరు తెత్తునా? పాలు తేత్తునా? యని యాడితివి. నిజముగదా?

సుబ్బోజి.—ఏమయా! ఇదికలలోవార్తగ నగపడెడు. వెనుక యేమిజరిగెను?

నాగోజి.—వీరగారూ! కాలుసేతులేల యీరీతిఁగొట్టికొనుచున్నారని తెలిపితివి. ఇదియే నేవినినవార్త.

సుబ్బోజి.—(ఊరకజొచ్చ్వడినిలుచును.)

ప్రధాననాయక.—సుబ్బోజీ! ఉన్నదియున్నట్టు పలికెదవా? ఇపుడే నీ శిరంబు ద్రుంతునా?

సుబ్బోజి.—(గడగడవడఁకుచు) అయ్యో! రాజులారా! పిల్లలవానిని నన్నేలచంపెదరు? ప్రభువులమాటవినకుండిన భువిబ్రదుకు టెటుల?

ప్రధాననాయక.—మీప్రభు వేమాటనీకుఁజెప్పెను. నీవేమొనరించితివి? తప్పక యొప్పగించి ముప్పుదప్పించికొమ్ము.

సుబ్బోజి.—అయ్యో! నాగోజి పలికినదంతయునిజము. మన్త్రివరుఁడు మనరాజునకు నీటనైనను పాలుతోనైనను గలపి త్రావింపమని పొడి యొకటి యిచ్చెను. ఈవార్త వెలివడిన నన్నుఁ బ్రాణంబునఁదీయుదునని పలికెను. నేభయపడి యాపొడి మనరాజునకు నీటిలోఁ ద్రావించితిని. అతఁడు త్రావినక్షణముననే పరుపుపైఁబడి యించుక కాలుసేతులఁగొట్టుకొనుచుఁ బిదపఁ గదలియాడకపడెను. నేనును భీతిలి యెవరికినీవార్త దెలుపరాదని నిద్రించితిని. రాత్రియంతయు నిద్రలో నదియే కలఁ గాంచగనుండెను.

(అందఱును లేచి)—ఆదురాత్మునిఁ జంపవలెను- నఱకవలెను.

గోపానాయక—సోదరులారా! త్వరపడకుడి, మంత్రి బలసంపన్నుఁడు. సేన వానియాధీనమైనది. రామరాజు తప్ప మఱియేరు వాని పోఁడవడఁగింపఁజాలరు. ఆనాఁడు మనమీదురాత్ముని పక్షమవలంబించితిమని విసికి చేయునదిలేక రామరాజు తనదేశమునకుంబోయెను నేఁడు మన మెల్లరము సాహాయ్యపడెదమని యిచ్చటిస్థితి మనము వ్రాసిపంపినచో రెండుఱెక్కలుగట్టికొని ఱేపటి దినంబుననే యిచ్చటికి వచ్చును. ఇప్పటిస్థితిలో రామరాజు వచ్చినాడని యీతిమ్మయ వినినంతనే వచ్చినవానిం బలె పడియుండును. ఇదినిజము. దీనికి మీరందఱు సమ్మతించెదరేని రామరాజు పేర నేననిన జాబు వ్రాసెద.

(అందఱు లేచి)—మంచిది- ఇప్పుడే వ్రాయుము.

గోపానాయకుఁడు—నే వ్రాసిపంపెదను. మనము వెళ్లుదము.

నిష్క్ర[illegible]మము.

బ్రాహ్మణుఁడు.—(స్వగతము) నేననికొ[illegible] చేసి[illegible]యుము వ్యేను.

నిష్క్రమణము.

పంచమరంగము.

సలకముతిమ్మయ్య మంత్రిమందిరము.

చం॥ అరయుచు నేనొనర్చిన ప్రయత్నము లెల్లను [illegible]నా?
“ గురుతరకష్టసాధ్యముగఁ గూర్చిన భాగ్యము [illegible]నా?
“ ధరణిని నేలు ముచ్చటలు బంధనమయ్యెటి [illegible]నా?
“ సిరి ననుఁబాసిపోవుతఱి చేసెదెనా? [illegible]నా?

హా! ఎంతపని యొనర్పఁదలంచితి! అంతయు [illegible]! [illegible]సించితి-అయో! నిశ్శంకతఁబూని, నిష్కళంకుఁడగు [illegible] పర్యంకమునఁ బెద్దనిదురపోవుగా గుసవిషమిప్పించితి, [illegible]

వులు నాపైఁబంతమూనిరని తెలిసి బీజాపూరుసుల్తానునకుఁ గర్ణాటక రాజ్యపట్టము గట్టి- సామంతరాజుగ నేనేల యత్నించితి. అయ్యో! ఆ తురుష్క-నిర్భాగ్యుండు సమయమున రాఁడాయెను. నా పాలిటి మేడ న్రగహా మేడపయిల్లు చొచ్చినటుల నా వైరి రామరాజీపట్టణము చేరెను. నన్నుఁబట్టి పలువిధములఁ గట్టిబెట్టి యవమానపఱచి నిట్టనిలువున నా చర్మ మొలిచి చంపవలెనని యత్నించినారఁట. అట్టి యవమానమును [illegible]మ్ము సహించుటకన్న నవమానము వేఱేమియున్నగలదా? స్వహస్త [illegible]మే యిట్టిసమయమున సరియని నాకుఁదోఁచెడు. ఇది పాపమని [illegible]ంచింపవలెను? ఇహసుఖములంద నేనింతవఱకొనరించిన మ[illegible]పాతకములకంటె నిదిగొప్పపాతకమా? ఇఁక నా దారపుత్రాదుల [illegible]యమా? వారినిపుడే బీజాపూరు జేర్చెద. నా సంపద వారివెంబ[illegible]పెద. వారు సుఖముగ మనియుందురు. పిదప నేఁగోటలోఁ బ్రవేశించి, కలుపులుమూయించి, యందుండు గజాశ్వముల తోఁకలు గత్తిరించి- నవరత్నములను చూర్ణము చేసి నేలపై నెఱపి, కోటకంతయు [illegible]ఁ దవిలించి నాకరవాలము చేత నే నేఁజచ్చెద. పిదప నా వైరులుం పాడుపడినపట్టణము నేలనిమ్ము. ఇదికదా నా నిర్ధారణము.

సీ॥ నవరత్నమణిమయ- సవ్యమందిరములు। వహ్నికీలలఁబడి వాసిఁజెడఁగ
అద్రులఁబోలెడి- భద్రగజంబులు। పాదహీనతఁజిక్కి-బాధపడఁగ
సప్తలక్షణములఁ- బర్వెడు హయములు। తోఁకలల్లాడక తొట్రుపడఁగ
నిదురించుజనులెల్ల- నిట్టనిల్వుగనీల్గి। నీఱయి నేలలో-నెలకొనంగ
నెమ్మదిగఁగన్నులారఁగ - నేనుజూచి
మేనుత్యజియింతు నిదియె - నేఁబూనుప్రతిన
ఘాతకులచేతఁ జిక్కుట రోఁతగాదె
తలచునే చిత్రవధకోర్వరుఁడు జగతి?

ఇదియే నేఁజేయఁబూనినపని- ఇఁక నాలశ్యంబువలదు.

(నిష్క్రమము.)

ఉ॥ వేదములెల్లఁగూర్చితిని వేధయనుగ్రహమొంది. యెన్నియో
వాదములెల్లఁబొత్తముల వాసిగ వ్రాయుచుఁగూర్చి పేర్చితిన్ ।
కాదనుకార్యముల్ దెలియఁ గర్కశతర్కవిచారగ్రంథముల్ ।
నీదయ నన్నిఁ జేర్చితిని. నీఱయి పోయెను నిన్న. యక్కటా!

అత్తా! ఈవిద్యాధనంబు వార్జింప నేఁబడిన కష్టంబు దైవంబెఱుంగు. మాధవాచార్యులను రప్పించి, వారిలో నేనావహించి, వారిచే సకల గ్రంథంబులు సంస్కృతంబున వ్రాయించి యుంచితి. మరల కృష్ణ దేవరాయలవారి యాస్థానముఁ జేరి పెద్దనమొదలగు కవులచే రస వంతములగు నాంధ్రగ్రంథంబు లొనరింపఁజేసితి. అదియిది యన నేల? ప్రపంచంబున నెన్నివిధములగు విద్యలున్నవియో యవియన్ని యుఁగూర్చి పుస్తకభాండాగారంబునఁజేర్చితి. "కుమ్మరికొకయేఁడు- కోలకొకగడియ" అనినటుల కాళరాత్రి వానినెల్ల నొకరాత్రి నశింపఁ జేసెను. నీవిచటఁజేరితివని నిన్నుజూచుపొకున వచ్చి యెంతపని యొన ర్చెను? ఏమిసేయుదు?

భార్గవి.—కోడలా! నీ ధనముపోయినదియే క్షేమమాయెను. నీనుండి జనులకు క్షయమేగాని మేలురాదుకదా?

సరస్వతి.—అత్తా! ఏమీ! అటుమాటలాడెదవు?

భార్గవి.—కోడలా! నామాటలందేదోషములేదు. ఉన్నదియున్నటు లాడితి నని కోపగిల్లకు.

సరస్వతి.—మండిపడు నీమాటలకు నాకుఁ గోపమేల? నానుండి జను లకు క్షయమెటులు?

భార్గవి.—అత్తయని మర్యాదయుంచక నీవని యేకవచనంబున నాతో మాటలాడసాగితివి. కావున నేనును నిర్దాక్షిణ్యముగ మాటలాడెద. నీపుట్టుకయే దోషావహము. ఏకాక్షర ద్వ్యక్షర త్ర్యక్షరాది నిఘం

టువు పేర్పఱచి జనులను బాధించుచున్నావు. ప్రతిశబ్దమునకు ననేకా
ర్థంబులుగల్పించి జనులు తమయర్థంబులే సార్థకంబులని జట్లు పందె
ములాడుచుం గొట్లాడుదురు. శబ్దార్థవిచారంబులు పెక్కులై వేదము
ల కనేకార్థంబులు గల్పించి మతములు హెచ్చించి మతద్వేషములు
పెంచి జనులను కష్టసాగరంబున ముంచితివి. ఈయర్థవిచారము చే
యు జనులు బాల్యావస్థ మొదలుకొని మరణావస్థవఱకు నిద్రాహార
ములు వదలి దారపుత్రాదుల మోముజూడక క్షీణింతురు. కొందఱు
వృద్ధులగు తలిదండ్రులను వదలి వారణాసి జేరుదురు. కొందఱు సన్న్య
సింతురు. కొందఱు బ్రహ్మచర్యాశ్రమమే మేలనియుందురు. అయ్యో!
మాధవాచార్యులిహసుఖమనుభవింప నన్నెన్ని నియమముల నాశ్రయిం
చిరి? నేను వారి ననుగ్రహింపు మనంతలో వారియందు నీవావహించి
పాపము వారిని సన్న్యసించులాగొనరించితివి. పిదప వారు నన్ను స
రకుసేయరైరి. ఈరీతి జనులను దురవస్థం బెట్టుటయే నీవిద్య. ఇంత
యేకదా?

సరస్వతి.— అవునమ్మా! అత్తయ్యని మెత్తగమాటలాడినట్లెల్ల తలతోఁక
లెఱుంగక దూషింపసాగితివి. నీవీదేశంబునం గాలిడిన కారణంబునం
గదా యిన్ని చెట్టలుప్పతిల్లెను? నాబాలురకు ధనము లేకున్నను వి
ద్యాధనముండెను. మధ్యాహ్నమునకు దైవమిచ్చిన కందమూలాదుల
భక్షించియున్నను, దేహబలమున దేవతలనైన సరకుంగొనకుండిరి.
నిశ్చింతయగు సుఖనిద్రావి జరారాహిత్యత నెలయుచుండెను. ఎప్పు
టినుండియో నీవిచ్చటికివచ్చి నాబాలురకు నవీనాభిరుచులపై నభిలా
ష హెచ్చింపఁజేసితివి. దైవము పానీయమని యిచ్చిన జలముపై నసే
వగల్పించి మద్యమనవద్యమనిపించితివి. ధనకనకవస్తువాహనములపైఁ
బేరాసఁబుట్టించి జనులను గారించితివి. తమశరీరసౌందర్యమే తమ

కాభరణములని మెఱయుచున్న మెలనాగలకు హేమాలంకారముల పై నపేక్షఁగలిగించి యందులకై భార్యాభర్తల యన్యోన్యతఁ దగ్గింపఁజేసితివి. అవియివి చేసితివననేల? నాబాలురకు ధనమదాంధతఁ గల్పించి చేయరానిపనులఁ జేయించి దేహబలంబు క్షీణింపఁజేసితివి- అయ్యో! సతుల సుశీలతయను పరిమళమునఁ బరిఢవించు పట్టణములు వారాంగనల పైప్రాఁతల వన్నెలచే వాసికెక్కెను. వేదాధ్యయనాది చింతనల మంతుకెక్కిన యువజనులు కొక్కోకకళా శాస్త్రాభ్యాసమునకై పాటుబడసాగిరి. ఇవియన్నిటికిని మూలకారణమ్ము నీవకావా! నాలుకయున్నదని మాటలాడినఁ బ్రయోజనంబేమి?

భార్గవి.—అవునే! ఎంతసిక్కి నీల్గి మాటలాడుచున్నావు! నేను రాకయున్న నీదేశీయజనులెల్లరుఁ గూటికిలేక కాటికిఁగాలు సాచుచుండిరి కదా? అట్టివారినిఁగాపాడితినని తలఁపక యిటులాడుట దోసముకాదా?

సరస్వతి.—ఎల్లకాలము నీవే యందఱిని రక్షించుదానవు! నీవులేనప్పుడు నా జనులెల్లరు చచ్చియుండిరియా?

భార్గవి.—జీవచ్ఛవులైయుండిరి. నేవచ్చి జీవకళ నించితిని.

సరస్వతి.—జీవకళనా? కాదు- కాదు, మరణమునకు దారిఁజూపితివి.

భార్గవి—కాదేని నీజనులెల్లరుఁ జిరంజీవులై బ్రదికియుందురు కాఁబోలు?

సరస్వతి.—ఇట్టిదుర్మరణప్రాప్తి యుండలేదు.

భార్గవి.—కోడలా! నీవుచిన్నదానవు- కోపించిమాటలాడెదవు. నీకు సమానముగ నే బదులిడినచో ననుఁజూచి జనులునవ్వుదురు. కావునఁ బరస్పరనిందారోపణము మనము మాని కర్తవ్యంబు విచారింతము. పోయినదానికిఁ బొగిలినఁబ్రయోజనమేమి? వలదు. మనయుభయులకు ననుగ్రహపాత్రుఁడైన రామరాజిపుడీపురిఁ జేరినాఁడు- వాని

మనమూవహించి కోలుపోయిన మనధనము మున్నుకన్న మిన్న గనార్జింతము. కాళరాత్రి యిచటఁగాలూది నిలువ నటుల మనము గాపింపవలెను. ఇదిసమ్మతముకదా?

సరస్వతి.—మంచిది- అత్తా! నీపలికిన పలుకులు యుక్తియుక్తములుగ నున్నవి. అటులొనరింతము. మేముకలహించుచుండిన మనజనులెటు బ్రతుకుదురు?

(నిష్క్రమము.)

ద్వితీయాంకము—ద్వితీయరంగము.

(ఆస్థానమందిరము)—రామరాయలు- సామంతప్రభువులు.

రా॥ రా॥ ఉ॥ పాడిఁదొలంగి యీపురినిఁబాడ్వడఁ జేసెనె పాపి? యక్కటా!
చూడుడి సభ్యులార! మదిస్రుక్కెడి. నెంతటిఘోరకృత్యమో?
పాడయె రాజమందిరము పావకు పాల్పడి. వీథులన్నియున్
వీడెనుకాంతి. వంతలకు వీడయె మాహృదయంబులిత్తఱిన్॥

సోదరులారా! మనకీ దురవస్థ యీరీతిఁ బ్రాప్తించునని కలనైననేఁ దెలియనైతిని. అయ్యో! పాతకి తిమ్మరాజెంతటి ఘోరకృత్యమునకుఁ గారణంబయ్యెను? దీనినుండి వానికివచ్చిన ఫలమేమి? హా! అధమాధములకు ఫలమేమికావలయును? తమకేమేలునురాక యెంతటిచెఱుగు తమకైనను దానినినోర్చి, పరులను బాధపెట్టుదురు దురాత్ములని భర్తృహరివచింపఁడా? అయ్యో! ఇంతటి దురవస్థ మపురికిఁ దురుష్కులనుండి వచ్చియుండిన నాకేసంతాపముండదు. వైరులు వైరులను బాధించుట యొకవిధమైన న్యాయమేను. అయ్యో! మనకు బంధువయి సామంతప్రభువయి ముఖ్యాలోచనమంత్రియై

సకలభాగ్యసమేతుఁడయిన, యీసలకము తిమ్మరాజున కిట్టిదుర్బుద్ధి పుట్టినందులకు నేఁజింతించెద. ఏమనికొనిన నేమిప్రయోజనము?

వేంకటరాజు—అన్నా! ఆదుష్టాత్ముని క్రూరకర్మంబు నోట వచింపనేల?

సీ॥ వివిధకళాకోవిద విద్వజ్జనార్జిత। పుస్తకాళిని నగ్నిపాల్తుఁగలపె.
ప్రాగ్రాజశౌర్యోపపాలితంబగు రత్న। మణులను బొడిఁ జేసి మహినిఁగలపె
నవమండలాటీక నావివేకాధిక। వణిజసంపదలను వహ్నిఁగలపె॥
వెలిపొలములుదున్ని- చెలువారుకాఁపుల। కలుములు కీలలఁ గలయఁగలపె॥

గీ॥ జననదేశాభిమానంబు గనక- వచ్చు। స్వావమానంబునైనను సరకుఁగొనక
దారపుత్రుల సుఖమును- దారవోసి। పట్టణంబెల్ల గడియలోఁ బాడుజేసె॥

అట్టిపాపాత్మునామంబు నుడువనేల?

తిమ్మప్పనాయక—అన్నా! ఇన్నిసంకటములకుఁ గారణము మేము. నాఁడు నీవు పుల్లవిఱిచినరీతిఁ బలికినపలుకులు మావీనులకు ములుకులై తోఁచెను. నాటి నీ హితవాక్యంబులకు మేము సమ్మతించియుండినఁ గట్టా! యిట్టిచెట్టలెట్లు పుట్టుచుండెను? ఉచితానుచిత జ్ఞానంబులేక మేము కపిముష్టి న్యాయమనుసరించితిమి. ఫలమనుభవించితిమి.

చ॥ అనుచితమంచు నెన్నక, దురాత్ముని బోధకులొగ్గి, నాఁడు మే।
మనిన దురుక్తులన్నియు, మహాత్మ! క్షమింపుము. బుద్ధిజాడ్యులై
నినుఁ బరిమార్పఁజూచిన, వినీతులునీచులు వీరటంచు నీ
వనక, యనుగ్రహింపుము. దయామతి! వందనమంది ప్రోవుమా॥

(అందఱునమస్కరింతురు.)

రామరాజు.—సోదరులారా! నన్నీరీతి మీరుమన్నించితిరేయని సంతసించితి. అయిన నిది సంతోషసమయంబుకాదు. ముందు జరుగఁదగిన కార్యంబు లనేకంబులున్నవి. వానినిగుఱించి విచారింతము.

గోపానాయకుఁడు.—సోదరా! విచారించునదేమియున్నది? ఈ దినంబుననే రామరాజు పట్టాభిషేకంబని చాటించి కర్ణాటకరాజ్య సింహాసనంబధిష్ఠించి రాజ్యమేలును. ఇంతకంటె వేఱేమియున్నది?

వాజప్పనాయక.—నిజమాడితివి. నాఁడే మనమీపని సలుపవలసియుండెను.

నరవరనాయక.—నాఁడిటు మనమొనరించియుండిన నిన్నికష్టము లెటు వచ్చుచుండెను?

రామరాజు.—సోదరులారా! నాయందు మీకుఁగల ప్రేమాతిశయంబున మీరిటు పలుకుచున్నవారు. రాజునయి, రాజ్యమేలుతలంపు నాకుఁ గలనైనఁగలుగదు. రాయలవంశమున నిలిచిన పసిబాలుఁడు సదాశివరాయఁడుగదా? ఆచిన్నచిఱుత తలిదండ్రులులేనివాఁడుగదా? వానిచెట్టఁబట్టి రాజ్యమునకుఁ బట్టముఁగట్టుట లోకసమ్మతము, న్యాయసమ్మతము, శాస్త్రసమ్మతము, దైవసమ్మతము.

తిమ్మప్పనాయక.—సోదరా! నీవాడినమాటలు హితములేను. రాజు బాలుఁడగును. మరల కన్నకష్టంబు లిప్పటివలె మూడునని భయమయ్యెడు.

రామరాజు.—అన్నా! నీమనంబెఱింగితి.

చ॥ అననిఁక నేల? యేల మనమందుఁ దలంచితినేని. రాజ్యముం
గొన నెపుడేని చిత్తమునఁ గోరితినేని. మదీయభూమి
పాలున కశుభంబు సేయ మదిలొగ్గితినేని. నఘోరరౌరవం
బను నరకంబు పాలగుదునయ్య నిజంబిది దైవసాక్షిగన్॥.

గోపా॥—(అందఱులేచి) సోదరా! అంతటి ప్రతినయేల? సత్యము నకు మీఱిన వచనంబు నీనోటివచ్చునే? నీయిష్టానుసారంబు నడుపుము. నీయాజ్ఞానువర్తులమై మేముండెదము.

రామరాజు.—అటులయిన నీదినముననే సదాశివరాయలకుఁ బట్టాభి
షేక మహోత్సవము సలుపుదము రండు.

(అందఱు) మంచిది.

నిష్క్రమము.

తృతీయరంగము.

విద్యానగరము—అంగడివీధి.

తందనానపాటలవారు. ఇంకననేక వినోదములు సలుపువారు. పటాణి.

తందనానపాట.—రాయలచరితము రాణ వినిచెదము. రండీ జనులారా!
ఆయువు హెచ్చుచు నాపదతొలఁగును. అంతవినుడయ్యా.
సాళువబిరుదును నందిన కులమున, జనియించెను బెద్ద
సాళువనరసింగరాయఁడు భువిని, సాహసవంతుఁడు.
అతనికిఁబుట్టిరి కృష్ణరాయలు, అచ్యుతరాయలు
మతివంతులు మఱి బలసంపన్నులు. మాన్యులు ధరలోన.
కృష్ణరాయలకుఁబట్టము గట్టిరి, కీర్తిపరుండనుచుఁ
గృష్ణవేణి తనమేరగ నేలుచు జిష్ణుఁడయ్యెభువిని.
పోర్చిగీసువా రతని పొందును గూర్చి చేరువేళ
నేర్చిన నూతనవిద్యలెల్లను నేర్పిమీఱ రహిని.
బీజాపురముననుండు తురుష్కులఁబిలుకు మార్చెరాజా
భూజనులెల్లరు పూలుచల్లుచుఁ బూజచేయఁగాను
గంగవంశజుల భంగఁజేసె రణరంగమందు రాజు.
బంగరుపాలకి నెక్కివచ్చెఁ దాఁదుంగభద్రకడకు
చోళపాండ్య దేశముల జయించెను చోద్యముగా రాజు.

ద్వితీయాంకము.

ఆలమునందు మేలుసిరుల తామందించిరి వారు
గోలకొండను కొల్లఁగొట్టెను కోవిదుఁడు రాజు
నేలనుఁబడుచు మ్రొక్కుచు సుల్తాను నీశరణని వేఁడ
వాలమ్ములువిడి వాలము వదలుచు వానిని దయఁజూచి
మేలుమేలనుచు నభయములిచ్చుచుఁ దాలిమిఁగాపాడె
రాయచూరును చూఱఁగొనుచును రాయలు వెలయంగ
ఖోయని భామిని సుల్తను యఱచుచుఁ బోయెను వెఱచఱచి
కలబురిగీ రాజ్యంబును నెల్లను- కలఁచి కలఁచె రాజు
కలలోనైనను నతనిపేరువిన నులికిపడఁగ నరులు
సలబత్ఖానునిఁబట్టి చంపెను। కలనుకెక్కె రాజు
వెలవెలఁబారుచు నసాదుఖాను। వెడలె వెన్నుఁజూపి
తురుష్క నారుల రాణివాసఁపు దుఃఖమడఁచె రాజు
సురాపానపు మత్తునెల్లను స్రుక్కించెను రాజు
కృష్ణరాయలు కీర్తిమంతులై విష్ణుపదముఁజేర
కృష్ణవేణిని దాటిరి యవనులు, కేరుచు హిందువుల
రామునిబలె భువి నవతరించిరి రామరాజుగారు.
ఈమహిఁ దురక రక్కసులెల్లరు, నీగలవలెఁబార.
భల భల భల భల రాయచూరు వడిఁబట్టె రామరాజు.
మలకలెల్లరు తెలతెలబారఁగ మారిమసఁగినటుల॥
ముదము గదియగా ముదగలు కోటను ముట్టడించె రాజు
ఎదలుపగలఁగా యవనులు పారిరి యెవరిదిక్కు వారు
ఘటఘట పోయి భటకలు దుర్గము పట్టె రామరాజు
కుటిల తురుష్కులు కూడుగానక మటమటమాడంగ
గోలకొండకు నహమన్నగరుకుఁ గూడికఁ గల్గించి
ఆలంబున బీజాపుర వారిని నేలకుఁదప్పించె
బీజాపుర సుల్తానుకుఁదోడయి బీరమ్మున వెడలి
ఆది సహాయ్యదు సుల్తానును వే గాజువాఱఁ జేసె

యవనుల కావరమెల్లఁ గూలిచి యవని నేలె రాజు
యవన యువతులు ముసుకులు విడిహిందువుల సేవ సేయ
రామరాజన సామాన్యుఁడే యీ రామరాజు కాడే?
భూమినింతటి పుణ్యపురుషుఁడు పుట్టఁబోడు వినుఁడీ
యవనరాక్షసుల పాలియముఁడుగా నవతరించె రాజు
భువిలోఁ గీర్తిఁ బడసి మించెను- పూజ్యుఁడు రామరాజు
భళె భళె భళె భళె రామరాజును- బ్రస్తుతింప వలదె?
యిలఁగల జనులు మేలు మేలని- నిలిచి కొలువవలదె?
సై సై సైయని రామరాజును- సకలజనులు గూడి
వాసిగఁ బాటలఁ బాడుచు మనుఁడీ- వసుధను జనులార!
బీదల సాదల సాదరతను గని- భిక్షమియ్యుఁడయ్యా!
మేదిని నిలుచును శాశ్వతంబుగ- మీకీరితి మిగుల.

ఈరీతి నంగడివీధిలో వినోదములు జరుగుచుండును.

(పైపాటవినుచుండిన యొక పటాణి పండ్లుకొఱుకుచు.)

పటాణి.—ఏమీ! ఈ దేశంబునందుండు తురుష్కులు హిందువులచే నీరీతిఁ బరిభవింపఁబడుచున్నవారా? ఎంతటి యమానుషంబిది! మహమ్మదీయ మతస్థులు, మదించిన మాతంగములు రసాలదండముల ఖండించు చందంబున, హిందువులను నఱకుచుందురని ముందుచరిత్రకారులు వ్రాసిరికదా! అట్టిపరాక్రమవంతులేల యీహిందువులకులొఁగ్గి మాన ప్రాణ ధనంబులు గోల్పోవుచున్నవారో తెలియదయ్యో? గోవానుండి రామేశ్వరమువఱకు నెవరితో సంభాషించినను రామరాజు యొక్క కీర్తివర్ణనమేగాని వేఱొకమాట వినుఁబడదుకదా? ఈ తందనానపాటలవారు హిందూ రాజులను మితిమీరి నుతించుచుఁ దురకల నతి హేయముగఁ గేరుచుఁ బాడిన పాటలు

నాహృదయశల్యములై నాటెను. ఏమిసేయుదును! ....

ఆలోచనలేల? నాతల్లిచెప్పినరీతి నీపట్టణంబుననే యీరాజువద్దనే నేఁజేరెద. దేదీప్యమానంబగు దీపికాంచలములఁ జలింపఁజేయు పవనునిమాడ్కిఁ గొన్ని దినంబులుండి ఝుంఝూమారుతంబుబలె విజృంభించి వానిని నశింపఁజేసెద. ప్రపంచంబెల్ల నేకాహుతిగఁ గొనఁజాలు హుతాశనుండౌక దారువునందుఁ దనపరాక్రమమెల్ల నడఁచికొని మఱుగుపడినటుల నేనును నీదేశమునందుండి సమయము వచ్చినపుడు సమవర్తింబలె నటించి యీరాజ్యము క్షీణింపంజేసెద. వారాశిప్రావృతమేదినీవలయ సామ్రాజ్యంబు పారశీకుల పాలొనరించి ప్రాణంబులు త్యజించెద. తురుష్కకరకృపాణధారలచే గర్ణాటకాంధ్ర భూపతుల దేహములనుండి రక్తము స్రవించి ప్రవాహములై కృష్ణ తుంగభద్ర నదులలోఁగూడి పారుచుంతవఱకు నాకు నిదురపట్టునా? ఇదికదా పటాణీయగు నాపౌరుషము!

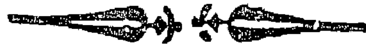
సీ. భర్మాంచలోజ్జ్వల భాసితధ్వజముల నేలఁగూల్పక నేను నెగడఁగలనె?
సర్వభక్షకురీతిఁ బర్వి యీపురియెల్ల భస్మంబుచేయక బ్రదుకఁగలనె?
పన్నగంబునుబట్టు పక్షీంద్రుడైవడి జనులఁగారింపక మనఁగఁగలనె?
స్వర్భానుఁడౌదిగి భాస్వరు బ్రింగుచందాన నుర్వీశుమ్రింగక యోర్వఁగలనె?
ప్రళయపావకు రీతినేఁ బ్రజ్వలించి
యాంధ్ర కర్ణాటకాఖ్యుల నాజినూర్చి
యేరులై వారిరక్తము పారఁగనక
యిలఁ బటాణిగ మేనున నిలువఁగలనె? ॥

ఇట్టిదికదా నాప్రతిజ్ఞ? ఇదిచెల్లింపనేని నీభువి నాబ్రదుకు వ్యర్థము ఇచట జరుగు విశేషచమత్కృతులఁ జూచుచు సమయమువేఁ రాజుదర్శనంబు జేసెద.

నిష్క్రమము.

రామరాజు చరిత్రము.

తృతీయరంగము.

ఆస్థానము.

రామరాజు- పఠాణి- సేనాని- ఆషాబి- తిరుమలాంబ.

రామరాజు.—(స్వగతము). ఆహా! భామినీ సుల్తానులను కీలుబొమ్మలనుంజేసి సూత్రధారుండు బొమ్మలనాడించుకీతి నాడించుచున్నాడను. అహమ్మన్నగరు గోలకొండ నబాబులకు నైకమత్యతఁగల్పించి గర్వాగ్రేసరుండైన బీజాపూరు సుల్తానుపై దండెత్తులాగున ప్రోత్సాహపఱచితిని. భీతిలి చీకాకుపడి సుల్తాను ముగ్గినతఱిఁగాచి రాయచూరు కోటను సాధించితి. బీజాపూరు సుల్తాను నాశరణాగతుండైన తోడనే వానికి సాహాయ్యపడి వానికి బోధించి గోలకొండ నబాబగు కూలీకుతుబ్షాపైన దండెత్తు లాగొనరించి వానినోడింపఁజేసితి. మరలవానిని బ్రోత్సాహపఱచి యహమన్నగరుపై దండెత్తులాగొనరించి సాహాయ్యముగ నాసేననిచ్చి హుశ్శైని నిజాముషానోడించితి. వానిచేఁదనివందక తురుష్క దేవాలయములఁగూల్చి ప్రఖ్యాతిన మందిరములందు గుజ్జములఁ గట్టించితి. రాణివాసస్త్రీల సేవలకు మోముమునుంగుల బాధఁదప్పించి నానగరములోనియు నజనుల బానిసలగానుండ నియమించితి. హిందూ మానినీమణుల నవమానపఱచిన ద్రోహులు మనినంతకాలమును మఱవనటులఁజేసి కృతార్థుండనైతిని. ఇంతచేసినను నాకింకను సంతసము కలుగదాయె. ఈ మహమ్మదీయ రూపుమాపి ధరిత్రికిఁ బవిత్రతఁగల్పించెద. అటుపిమ్మట నా కోర్కె ప్రసన్నపడు.

సీ॥ పారసీకులనెల్లఁ బారఁదోలినఁగాని। ప్రాణమునిలుచునే భద్రముగను?
యవనులగుమినెల్ల- నవనికిఁదప్పింప కున్ననీరాజ్యము సన్నగిలదె?
చంద్రధ్వజులనెల్లఁ జంపకవదలిన। వాసికెక్కునె చంద్రవంశమిలను?
అల తురుష్కులఁబట్టి నిలఁ గూల్పకున్నను। రామరాజ్యంబెట్లు రహికెక్కు?
తొల్త సుల్తానులను నేలఁద్రొక్కి పిదప
భామినీరాజ్యమే లెద భవ్యముగను
రాజ్యతంత్ర ప్రవీణత రహికినెక్క
దిశలనెల్లెడ నాంధ్రుల యశమునిండ॥

ఇదికదా నాప్రతిన. తురుష్కులనేకులు నా సేవకులైరి. తురుష్కనారులనేకులు నాదాసీలయిరి. ముదగల్లు నబాబు మదించి ననుధిక్కరించిన కారణంబున వానిని జయించి కోటకొల్లఁగొట్టి యా నబాబు బిబ్బీలలో నొకతెనుఁబట్టి తెచ్చులాగున సేనానికి నాజ్ఞయొసంగియుంటిని. వాఁడటులొనరించితిననిన్ని యొకసుందరీమణినిఁ బట్టితిననిన్ని వ్రాసినాఁడు. వాఁడు రాఁదగినదీ దినమేకదా? ఎందుకు రాక తడసి యుండును?

పటాణి.—మహాప్రభూ! ముదగల్లుకుఁ బోయిన సేనాని నబాబును బారఁదోలి పట్టణము నిట్టునఁగూల్చి నీటుఁగులుకెడి పాటలాధర నొకతెను చెఱఁగొని తెచ్చితమదర్శనంబునకు వేచియున్నవాఁడు.

రామరాజు.—రానిమ్ము.

సేనాని.— ఆషాబీని వెంటనిడికొని ప్రవేశము).
మహాప్రభూ! వందనమ్ములు. మీయాజ్ఞ శిరసావహించి చేయునది తయుఁ గోరంత కొఱంత లేనటులఁజేసి యీచేడియను చెఱఁబట్టి తెచ్చితిని. తమయానతి వేచినవాఁడను.

రామరాజు.—సేనానీ! ఈమానిని మోమునకు ముసుఁగుల దొసఁగు లేల? వదలింపుము.

(పటాణి లోలోఁ బండ్లు కొఱుకుచుండును.)

సేనాని.—(ముసుఁగుఁదీయును.)

ఆషాభీ. మ॥ ఖల! దుష్టాత్మక! నీచకర్మ! యిటులన్ గంజాక్షులన్ మానినీ
యల మానంబులు బాప నీకు నగునే? హా! పాతకీ! భూమికిన్
బలువై పుట్టితివీవు. మంచిది. భళా! నిర్భాగ్య! నాయశ్రువుల్
జలధిన్ బోలుచు ముంచు నీకులము రాజ్యంబంతయున్ నమ్ముమా॥

రామరాజు.—ఏమీ! ఈహీనజాతి మాయలాడి శంకవీడి, కడుదుడుకుతనమున మాటలాడుచున్నయది?

ఆషాబీ.—ఓరీ దుష్కులాధమా! నేహీనజాతి దాననా? ఏమికూసెదవు? మాననీయమైన మహమ్మదీయన్ గులజురాలను గానా? నవాబు వంశమునఁబుట్టిన దానను గానా? నీవొకమానవుఁడని నేనెంచి యున్నఁ గదా మాటలాడను సందేహింతును? ఇఁక దుడుకు మాటలాడితినని నీవిటులుడికెదవా? మానిని మఱుగువడి యుండునంత వఱకుఁ గదా దాని మాననీత్వము? ముసుగువిడి ముందఱికి వచ్చినపుడు నీయట్టిమూర్ఖుని లక్ష్యపెట్టునా? గద్దఱువచ్చినటుల నీకేండ్లువచ్చెనుగాని బుద్ధిరాదాయె. ఓరీ క్షత్రియవంశ పాంశనా! నీయంతఃపురనారీ మణులను పరులుపట్టి బాధించిన తఱి వారి మానసంబు లెటులుండునో నీవాలోచింపవైతివిగదా? ఛీ, ఛీ, నీముఖముజూచినఁ బాపంబగు. నీచెఱకుంజిక్కిన దానను. నాప్రాణంబుఁ దీయుదువో? జానిసనుచేసెదవో? బంధించెదవో? చేయునదెల్లను జేయుము. నీబుద్ధిజాడ్యత వెలి వేసికొనుము.

దాసి.—(ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! అమ్మగారు తమతో సంభాషింప వచ్చి కాచి యున్నవారు.

రామరాజు.—(స్వగ) ఈకాలంబున రాకకుఁ గారణం బేమి యయుండునుకి (ప్రకా) (దాసింజూచి) రానిమ్ము (సేనాని పఠాణులఁ జూచి) మంచిది. మీరిపుడు వెళ్ళి నేఁబిలిపించినపుడు రండు.

(పఠాణి సేనానులనిష్క్రమము).

(తిరుమలాంబ ప్రవేశము).

రామరాజు.—(భార్యంజూచి) దేవీ! నీరాకకుఁగతం బేమి?

తిరుమలాంబ.—నాథా! నేటిదినంబు నావ్యసనంబునకుఁ బారంబులేక యున్నది. ఏమి సేయుదు?

రామరాజు.—దేవీ! కారణం బేమి?

తిరుమలాంబ.—(నలుదిక్కులుఁజూచి ఆమోదినిగాంచి) నాథా! ఈస్త్రీ యెవతె?

రామరాజు.—నాతీ! ముదుగల్లు నవాబు వంశజురాలు. నేఁబట్టితెప్పించితిని.

తిరుమలాంబ.— నాథా! ఈబిబ్బీకవతికి బిబ్బీలయుసుఁగుండ వలెను గదా? తీయించినవారెవరు?

రామరాజు.—రమణీ! నేనేను.

తిరుమలాంబ.—నాథా! నేఁజెడితి చెడితి. నిన్నటి కల సార్థక మయ్యె అయ్యో! ఎంతటికారణం బొసఁగెను?

రామరాజు.—నాతీ! నీకలతీరేమి పలుకుమా?

తిరుమలాంబ.—నాథా! ఏమని నేఁబలుకుదును? దృష్టాంతముగ నేఁడి చట సంభవించినదంతయు నేనిన్నరేయి కలఁగంటిని.

రామరాజు.—(ఉలికిపడి) ఏమీ! ఏమీ! ఈదినంబున నగు కార్యం బంతయు నిన్నరాత్రియే కలలోఁగంటివియా?

తిరుమలాంబ.—అంతయేగాదు. ఈరాజ్యంబునకు సంభవించు విపత్తు సైతము నేఁగంటిని.

రామరాజు.—నాతీ! కలలో వార్తలు నిజమగునా? ఇట్టిస్వల్ప విషయములు విపత్తునకుఁ గారణంబగునా? పిచ్చిదానవు నీవు. అన్నియు నమ్మెదవు (ఆషాబీనిఁజూచి) ఓసీ! వగలాడీ! నాపట్టణమందలి వేశ్యాంగనకు దాసివైయుండుము. నీకావరమపుడుకదా యడఁగిపోవును.

తిరుమలాంబ.—నాథా! ఆస్త్రీవిషయంబున నీవేకట్టడిపలుకులు పలుకకు. ఆనారి నాపరివారములో నొకతెగ నుండనిమ్ము.

రామరాజు.—దేవీ! సకలదేశంబులు నేనేలినను నన్ను నీవేలుచున్నావు. ఇదికదా స్త్రీల మాయామహిమ. మంచిది. అటులనే చేయుదును. నాకుఁ గార్యమున్నది. పోయివచ్చెద.

తిరుమలాంబ.—మంచిది. నాథా! పోయిరమ్ము.

(రామరాజు నిష్క్రమము)

(ఆషాబీనిఁజూచి) బిడ్డా! నీవెవరిసుతవు?

ఆషాబీ. సీ॥ పృథివిఁ బాతకులని యెన్నఁబడెడివారి
లోన నే నగ్రగణ్యనే లోలనేత్ర॥
ఏల నాతల్లిదండ్రుల జోలి నీకు?
దైవగతులను దప్పింపఁదరమె మనకు?

అమ్మా! నన్నేమియు నడుగకుము. నాకీశరీరము భారముగనున్నది. బ్రదుకు వెతయని తోఁచినది.

తిరుమలాంబ.—అమ్మా! ఇంతచిన్నవయసున నీకింతటి వెగువ పుట్టుటకుఁ గారణం బేమి?

ఆషాబి.—తలవ్రాఁతయే కారణము.

తిరుమలాంబ.—తల్లీ! నీవిపుడు వ్యసనమున మునిఁగినరీతిఁదోఁచెదు. అంతటి వెసనమ్మునకుఁ గారణం బేమి? నీతలిదండ్రులనుండి నినుఁబాపిరనియా? పరులు నిను జెఱఁబట్టిరనియా?

ఆషాబీ.—జననీ! వైరులు క్రౌర్యమీఱి పరులపై దండెత్తి ప్రాణంబులు తీయుట సహజమేను. దానికిదుఃఖమేల? అట్టిసమయమ్మున బాంధవవియోగమ్ము నైజము. దానికి వెసనమేల? తరుణులను జెఱపట్టుట మావారుచూపిన దారియె. దానికిఁజింత యేల?

తిరుమలాంబ.— బిడ్డా! మఱియేల యీచింత?

ఆషాబి. ఉ॥ మానిని! ఆడువారికిని మానముగాదె సమస్తసంపదల్?
మానమువీడి యీమహిని మానినులుండఁగఁ బోలునే సతీ?
మానక నీదు భర్త యవమానమొకింతయు మానసంబునన్
గానక, నాముసుంగు వెలిగాఁబడవైచి వచించె హీనతన్॥

అమ్మా! మహమ్మదీయన్మతములో మోము ముసుఁగుఁదీసి పురుషులను జూచిన తరుణీమణికిఁ బుణ్యగతులు లేవని విధులున్నవి. ఆనారీమణిని దురుష్కులు నిరాకరింతురు. కావున నేనిహపరములకు రెంటికినిఁ జెడితిని, అట్టియునికి భువినుండ నేమి? పండ నేమి?

తిరుమలాంబ.—

చ॥ తరుణిరో! నీదువాక్యములు ధర్మములేయగు, మందిరంబులన్
జిరముగనెల్ల సౌఖ్యములఁదీరిన నారులకున్. బరావనీ
నరు లదుపై యురుల్బఱచి నారులఁ బట్టినవేళఁగల్గునే
దురితములెందు? నిక్కమిది. దుఃఖము మానుమ. తోయజాననా!

బిడ్డా! నీశీలత నినుఁగాపాడును వెసనమేల? బలవంతులు బలవంతమ్ముగ నబలలఁబట్టినపుడు పొడమిన పాపములకు భాగరులు పురుషులగుదురుగాని తరుణులుగారు. ఇదినిజము. శాస్త్రసమ్మతము. దీనికిఁ గుందవలదు. నామందిరంబున సుఖమ్ముగనుండుము. మంచిసమయము వచ్చినపుడు నిను నీతలిదండ్రుల వశపఱచి నీవన్నివిధంబుల సుఖంబు లనుభవించునటుల నేనొనరించెద. నావిభుఁడు నీకేయపకృతి యొనరించియుండినను క్షమింపుము.

ఆషాబీ.—తల్లీ! దిక్కులేనిదీనురాలి పాలిటి దైవముగ నీవు ప్రసన్నురాలయి ననుఁగాపాడితివి. అటుకాదేని వారాంగనాపరిచారికరాలనై దురితకర్మములెన్నియో యాచరింపవలసినదిగనుండెను. నీవే యిఁకనాపాలిటితల్లివి. నీసరసనుండెద.

తిరుమలాంబ.—అటుచేయుము. నీవు బలుబడలితివి. ఇంచుకవిశ్రమించుకొందువు రమ్ము.

(నిష్క్రమము.)

(౦)

ద్వితీయాంకము—పంచమరంగము.

(విద్యానగరములో నొకతోఁట.)

ఆషాబి—పటాణి.

ఆషాబి.—(ఏకతముగఁగూర్చుండి చింతచేయును).

సీ॥ నేలపై నడవఁగనేల? నీపదములు మాయునంచను తల్లి మాటవినక॥
" ముద్దుల ననుజేరి మోదాశ్రువులుగార్చి మమతనుగను తండ్రిమాటవినక
" ఏమి కావలెనమ్మ యెఱింగింపవే? యని మందలించెడియన్నమాటవినక॥
" బంగారు గొనముల సింగారవతియని సాటివారనియెడి మాటవినక॥

" ఎన్నిదినములుగడచనె! నేమి సేయు
" దాన? పరగృహవాసంబు తప్పదయ్యె
" దైవమా! యేమి పాపము దలఁచి నన్ను
" భువినిఁబుట్టించితివి యాఁడుపుట్టువుగను?

(చింతించుచు) అయ్యో! ఎంతటి విపదబ్ధిని నేమునింగితి! నావ్యసనంబుపశమింపంజేయ నాపతివ్రతాశిరోమణి తిరుమలాంబ యెన్నెన్ని విధంబులఁ బ్రయత్నించినను నాకాసతియిచ్చిన మాటలు ములుకులై నాటుచున్నయవి. రామరాజనుపేరు నావినులఁబడినపుడెంతయు మొనగలసూదులతోన్నా దేహమెల్లఁ గ్రుచ్చినట్లగుచున్నయవి. వానిపాడువడఁజేయు శూరవరుండీ ధారుణినొకఁడైన లేడాయెనా? అద్వితీయుండగునట్టి వీరాగ్రణికి నేద్వితీయఁగనుండ నపేక్షించెద. అట్టి బలశాలి నన్ను యిల్లాలుగఁజేకొన నొల్లఁడేని వానికిదాసినైయుండ

దనుగాని నోరున్నదని బీరములు మేర మీఱులాగునఁబలుకుచు మూరె జమీనములు వేత్వేఱంబఱచిమవ్వుచు కార్యభాగమ్మున భీరువులైన పందల మోమైనఁ జూడఁగలనా?...... హా హా. ఆనాఁడాస్థానంబున నన్నవమానపఱచినపు డొక శూరుఁడు పండ్లుగిటగిట గొఱుకుచు తనకత్తిపైఁ గేలుసాచి మరలవదలి మోమువంచికొనెను. వాఁడు నాహీనస్థితిఁజూడనోపక దానినిమాననోపక బాధపడినవాని రీతినాకునగపడెను. వానిని మరలఁ జూడను సమయము లటస్థింపద య్యె. వాఁడెవఁడో తెలియ రాదాయె. చూడసుందరుఁడు. వీరవరుఁడు గానగపడెను. వాఁడిపుడెచటనుండునో?

పటాణి.—(స్వగ) హా. ఆచెలినిఁజూడక యీయిల నేనిలువంజాల,

ఉ॥ ముద్దులుగుల్కు మోమపస ముంచెను మోహపు నీరధి న్నటా!
నిద్దుర రాదుకన్నులకు నిక్కముగా, మఱివచ్చె నేనియుఁ
ముద్దియరూపు స్వప్నమున ముంగిటనిల్చినలాగుదోఁచెడిఁ
సుద్దులికేల? యాసుదతిఁ జూడక కూడక నిల్వ నేభువిఁ॥

అయ్యో! ఆయింతిని జూచుటెటులు? చూచితినిపో, ఆ రామామణి న నుఁబల్కరించునో, అబల నవమానపఱచిన తఱిఁజూడనోపిన నిర్భాగ్యుఁడని నను నిరాకరించునో? హా! హస్తమా! ఆనాఁడు నీసామర్థ్యంబు వీడి నిశ్చేతనపదార్థంబుకీతి స్తంభించితివేల? ఎత్తినకృపాణంబును మరల వరలో దూర్చితి వేల? ఆదురాత్ముని శిరము ఖండింపక కరుణదాల్చితి వేల?... (నిట్టూర్పు విడుచుచు) ఒకవేళ త్వరపడి యనాలోచితంబుగ వానిశిరము దుఱిమియుంటినిపో ఫలితమేమగుచుండెను? ఆమానినీమణికి నవమానంబుదప్పుచుండెనా? నాప్రాణంబులుదక్కుచుండెనా? అవివేకుఁడని పేరొకటివచ్చుచుండెను. నాపూ

నిన్ ప్రతినకు భంగము కలుగుచుండెను. ఇంతయేకదా? ఆనాగీమణి యీతోటలో దూఱినదని సెలవిచ్చెను. ఇదిసమయము, దానినిఁబల్కరించెద. ఆ నాఁడు నేఁబాఱినిన్ తెలిపికిఁదగిన కారణంబులు చెలిపెద.

(ముందటికిఁబోయి దూరమునుండి ఆషాబీనిఁజూచి).

సీ॥ అందమై మన్మనోనందమై నెలతేని చందమై చెన్నొందు సకియమోము।
శుద్ధాష్టమీచంద్రశుభ బింబమును బోలు బంగారుఫలకమీ ఫాలతలము।
గొప్పవై మూలలకుఁగొనసాగి తెప్పల కప్పులనొప్పారు కలికికనులు।
ఇంచుకకొనవంచియుంచిన యపరంజి ననఁదీరు నునుపారు నాతినాస॥

గీ॥ ఔరశృంగారసౌష్టవం బౌర! యిచట।
ధాతనిర్మాణనిపుణతఁదగె నయారె!
కవుల యుపమలు సాలవు కలికిఁబొగడ।
నాతరమె? చాలు పోయెద నాతికడకు॥

తోయజాననా! ఈతోఁటనొంటరిగ నుంటకుఁ గారణంబేమి?

ఆషాబి.—(దిగ్గునలేచి) అయ్యో! స్త్రీలొంటరిగనుండు తఱిఁబురుషులు వారిసరసఁజేరుట యీరాజ్యములోఁ జెల్లు మర్యాద కాఁబోలు?

పఠాణి.—సారసానన! నేనేరీతి నీసరసఁజేరినది నీకు విరసమని తోఁచెనేని యీతఱినేఁబోయి మరల నీయాజ్ఞయైన సమయమునవచ్చెద.

ఆషాబి.—(తలయూఁచి) అయ్యో! నీవెవఁడవు?

పఠాణి.—సాంతీ! ఆోతయనక యీరాజును సేవించుసేనానులలో నేనొకఁడను.

ఆషాబి.—నీవేకులస్థుఁడవు?

పటాణి.— పూజనీయమైన మహమ్మదీయకులస్థుఁడను. అందునఁబటాణిని.

ఆషాబి.— ఏమీ! మహమ్మదీయకులస్థుఁడవా? కావుననే యాకులమునకింతటి వ్యాకులతఁగలిగె.

పటాణి.— నారీమణీ! ఏమి యీరీతి నిరాకరించి పలికెదవు?

ఆషాబి.— అయ్యా! ఆస్థానమున నాఁడాదురాత్ముఁడు పఱచినభంగపాటును గనులారఁజూచుచుండిన మనుజుఁడవు నీవుగావా?

పటాణి.— (నిట్టూర్పు విడుచుచు) నీరజాననా! ఆనిర్భాగ్యుఁడను నేనేను. ఏమి సేయుదును? యత్నములేక యూఱకయుంటిని. త్వరపడియుంటి నేని నంతకంటె హెచ్చు పరిభవము నాకంటియెదుట నీకగుచుండెను. నాప్రాణము లెపుడో పోయియుండెను. నేఁబూనినశపథము వ్యర్థమగుచుండెను.

ఆషాబి.— అయ్యా! నీతండ్రి యేకులస్థుఁడు? హిందువుగనుండును. కానిచో రోషావేశకాలంబున నింతటిదీర్ఘాలోచనాయుతమతి తురుష్కులకుఁ గలుగునా? ఆమాటలిపుడేల? నీపూనిన ప్రతినయేమి?

పటాణి.— అతివా! అది యతిరహస్యంబు. దానిని నాప్రాణంబునకంటె హెచ్చుగఁగాపాడవలెను.

ఆషాబి.— అటులయిన నీప్రాణంబునకంటె హెచ్చుగనుండు వారికే నీరహస్యంబుఁ దెలుపుము.

పటాణి.— రమణీ! నాప్రాణంబునకంటె హెచ్చు నీవనికాదా యిన్నిదినంబులు నీదారిఁగాచి యీదినంబున నిన్నుఁగాంచి ధన్యుఁడనైతినని తెలిపితిని?

ఉ॥ కామిని! కోపమేల? నినుఁగాదని డాఁచెడి మంతనమ్ము నా
కేమియునుండునే? మరునియేపుల కోపక స్రుక్కి సోలుచున్
నే మనుదారి నిక్కముగ నీవని నెమ్మది నమ్మి నేఁడహో!
కామిని? నిన్నుఁజేరితి నబద్ధము గాదిది. నమ్ముమామదిన్॥

భామామణీ! భావంబున నిట్టితలంపును బూని నినుజేరినవానికి నీకుం దెలుపని తలంపు మఱియొకటియుండునా? నాదారవయి నీవు మించితివేని నారహస్యంబు నీకు నెఱింగింపక మఱియేరికిఁదెలుపఁగల వాఁడను?

ఆషాబి.—పురుషవర్యా! స్త్రీలు స్వతంత్రలా? అది నీవెఱుఁగవా?

పటాణి.—రక్షించుకర్త లేనితఱి వారిజాక్షులు స్వతంత్రలుకారా?

ఆషాబి.—శూరాగ్రణీ! ననురక్షించుకర్తలు కలుగు సమయము రాదా? ఈదుష్టులు పడఁద్రోయు కష్టవారిధిలోనే నేమునింగి పోదునా?

పటాణి.—వారిజాక్షీ! అట్టిదారి నేఁగోరుదునా? అదితప్పించుటకు నే నొనరించుయత్నమే నానుడివిన రహస్యము.

ఆషాబి.—అంతటిసంతోష సమయంబున నీకు సంతసమ్ము గూర్పనని నీకు సందియమా? అంతటికృతఘ్నురాలనా? దైవము నీయుద్యమంబునకుఁ దోడయి యీరాజ్యమునుండి ననుఁ దొలఁగించితివేని ననుసార్వకాలము రక్షించుకర్త నీవని నీవశమున నుండెద. ఇది ముమ్మాటికి నిజము.

పటాణి.—రమణీమణీ! మనోహరమ్ములగు నీవాక్యజాలమ్ములు నావీనులకు నమృతపు సోనలు నించినవి. ఈరాజ్యమునుండి నినుఁ దొలఁగించునది నాపౌరుషంబున కొకవిషయమ్ము కాదు. ఈహిందూరాజ్యమునే నేఁదొలఁగింప యత్నించుచున్న వాఁడను,

ఆషాబి.—హా! హా! అంతటి సంతోషసమయమ్ము తటస్థించునా?

[illegible]—అంతయొనరించినకదా నాకు సంతసమ్మగు. మనకులమునకే [illegible]కలుగు.

(లోనుండి ఆషాబీయను శబ్దమువినవచ్చును.)

[illegible]—నా పేరనెవరో పిలుచుచున్నవారు. నేఁబోయివచ్చెద. సమయము చిక్కినప్పుడెల్ల నీవిచటికివచ్చి మాటలాడిపొమ్ము. నేవెళ్లెద.

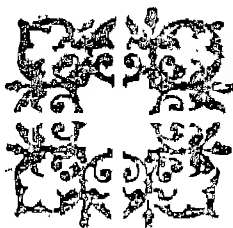
(నిష్క్రమము.)

[illegible]—(స్వగ॥) నేఁడుగదా నేధన్యుఁడనైతి. నాకోరినకోరికలీరికలెత్తైను. ఇఁకఫలమునకు మూలము నాప్రయత్నమే...భామినీసుల్తానులు పౌరుషంబువిడి భామలంబలె నసూయాపరులై శుష్కకలహములచేఁ దమతమరాజ్యములను దామే శుష్కింపఁ జేయుచున్నవారు. ఆకారణంబునఁగదా యీహిందూరాజు మాయావింబోలి మాయలున్ని వారిఁ బరిపరివిధములఁ బరిభవించుచున్నవాఁడు. వారిలోనైకమత్యముండిన నీహిందూరాజ్యమెపుడో పోయియుండెను. [illegible]! ఎటులనయిన నొకసందర్భము గలిగించుకొని [illegible]పురమునకు వెళ్ళి సుల్తానులకు నైకమత్యతఁగల్పింపఁజేసి యు[illegible]కలిగినప్పుడు హిందువులలో సమ్మోహకలహములు పెంచి [illegible]ల పాలిమృత్యువునయ్యెద.... హా! ననుఁజూడ నిశ్చయించి నా[illegible] బిజాపూరుకురమ్మని జాబువ్రాసినదిగదా? ...పోవలెను. ఈ [illegible] నాపైఁగోపమున మాటలాడినపుడు నాతండ్రి తురు[illegible]మకాడని పొడిచివచించెను. నాతండ్రివిషయంబున నాతల్లిని [illegible]ల్లఁ గన్నీరువిడుచుచుండెనుగాని యథార్థమెఱిఁగింపదు

య్యె. నాపుట్టుకనుగుఱించి యెద్దియో యొకరహస్యమున్నది. నాతల్లికిఁ దెలిసి యుండవలెను. కఠినతవహించి యామెను బ్రశ్నించి వాస్తవము దెలిసికొనియెద. నాచర్య నాతల్లి మనంబున కించుక క్లేశకరముగనుండును. ఎటులకానీ నావార్త నేఁ దెలియకతీరదు. నిన్నటి దినమాస్థానమునకువచ్చిన సంగీతపాఠకునకు సంభావన తానియ్యక యీరామరాజు బీజాపూరు సుల్తానుకుఁ గాగిదము వ్రాసెను. ఆపాఠకునిఁ బిలిచికొని నేఁబోయి యీరెండురాజ్యములకు వైరముపెంచెద. చేయునదంతయుఁ జేసెద. రామరాజువద్దకుఁ బోయెద.

(నిష్క్రమము.)

రామరాజ చరిత్రము

తృతీయాంకము.—ప్రథమరంగము.

(o)

బిజాపూరు.—కాళరాత్రి.

కాళరాత్రి.—

[illegible] నీ తురుష్కులకు సాయము సేయఁగ నెంత జూచినన్
[illegible] మూర్ఖబుద్ధి, మతివంతులు గారు, స్వదేశనాశనం
[illegible] చింతలేక కలహింతురు, హిందువులుబ్బినవ్వఁగా!
[illegible] హీనతకే సెటులోపగానగున్?

[illegible] సంపదఁగలిగింప నేఁబడు ప్రయాస మంతయు [illegible] మత్సరమ్ము పెచ్చుపెఱిఁగి వీరు తమలోఁదాము కల[illegible] నాశనమునకు వైరులకు దారిఁ జూపుచున్నవారు. [illegible] నా వైరులగు సరస్వతీ భార్గవుల పాలనచే [illegible] వారు. ఇది నేఁగన్నులారఁగాంచి యోర్చఁగలనే? ఈ [illegible] నైకమత్యతఁగల్పించి హిందువులపై మతద్వేషంబుఁ [illegible] గాని నాకు వైరిశుద్ధికి దారి కలుగదు. అట్టిలటి [illegible] నా పరాక్రమము! విద్యాధనము తనకున్నదని [illegible] నన్నెన్నిమాటలాడెను! ధనసంపద తనకున్న [illegible] భార్గవి యక్కయనియైన నను గౌరవింపక [illegible] మాటలాడెను! కొన్ని దినంబులు వీరు నిక్కినీల్గి [illegible] మీసరమ్ములు తుదకుఁదేటతెల్లమగు. ఇపు [illegible] బాధించి యీదేశమునుండి తఱుమకున్న నా [illegible]! నా పౌరుష నామము కాళరాత్రియా! కాళ [illegible] ముందు కందురుగాక.

(నిష్క్రమము.)

తృతీయాంకము.—ద్వితీయరంగము.

బీజాపూరు.

ఏడిల్‌షా, కుతుబ్షా, మంత్రులు. పటాణి, సంగీత పాఠకులు.

ఏడిల్‌షా.—(కుతుబ్షానుఁజూచి) మిత్రమా ! చిరకాలవైరియైన హుశేను నిజాంషాను జయించి మించితినను సంతసంబు నామానసంబున కించుకమైనఁ గలుగదుగదా? మన మతమునకే జన్మద్వేషియయిన రామరాజు సాహాయ్యమునఁగదా నేజయముగంటిని. అట్టిజయము మన రాష్ట్రక్షయమునకుఁ గారణంబని యనయము చింతించుచున్నాడను. అయ్యో! ఆహిందూరాజు తనవలనే జయముగలిగెనని పదించి మనమతమందిరములలోఁ గారానిపనులన్నియుఁ గావించెనని వింటిని. కన్నులారఁగంటిని. మిన్నకయుంటిని. ఏమిసేయుదును? ముదగల్లునబాబు సుతను చెఱఁబట్టి తనయాస్థానమున మోముసుసుఁగుఁడప్పించి యవమానపఱచెనఁట. అకటా ! భామినీ సుల్తానుల దుర్దశ కెంత చింతించినను తీరకయున్నది.

చ॥ కటకట! మిత్రమా! కఠినకాలము ప్రాప్తిలె మాకు నిత్తఱిన్
కుటిలవిచారులై మిగుల కుట్రలు పన్నుచు హిందువుల్ మహా
త్కటపదవిన్ వహించి యధికారము మాపయిఁజేయుచుందు ర
న్నిటమనకున్ విరుద్ధముగ. నేనెటు కన్నులఁ జూచి యోర్చుదున్?

కుతుబ్షా.—మిత్రమా! గతమునకు వెతయేల? ఇన్నివిపత్తులకుఁ గారణంబు నీవుగదా? చక్కఁగనాలోచింపుము, అహమన్నగరు వారిపై నిర్నిమిత్త విరుద్ధంబుఁబెంచినది నీవుకావా? నిష్కారణమ్ముగ నాపై రణమొనరింప నడుకట్టినది నీవుకావా? ఆహిందువుల మందిరమునకుఁబోయి యవ

మానపడియయినను వారిసాహాయ్యము వేఁడినది నీవుకావా? భామినీ సుల్తానులకిన్ని యమానుషంబులు సంభవింపఁజేసినది నీవుకావా? వ్రేలు మాపిన హస్తము మ్రింగఁ జాలిన హిందువులు నిన్నింతటితో వదలుదురా? ఇప్పుడైనను నీమచ్చరమతి మాని నీమతమువారితోనైక మత్యముగల్పించికొని హిందువులపై మతయుద్ధంబు సేసితివేని వారి గర్వమించుక యడఁగునని నాకుందోఁచెడు.

ఏడిల్‌షా.—మిత్రమా! నీపలికినపలుకులు వీనులకు ములుకులై తోఁచిన ను నిజము విచారింప నవియన్నియు యథార్థములు, కార్యముమీరి నది. కర్తవ్యంబుగదా ప్రస్తుతమాలోచనీయంబు?

కుతుబ్షా.—మిత్రమా! నీవు నాహితము వింటివేని మనకోరికలెల్ల ఫలించు, అటుకాదేని భామినీ సుల్తానులెల్లరు విజయనగరాధిపుని పాదసేవ చేయుదాసులై యుండ వలసినకాలమువచ్చు.

ఏడిల్‌షా.—నీహితమెద్ది?

కుతుబ్షా.—మిత్రమా! అహమన్నగరు, బీడరు, బెలగాము సుల్తానులతో నీవుమైత్రి యొనరింపవలయును.

ఏడిల్‌షా.—సఖా! బీడరు- బెలగాము సుల్తానులు ననునమ్ముదురు. అహమన్నగరు సుల్తానెటునమ్మును?

కుతుబ్షా.—నిజము- నిజము- వట్టిమాటలతో నతఁడు నినునమ్మఁడు. మీయుభయ రాజ్యంబులు వివాహబాంధవ్యములను పాశంబులఁగట్టఁ బడవలెను.

ఏడిల్‌షా.—అదియెటులు?

కుతుబ్షా.—హుశ్శేను నిజాంషా కొమార్తెయగు చాందుబీబి నీరాణిగా గైకొనవలయును.

ఏడిల్షా.—ఆహా! సంతోషముగా నొనరింతును. అంతటి సుందరీమణి, యంతటి వివేకఖని నామానినిఁజేయు భాగ్యంబునకంటె హెచ్చుభాగ్యంబు వేఱొకటికలదా?

కుతుబ్షా.—మఱియొకటి. నీచెల్లెలును హుశ్శేను నిజాంషా కొమారుఁడగు ముర్తిజాకిచ్చి పరిణయంబొనరింపవలయు.

ఏడిల్షా.—అదియెటులొనఁగూడును? నాసోదరి నేనెటులయిన డిల్లీపాదుషా కొమారునకిచ్చి వారితో సంబంధములు గల్పించుకొనవలెనని యత్నించుచున్నాడను.

కుతుబ్షా.—అనవరతము నీవిట్టి దురాలోచనలు చేయుచుందువు కావున నిన్నెవ్వరునమ్మరు. పాదుషా సంబంధము, భామినీ సుల్తానుల స్వాతంత్ర్యముపాలి బంధనముగాదా? పాదుషా యీదేశమునఁ బాదముంచినచో భామినీ సుల్తానులకు నధికార్తియగునుగాని యధికారముండునా?

ఏడిల్షా.—నిజము - నిజము - నీవు దూరాలోచన పరుఁడవు? నీయిష్టము రీతిఁగానిమ్ము! అహమ్మదు నిజాంషా నీయభీష్టంబునకు సమ్మతించునా?

కుతుబ్షా.—ఆపని నెరవేర్చుట నాపని - నేనింతకుమున్నే వారినెల్లరఁగని హిందూరాజ్యనాశన కారణంబు లాలోచించినాను. నాయాలోచనలకు నెల్లరు సమ్మతించినారు.

ఏడిల్‌షా — మిత్రమా : నీహితమవశ్యానుసరణీయంబు. ఇఁక నాలస్యంబుచేయక చేయఁదగిన కార్యంబెల్లఁ గావింపుము. మిత్రమా! ఆహింమూరాజుతో వైరమునకుఁ గారణముఁ గనిపెట్టవలెనుగదా!

కుతుబ్షా.— దానికేలయాలోచన?

(ద్వారపాలకుండొకఁడువచ్చి వందనంబులిడి.)

ద్వారపాలకుఁడు.— మహాప్రభూ: విజయనగరమునుండి సేనానియొకఁడు తమదర్శనంబునకై ద్వారమ్మునఁ గాచియున్నాఁడు.

ఏడిల్‌షా.— రానిమ్ము.

(ద్వారపాలకుని నిష్క్రమము.)

(కుతుబ్షానుజూచి) మిత్రమా! విజయనగరము సేనాని యేల వచ్చియుండును?

కుతుబ్షా.— మఱేమియుండును? నీకెద్దియయిన నొకయాజ్ఞ యొసఁగుటకు వచ్చియుండును. మనమందఱము తనపదదాసులనికదా యతఁడెంచియున్నాఁడు.

(పటాణిప్రవేశము)

పటాణి.— మహాప్రభూ! వందనంబులు.

ఏడిల్‌షా.— సేనానీ! మీ మేలికకు క్షేమమా?

పటాణి.— మహాప్రభూ! ప్రబలారివార నిబిడాంధకార నివారకప్రచండకర తీక్ష్ణభానులు, విపులాభిమాతజాత భూజాతనిర్మూలనకరబ్రహ్మభానులు. ఘోరవైరి నారీజనముఖకమలవినాశకర హిమభానులగు భామినీ సుల్తానులు కృష్ణపక్ష చంద్రునిఁబలె దినదినము క్షీ

యించుచుండ మాయేలిక క్షేమంబునకుఁ గొఱంతయేల కలుగును?

కుతుబ్షా.—(సేనానింజూచి) సేనానీ - నీవు యథార్థము వచించితివి. యత్నముతప్పి యుదరపోషణార్థమై నీవా హిందువులను సేవించిన ను పుట్టుకనుండివచ్చిన మతాభిమానంబు మఱచుట సాధ్యమా? సేనానీ! నీరాకకుఁ గతంబేమి?

పటాణి.—ప్రభువులారా! మారాజసభకొక సంగీతపాఠకుఁడు వచ్చి పాడెను. దానికి మారాజుమెచ్చి వానికిఁదగిన బహుమానము వీరితో నిప్పించులాగు నాకాజ్ఞయొసఁగెను. ఇదియే నారాకకుఁగతంబు.

ఏడిల్‌షా.—ఏమీ! తనసభను పాడిన పాఠకునకు బహుమానంబు నేఁ జేయుదునని మీరాజు తలఁచెనా?

పటాణి.—మహాప్రభూ! నేనించుక సందియింప మారాజు కోపగించుకొని యాడినమాటలీసభను నేను వచింపనలవికాదు.

ఏడిల్‌షా.—సేనానీ! నీకేభయమువలదు, నీరాజాడిన పలుకులేవి?

పటాణి.—మహాప్రభూ! ఆమాటలు సేవకుఁడుగానున్న నాకే సర్వాసహ్యాముగనుండ మీరెటులోర్తురు?

ఏడిల్‌షా.—సేనానీ! మీరాజుపలికిన కృత్యంబులన్నియు నోర్చిన నేని పుడామాటలకుఁ గినియను. ఆలస్యంబు సేయక పలుకుము.

పటాణి.—ప్రభూ! తాను కాలుమువ్వెతో మాపినపని భామినీ సుల్తానులు తలతోఁ జేయుదురని నిండుసభను బలికెను. నేనది సహింపక యెదిరించితి. నన్నుసైత మవమానపఱచి సంగీతపాఠకునిఁ బిలిచికొని నీవేపొమ్మని నాకాజ్ఞయిచ్చెను. మహమ్మదీయుల కింతటి దురవస్థ కలిగెనేయని కుందుచు వచ్చితిని.

ఏడిల్‌షా.—(మండిపడి) సేనానీ! అవమానాగ్నింబడి నీవు తపించు చున్నావని నీ ముఖభావంబు దెలిపెడు. ఆరాజు సేవమాని నీవిచట నా సేనానిగ నుండుము.

కుతుబ్షా.—(సేనానింజూచి) నిజము- సేనానీ! నీవచటి స్థితిగతులు చక్కఁగఁ దెలిసినవాఁడవు. సమయము వచ్చినపుడు మాజయమునకు సాహాయ్యుఁడుగా నుండుపు. పటాణివై హిందూరాజును గొలుచుటకంటె నవమానంబు వేఱొకటికలదా?

పటాణి.— మహాప్రభూ! నేనీదేశపువాఁడను. నాతల్లి యిపుడీపురి నున్నది. కావున నేనెచట నిలిచినను నామానసము నాప్రభువులయిన సుల్తానుల రాజ్యాభివృద్ధిఁ గోరుచుండును. ఇదినిక్కపుమాట. ఆహిందూరాజును నేఁ గొలిచినను దన్నాశనంబునకే నేదారివెదకుచుందును. అందులకుఁ గారణంబున్నది. మీరీరీతి నిర్వీర్యులై కుందుటఁజూచి చేయునది లేక యత్నముమీఱి యచట నిలిచినాఁడను.

ఏడిల్‌షా.—సేనానీ! నీయభిప్రాయంబు దెలిసితి. అంతటి సమయము వచ్చినపుడు వైరిమండలములలోనున్న నీవు మావాఁడుగా నుందువని వాగ్దానమిచ్చినచో హిందూరాజ్య నాశనమునకుఁదగిన మార్గంబు వెదకెద.

పటాణి.—మహాప్రభూ: మీమతదాసునుండి వాగ్దానమా? వలయునని నా చేయుప్రతిన వినుఁడు.

సీ॥ క్షీరనీరన్యాయ మారసి వారిలోఁ గలసియుండుదుఁ గొంతకాలమునఘ
సమ్మూహకలహంబు సంఘటిల్లఁగఁజేసి సంక్షోభ మొనరింతు సమరమునను.
కలనలోఁ దగ వారి బలము పైఁబడ నెన్నఁ గార్యము చెడునని కలఁచి కలఁత
సంకుల యోద్ధంబు సంభవించిన తఱి వేచి రాజు శిరంబు దూఁచివైతు॥

అదియు నిదియును జేయుదుననుచుంబలుకఁ
నేల? కర్ణాటకాంధ్ర భూమిశ సార్వ
భౌమపదవిని నీడ్చి మీ పాదకమల
ములనుజేర్చెద నిక్కము మూదముగనుండి॥

ఏడిల్‌షా.—సేనానీ! ముదమందితి. మనమతస్థులందఱట్టి మతాభిమానులై యుండినచోఁ బ్రపంచంబున వేఱొకమతము బుట్టియుండునా? సేనానీ! నీవెంబడించిన సంగీతపాఠకుఁ డెచటయున్నవాఁడు? పిలిపింపుము. ఆహిందూరాజుతోఁ గలహంబున కీవిషయంబె మూల కారణంబొనరించెద.

పటాణి.—మహాప్రభూ! చిత్తము. అతనినిఁబిలిచి కొనివచ్చెద.
(పటాణిపోయి వెలినున్న సంగీతపాఠకుని పిలిచికొనివచ్చును.)
మహాప్రభూ! ఇతఁడే నావచించిన సంగీతపాఠకుఁడు.

ఏడిల్‌షా.—అయ్యా! ఏదీ నీ సంగీతప్రజ్ఞ వెల్లడింపుము

సం॥ పా॥ మహాప్రభూ! మంచిది. (ఏదోయొక కృతిపాడును.)

ఏడిల్‌షా.—పాపము- ఈపాఠకుఁడు దేశదేశపు నీరుద్రావిన కారణంబున వణుకుడు వాయువులేచినది. చికిత్సచేయింపవలెను. తత్కారణంబుననే రామరాజిచటికిఁ బంపియుండును (ఏవడురా సేవకుఁడు! అని పిలుచును.)

(సేవకుని ప్రవేశము.)

సేవకుఁడు.—మహాప్రభూ! సేవకుఁడు వచ్చినాడను.

ఏడిల్‌షా.—ఇనుపగరిటెలు రెండుగాఁచి యీపాఠకుని గొంతువెనుక రెండు వాఁతలువేయుము.

పాతకుఁడు.—మహారాజా: నాకువాయువు లేదు. వాఁతలువలదు.

ఏడిల్‌షా.—అయ్యా! నీవు భయపడవలదు. త్వరలో గుణమగును. నీ పాటలు నీవు పాడుచుండుము.

(పాతకుఁడు పాటలుపాడుచుండును.)

సేవకుఁడు.—(రెండు గరిటెలు తెచ్చి వెనుకనుండి వాఁతలు వేయును.)

పాతకుఁడు.—హా! హా! యనియఱచి లేచి గంతులు వేయును.

ఏడిల్‌షా.—అయ్యా! నీకు రోగము గుణమైనది.

పాతకుఁడు.—ప్రభూ! నాప్రాణము పోయినది.

ఏడిల్ షా.—అయ్యా! నీప్రాణము పోయినను బోనిమ్ము. నీకిట్టిరోగము మరలరాదు.

పాతకుఁడు.—అగ్ని పుటము పెట్టిన మీదట రోగమువచ్చునా?

ఏడిల్ షా.—అయ్యా! నీ వివాహమునకన్నియు బహుమానమ్ముగనిచ్చి పంపవలెనని మీ రాజుగారు మందలించినారు. ఇచ్చటనే మీవివాహంబు చేయించెద (సేవకునిఁజూచి) సేవకా! ఒకమతంగకన్యనుఁబట్టి తెమ్ము. ఈబ్రాహ్మణ వరునకిచ్చి పెండ్లి చేయింతము.

పాతకుఁడు.—ప్రభూ! అట్టిపెండ్లి నాకేల? ఊఱకవదలిన నాదారి నేఁ బోయెద.

ఏడిల్ షా.—దారినడచుటకు నీకు వాహనము వలదా? నీకది నవీన వాహనముగనుండవలెను గదా? (సేవకునిఁజూచి)

సేవకా! బాగామదించిన చాకలింటి గాడిదపై నీ పాతకుని నెక్కించి ముఖముపై మూడునామములుంచి విజయనగరపు రాజునగరమున వీనిని వదలిరమ్ము.

పటాణి.—ఏమండీ సుల్తానుగారూ! విజయనగరపు రాజునకుఁ జేయు మర్యాద యిదియేనా? అతనిసాహాయ్యమున మీరందిన మేలు మఱచితిరా! ఇచటజరిగిన యవమానవార్తలు వారికి నేఁ దెలుపనని తలఁచితిరియా? ఇంతటి యమానుషకృత్యమా?

పీడిల్‌షా.—సేనానీ? హిందూరాజునకు మహమ్మదీయక్ సుల్తానులు చేయు మర్యాద లింతకంటె హెచ్చులేవు. నీవు వైళమ్మె వెళ్ళి మానుండి మీరాజపురుషుపు కొనిన ప్రదేశములెల్ల మాకు మరల నిడి మాశరణాగతుఁడయి యుండినచో మేమతని సామంతరాజుగా భావింతుము. కాదని కలహంబునకు వచ్చినచో వానిదేశమెల్లఁగాల్చి బూడిదచేయుదుము. ఈవార్త రామరాజునకుఁ దెలిపి బదులువ్రాయించుము. నీవు వెడలిపొమ్ము.

పటాణి.—ప్రభూ: బాగుగసన్మానించితిరి, ఇచటిమాటలు ప్రాణముండువఱకు మఱవను. పోయివచ్చెదను.

పారకుఁడు.—ప్రభూ! పోయివచ్చెదను,

పీడిల్‌షా.—అయ్యా: నాసేవకుఁడు నీకేయాయాసంబు గాకీక ఖరవాహనముపైఁ బిలిచికొని పోవును. ఈపట్టణమునఁ నెక్కించి విజయనగరాధీశ్వుని యాస్థానమున దించును. క్షేమముగఁబోయిరమ్ము.

సేవకుఁడు.—రావయ్యా! రా! అని పిలుచుకొని పోవును

పార॥—(స్వ గ॥) ఇది స్వాకర్మ. ఇన్నిదినంబులు సంగీతవిద్య నేర్చినందుకు ఫలము.

(నిష్క్రమము.)

పీడిల్‌షా.—(కుతుబ్షానుఁజూచి) మిత్రమా! హిందూరాజుతోఁ గల

హాంబునకుఁ గాలుద్రొవ్వితిమి: ఇఁక మనలో నైకమత్యము గలిగిం చునది నీభారము.

కుతుబ్షా.—సఖా! ఆవిషయంబున నే సందియము లేదు. ఇది కాలహార ణంబునకుఁ గాలంబుగాదు. శైఘ్రమే వెళ్ళుదము.

ఏదిల్షా.—మంచిది. (నిష్క్రమము.)

తృతీయాంకము.—తృతీయరంగము.

—(*) పటాణి. అతనితల్లి మహాబూబుబీ. (*)—

పటాణి. శా॥ తల్లీ! యేమికతంబు నీవిటులవంతం జిక్కి యేమాట రం
జిల్లం బల్కక, మోమువంచెదవు? హా నిన్నా సి. నాపల్కులకు
మెల్లనేబో! యహితంబులుండునె? యశ్రేయుక్తుఁడౌ పుత్రు రా
గిల్లం జేయక మానమూనఁదగునే! గేయంబె? మాటాడవే.

మాతా: నాపలుకులకు మాఱుపలుకక కన్నీరు గార్చుచు మోము వంచితివేల? నేనడిగిన ప్రశ్నయందుఁ దప్పేమి? సుతుఁడు తనతండ్రి కులనామములు, స్థితిగతులు, తెలిసికొనుట తప్పా? ఎన్నిమారు లు నేనా విషయమున నిన్నడిగినను నీవు వ్యసనంబు సూచించుచు మౌనము వహించెదవేల? ఎవరయినను నీ తండ్రిపేరేమని నన్నడి గిన నేనేమి బదులిడుదు?

మహాబూబుబీ.—(నిట్టూర్పు విడుచుచు) కుమారా! నీవు పలుమారు నన్నీరీతిఁ బ్రశ్నించుచువచ్చితివి. అక్కాలమునందెల్ల నాకు మితిలేని వ్యాకులత సంభవించుచుండెను. అదికని నీవు నన్ని విషయంబునఁ బ్రశ్నింపమానితివి. మానితివని సంతసమందియుంటిని. మరల నీ

తూరి కుర్చ్చి క్రుచ్చి యడుగఁజొచ్చితివి. వలదనినను వినవు. నీ తండ్రియునికి నీకుఁదెలియనిదే మేలు.

పటాణి.—మాతా! జనకుని కులనామములఁ దెలియని సుతుని జన్మ మేల? అదియెఱింగింప సంకోచంబు నీకేల?

మహబూబుబీ.—కుమారా! అది తెలిసినచో నీకువచ్చు లాభ మేమి?

పటాణి.—తల్లీ! అప్పుడుగదా నాజననౌన్నత్య హీనతలు నాకుఁదెలి యును.

మహ॥.—(చింతించుచు) కుమారా! మొఱకుపట్టు పట్టి యీరీతి ననుబాధించుట ధర్మముగాదు. ఆమాట లిఁకఁజాలింపుము. పుత్రా! నిన్నేలు రామరాజు సుఖమున నున్నవాఁడా? నీయందు ప్రేమ తప్పడుగదా?

పటాణి.—తల్లీ! ఆ రామరాజు సుఖంబునకే లోపంబులేదు. అతఁడు నా విషయంబున మిక్కిలి ప్రేమఁజూపుచున్నాడు.

మహ॥.—కుమారా! నీవతని భయభక్తులతో సేవించుచున్నావా?

పటాణి.—అమ్మా! అది యేమోకాని నేనతనిఁ జూచినప్పటినుండి యెప్పుడెపుడు వానింబట్టి చంపుదునాయను తలంపుగలుచున్నది.

మహ॥.—(నిట్టూర్పు విడుచుచు మోమువంచికొని) కుమారా! ఏలి నవానిపై నీవట్టిద్రోహములఁ దలఁచుట న్యాయమా?

పటాణి.—తల్లీ! అది ధర్మముకాదని యెన్నిమారులు నేఁదలఁచినను వాఁడు మన మతస్థులనుంచు బాధలను జూచినపుడెల్ల నాకాతలంపు మరల నిమ్మడించుచున్నయది.

మహ॥.—కుమారా! హిందూరాజులకు మనమతముపై దాక్షిణ్యముండునా? మనమతమువారికి హిందువులపై నభిమానముండునా?

పటాణి.— మహమ్మదీయకులమునబుట్టిన నేనట్టి హింసలు చూచి యోర్వఁగలనా? అయ్యో! పోయిన సంవత్సరమున ముదగల్లు న బాబు బిడ్డను బట్టితెచ్చి యాస్థానమున నవమాన పఱచి మోము ముసుఁగుఁదీయించెను.

మహ॥—ఏమీ! ఈదుర్గుణమును నతఁడింకను వదలలేదా?

పటాణి.—తల్లీ! "ఇంకనూ వదలలేదా" యనుకారణంబేమి?

మహ.—కుమారా! చిన్ననాటినుండి యీ రామరాజునకిట్టి దుర్గుణంబులు గలవనియంటిని.

పటాణి.—అమ్మా! అదినీకెటుల తెలియును?

మహ.—(ఆలోచించి) వినకలిచే.

పటాణి.—తల్లీ! అట్టి దుర్గుణాధికుండు వాఁడనికదా నేను వానిఁజంప ప్రతిజ్ఞ చేసినాఁడను.

మహ.—కుమారా! ఇట్టిబుద్ధి నీకుఁ దగదు. ఏలినవానిపై ద్రోహంబు తలఁచుట తనతండ్రిపై ద్రోహంబు తలఁచుటకాదా?

పటాణి.—తల్లీ! దుర్మార్గుఁడు తండ్రి యయిననేమి? మఱియెవఁడైననేమి? శిక్షార్హుఁడేకదా?

మహ వ॥ తనయా! భూరిదయామయాత్ముఁడగుచుఁ దన్నేలుభూమీశు దు
ర్గుణముల్ దానునకెన్నఁగానగునె? యాద్రోహంబు నిన్ముంపదే?
చనదీచెడ్డతలంపు మానుమికఁ, వంశక్షీణమీకార్య మె
వ్వనికైనన్ దగునేర? చేటగును యావజ్జీవ, మాలింపరా!

పటాణి.—తల్లీ! పరమతస్థుని బాధించుట ద్రోహమా? ఎవరిది ద్రోహము? ఎవనికిఁ జేటగును?

సీ॥ రాణించి సైదు పటాణి యాదిగఁగల
మనమతస్థులు హెచ్చి మనుదురమ్మ.
భామినీరాజుల - నామము జనులకు
దండనతంత్రమై యుండునమ్మ.
యవననారీగణ - మవమానకీలలఁ
జిక్కక మాన్యతఁ జెలఁగునమ్మ.
విగ్రహపూజన - మగ్రము లయమయి
యేకమతమ్మిల నెసఁగునమ్మ.

గీ॥ నీదుపుత్రుని సత్కీర్తి నిండునమ్మ.
ఇందుఁబాతక మెద్దియుఁ బొందదమ్మ
నిందరాదమ్మ మతము పెంపొందునమ్మ
కుందవలదమ్మ సంతసమందవమ్మ.

తల్లీ! ఇట్టికార్యములనుండి పాతకమువచ్చునా? మనమతమును వృద్ధిపఱచుట తప్పా? అది శ్రేయోభివృద్ధికి ముప్పగునా?

మహబూబుబీ.—(చింతించుచు. స్వగతము) (వీనిమార్గము వేఱయినది. ఎట్టులనైన మరలింపవలెను.) తనయా! ఆ రామరాజు నీకేద్రోహంబొనర్చెను? అతని విషయంబున నింతకఠినత వహింపనేల? నీవచటఁజేరిన కొన్నిదినంబులలో నీకు సేనాధిపత్యమిచ్చి కరుణించెనుగదా? నీయెడలఁ బుత్రవాత్సల్యము జూపుచున్నవాఁడుగదా?

పటాణి.—తల్లీ! అతఁడు నాకే మేలొనర్చినను నాకది కీడుగం దోఁచుచుండును. తల్లీ! అతని విషయంబున నీకేల యింత యభిమానము?

మహ.—(ఆలోచించి) తనయా! వాని పేరనిన నాశరీరము నిట్ట నిలువ్వఁగ మండుచున్నది. అయినను వాఁడు నీతండ్రియని నీకింతదూరము నీకిఁ దెలిపితి.

పటాణి.—(ఆశ్చర్యపడి) తల్లీ! ఆ దురాత్ముఁడు నాజనకుండెటుల?

మహబూబుబీ.—తనయా! నన్నిరీతిఁ బ్రశ్నింపఁదగదు. చిన్ననాఁడు నాభర్త వాని బాధలకు గుఱియయ్యెను. నేఁ జెఱఁజిక్కితి. నాభర్త మడసెను, ఆ రామరాజు నా యిలువాసిఁ జెఱిచెను. నే నినుఁగని యీపురిఁ జేరితి, కొన్ని దినంబులు నినుఁ బెంచి సంరక్షణాధికారి యతఁడని యెంచి యతనివద్దకు నినుఁ బంపితి, ఇఁక నన్నె ప్రశ్న లడుగకుము. నాకు దేహమెల్ల వడకుచు నేలఁబడురీతినున్నది. నేను లోపల వెళ్ళి యించుక విశ్రమించికొనియెద.

(నిష్క్రమము.)

పటాణి.—(చింతించుచు) నామనంబెంతటి వ్యాకులతకు నాకరంబయ్యెను? ఈ యడుగరాని ప్రశ్న నాతల్లిని నెనేలయడిగితిని? నాతల్లి వలదనను నేనేల మొఱకుపట్టు పట్టితిని? రెండువిధముల సంకటము నాకుఁ బ్రాప్తించెనుగదా! ఏమిచేయుదు? నాపట్టుదల సాధింపఁ బట్టుపట్టితినేని పితృఘాతకుఁడయ్యెద. వదలితినేని నాప్రతినకు భంగము కలుగు. ఆ బిబ్బోకవతి యెదుట యెన్నెన్నియో బీరములు పలికితి. భామినీ సుల్తానులకు జయము గలిగించెదనని నేఁడుగదా యీ సుల్తానుగారి యెదుట మాట యిచ్చివచ్చితి. ఇవియన్నియు నారడి పాల్పఱచి నే భువిమనుటెటుల? ...... (తలయూఁచి) ఏమీ! నా తల్లియేమి పలికెను? ఆ రామరాజు పేరనినఁ దనశరీరము నిట్ట ని

ల్వాన మండుననికదా పలికెను. నాతల్లిని నెంతబాధపెట్టి యవ మానపఱచెనోగదా? అయ్యో! నాతండ్రిని వీఁడెంత బాధపెట్టె నో! వీనిదౌష్ట్యమునకుఁ దుదికలిగింపక వదలితినేని మహిలో మహా మ్మదీయుల మతమే యడుగంటులాగొనరించునుగదా. ఇట్టియుద్యో మంబున నోడితినేని నాకగు నష్టమేమి? నాశరీరక్షయమా? అందులకు నే సరకుసేయను. నాతల్లి వ్యసనమా? ఈఘడి నామె బ్రదుకు గ డియలపై నున్నది. అది యొక విషయములోనిది కాదు. ఇక నా వలచిన నారీమణి విషయమా? నాయనంతర మేనగే గతినందిన నేమి? ఒకవేళ నాయత్నము ఫలించెనేని నెంతసంతసము నాకుఁ గ లుగు? ఆయువతి నాచెంతఁజేరును. నేనొక నవాబుగా చేశ పేలుదు. నాజననమూల మెవరికిఁ దెలియు? అదిరహస్యముగ నుండినం జా లు. నాయుద్యమంబునకీయుదంతంబు ఱెక్కలు కట్టెను. చూచెద నాపరాక్రమము,

ఉ॥ ఆజిని, రామరాజుఁ దెగటార్చి యశంబునమించి నామతం
బోజనుఁబెంచి యాంధ్రవిభులోటిలి సత్వమువీడి దాసులై
బీజపురాధినేత పదపీఠమె మాబ్రదుకంచు నెన్నఁగా
యీజనులెల్ల నన్నునుతియింపఁగఁ జేయుదు నన్నిరీతులన్.

ఇదినా నిర్ధారణము, ఇఁకనిందుండి కాలంబుగడపనేల? నాతల్లి నూ ఱడించి బీజపురిఁ జేరెద. ;

(నిష్క్రమము.)

రామరాజు చరిత్రము

—※ తురీయాంకము. ప్రథమరంగము. ※—

విద్యానగరము, అంతఃపురము, రామరాజు, తిరుమలాంబ,

కమలాక్షి. (సఖి.)

తిరుమలాంబ.—(తల్పమునఁ బరుండి యదరి దిగ్గున లేచును.)

కమలాక్షి.—అమ్మా! అటులేల భీతిలి లేచితివి? దేహమంతయు వడకుచున్నదియే! కారణం బేమి? కన్నీరేలగార్చెదవు?

తిరుమలాంబ.—కమలాక్షీ! నాకేమియో భయమయ్యెడి. ఎన్నడును లేక యీనాఁడు పగటిపూట నిద్రవచ్చెను. నిద్రలో నేఁ బడరాని కష్టములనుభవించితి. మనరాజ్యవైభవ మొకదినములో నీటంగలసి పోయెను. నేనపుడు పడినకష్టంబు నోటనుడువనలవికాదు. అందుల[illegible] స్వప్నాంతముగ నాశరీరమంతయు నపశకునములకు నాలవాలమైనది. ఇదిగో చూడుము. నాకుడికన్ను మిడిసిపోవునట్లదరుచున్నది. నాకుడిభుజ మెగాదిగ నెగురుచున్నది. నాకుడితొడ చెదరుచున్నది. అయ్యో! సఖీ!

సీ. ఎంతటి విపత్తి నెదురీద సమకట్టి దరిగాననైతి నిత్తఱినిఁదరుణి!
ప్రాణేశు శిరమునుబట్టి త్రోచెను గటా! కరుణయించుక లేక కాళరాత్రి!
మంగళకరమైన మంగళసూత్రము తెంచె జ్యేష్ఠాదేవి తెంపుమిగుల!
[illegible] వాహనములఁ గాలిచి వెడలించె పురినుండి వెడగుశక్తి!

గీ॥ నిట్టనిల్వునఁగాలెను పట్టణమ్ము!
చెట్టుగుట్టల పాలయి చెదరిపోతి!
సొంపుచెడి కాలుసేతులు సొమ్మసిల్ల!
నిలసుగూలితిఁ బాపిష్టి కలనుఁగంటి॥

చెలీ! కమలాక్షీ! నా కేమియును దోఁచకయున్నది.

కమలాక్షి.—అమ్మా! ఇంచుక యూఱడిల్లుము. అది యేమియోగాని యిప్పటికిఁ గొన్ని దినములుగ నీ ముఖవికాసమే తగ్గిపోయినది. బ్రాహ్మణులను బిలిపించి శాంతి చేయింపవలెను. పట్టణదేవతయైన యల్లమ్మకు బలులిచ్చి యుత్సవము సల్పుము. ఇందునుండి నీకే యపాయములు గలుగకుండును. చింతించినఁ బ్రయోజనమ్ము లేదు.

(రామరాజు ప్రవేశము. కమలాక్షి నిష్క్రమణము.)

తిరుమలాంబ.—(లేచి రామరాజు కూర్చున్న పిమ్మటఁ జింతించుచుఁ దలవంచికొని కూర్చునియుండును.)

రామరాజు.—ప్రేయసీ! నాతోఁ బ్రియములాడక చింతఁ దలవంచికొని కూర్చుంటివేల? నారణోత్సాహంబునకు నీ కేఁగంటి చూపేగదా ప్రోత్సాహశక్తి? ఇంచుక నాదిక్కు చూడుమా? నీకింతటి దుఃఖంబునకు నెద్దికారణంబై పరిణమించె. చానా! ఆతురకమొఱకులను రణరంగమునఁ బిలుకుమార్చు వఱకు నాకు సుఖములేదు గదా! ఆ పని నిర్వహింపరింప సమయము వచ్చినది. రేపటిదినంబుననే యుద్ధసన్నద్ధుఁడై నే వెడలుటకు సిద్ధపడియున్నాడను. నీయనుమతి వేఁడ వచ్చినాడను.

తిరుమలాంబ.—(దిగ్గున లేచి) ప్రాణేశ్వరా! నన్ను మన్నించి యీతూరి నీరణసన్నాహములు నిలుపుము. ఆ మలకలతో కలయిక నెఱపుము.

నన్నుమన్నింపుము. క్షత్రియతరుణి యీరీతి రణోత్సాహ భంగము కలిగించుట యనుచితమనునది నాకుం దెలుసును. అయిన నీతఱి నేనట్టి యుత్సాహంపు మాటలాడుటకు నోరు లేవకున్నది.

రామరాజు.—నారీమణీ! ఏమి యచ్చెరువిది? ఏమి విపరీతంబిది? ఈ బుద్ధి నీకెపుడలవాటాయెను? శస్త్రజీవికులగు క్షత్రియులు భీరువులై పోరువదలుదురా? నాతీ! యీరీతి భీతిఁజెందుటకుఁ గారణంబేమి?

తిరుమలాంబ.—ప్రాణనాథా! అదియేమియో కనులు మూసినతోడనె చెడుకలలు పడుచున్నవి. మనజనులందఱు నైశ్వర్యముతోఁ గోలుపోయినట్టు కలగంటిని. ముఖ్యము నామాంగల్యముననే చాంచల్యము సంభవించినట్టయ్యెను. ఇదిగో నా దక్షిణశరీరభాగమంతయు నపశకునముల కాలవాలమాయెను. ఏమిసేయుదుః?

రామరాజు.—కలనాదా! ఇట్టికలలా నిన్నుఁగలఁతపఱచెను? కోకిలాలాపా! ఈ యపశకునములా నారణోత్సాహ భంగసూచకములు? వలజా! వలదీపలుకులు.

తిరుమలాంబ.—

చ॥ వదలుము నాథ! యిట్టితఱినైరము; వేఁడెదనిన్ను; మానుమా
కదనము. కాలదేశములు గాంచుమ; యెంచుమ నాదువాక్యముల్
మదమని పోరఁబూనినను మూఁడునుచేటొక కాలమందు; నీ
వదిమదినెన్నుమా; సుగములందుమ; నాహితమాలకింపుమా॥

ప్రాణనాథా! ఎటులనయినను నామాటలుమన్నించి యీతూరి పోరుమాని యీ మలకలతోఁగలసి యుండుదురని ప్రార్థించుదానను. మీపదములపైఁ బడుదానను.

రామరాజు.—దేవీ! లెమ్ము. ఏటిమాటలివి?

చ॥ కలనకు నెక్కి పాఱు మలకల్ గని నవ్వఁగ నింటనుండఁగాఁ
గలనె? మృగేంద్రుఁడే శశిఁ గాంచిఁ దొలంగుచుఁ భీతిఁ డాఁగునే
కలభము వచ్చునంచు? మదిఁ గానవు గా! జగతీతలంబునన్
బలుకరె యుద్ధభీరువని భండనశూరులు నన్నుఁ జూడఁగన్?

కామినీమణీ! తురకలు మితిమీరి కేరి నను మాటలాడిరఁట. ఆమాటలు దుస్సహములైనవి. వారిని నామావశిష్టులం జేయక భూమిపై నేమననేమి? చననేమి? నాయుద్యమంబునకుఁ బ్రతి పలుకవలదు. ఫాలాక్షుఁడు సాక్షాత్కరించి ప్రాణభీతిఁ గడిపినను భండనమ్మునఁ బ్రాణమ్ములు నీల్గుదునుగాని యెదపై శత్రువులనిడికొని యింటనుండఁజాల. ఇదియ నాసంకల్పము.

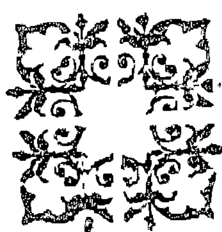
తిరుమలాంబ.—ప్రాణనాథా! తమపట్టుదల యిట్టిదయియుండ నేనెంత వేఁడికొనిన నేమి ప్రయోజనము? మంచిది. తమకు జయమగుఁగాత.

రామరాజు.—దేవీ! నేఁజేయందగిన కార్యంబు హెచ్చుగనున్నది. పోయివచ్చెద.

(రామరాజు నిష్క్రమము.)

తిరుమలాంబ.—దైవమా! నీభక్తురాలిపైఁ బ్రేమమువదలక యీతూరి నా ప్రాణభర్తను రక్షించు భారము నీయది.

(నిష్క్రమము.)

తురీయాంకము.—ద్వితీయరంగము.

పురివనము.

పటాణి.—ఆషాబి.

పటాణి.—నిట్టూర్పు విడుచుచుఁ గూర్చుని మరలలేచి.)

సీ॥ సేవకధర్మంబు భావింప, స్వామికి దొసఁగు లెన్నితి నేని ద్రోహినగుదు।
మతవిధిభావింప, మాననీయుఁడనాదు హిందువులను బట్టి హింసఁగెడప।
జననముభావింప, జనకునిఁజంపుట పాడికాదు. దురాప పాపమగును।
మానినికిచ్చిన మాటలుభావింప, దొలఁగరాదిది బలుదురితమనుచు॥

గీ॥ ఏమిదోఁచకయున్నది. యేమిసేయు
వాఁడనక్కట! హృదయము వాడువాఱి
కలఁతఁజెందెను జ్వాలమాలలనుజిక్కి-
వేఁగువిధమున! నెంతటివెడఁగనైతి॥

హా! నామానసము కర్తవ్యతాకర్తవ్యతవిచారంబుమాని స్తంభించినది. ఏమిసేయుదు? నేను సేవకుఁడను! రామరాజా! నాస్వామి. స్వామినిఁ జంపుటెటుల? స్వామి ద్రోహినగుదుఁగదా!......అది యెటుల? స్వామిభృత్య సంబంధంబు స్వోదరపోషణంబునకై నేఁడె చ్చికొనినది. విధికృతంబుగాదు. ఈగడియనే యావృత్తి వదలనగు. ఇదికష్టముకాదు! వదలఁదగినదియు, వదలవలెను. ఇందునుండి పాపము రాదు. పాతకము లేదు. మతవిధినిఁబట్టి మాననీయుఁడనౌదు! ఏమీ! ఎమియాలోచనయిది? నాబుద్ధి పెడతలఁ బట్టెను. పెడదారి దూఱెను. వెడఁగునైతిని. ఈద్రోహంబెవనిపైన నేజేయంబూనితి? నాతండ్రిపైన గదా? ఇదితగవా? ఇది వినినజనులు నగరా? పితృఘాతకియను నడి నాయొడలుండువఱకు నను వెంబడింపదా? అదిదురా

ప పాపముకదా? దాని నేనెటులోర్వుదు? ఇదితలంచితి నేని నావెలం దికినిచ్చిన వచనమ్మునకు వెలియగుదునుకదా? అటులైతినేని యాకుటిలాలక నేనొకమానిసినని ననుఁదలయెత్తి యైనఁజూచునా? చూడకున్న నే మనుదునా? మనఁగలనా? ఆచిగురుఁబోఁడి వ్రీడావిలాస దరహాసలీలాపాంగావలోకనమునఁగదా నాకీలోకము స్వర్గలోకమై చూపట్టెడు? ఆవాలుఁగంటి వాఁడివాలారుచూపులు నాధైర్యంబెల్ల రూపుమాపె......ఏమీ! ధీరుఁడని పేరుగాంచి యొకనారికై పౌరుషముంతయుఁ దనస్వామినిఁ దనకన్నమిడెడిదాతనుఁ బైఁగా తనతండ్రినిఁ జంపుటయందు వినియోగింపఁ జెల్లునా? ....

హా! హా! నామానసము ఝంఝూనిలవిచలితజలధిమాలికలపై వికలంబగు కల్లోలంబుకైవడిఁ గలఁతఁజెందినది.

ఆషాబి.—స్వగ. (దూరముననిలిచి) ఎన్నరాని పన్నములంబడి సన్నగిలిన శరీరమా! నీవిఁకసంతుష్టి పొందుము. కలకాలము కిలికిలలంబడి క్రాలుమానసమా! యిఁకముదమందుము. మోహాఘూహామణివై భాసిల్లిన ఆషాబీ! యింకనీవ్యసనము నిశ్శేషముగ మానుము. అమందవైభవానందమున మునిఁగితేలు హిందూరాజ్యమా! ఇఁక నీవు చెందరాని వెతలఁజెందియుందురుము. సకలజనసమ్మతసంభావనీయమగు మహమ్మదీయక మతమా! నీవిఁక సకలప్రపంచంబు వ్యాపించి సంపూజ్యవగుము..........ఏమీ! నాప్రియమిత్రుఁడింకను రాక తడిసెనేల? వచ్చును, రాకయుండునా? ఈ హిందూరాజు మహమ్మదీయులపై రేపటిదినంబున నేగదా దండెత్తునది? మంచిది. నాప్రియుఁడు తానాడినమాట దక్కించుకొనఁ జూడఁడా? జయమార్జింప నలవికానియెడల రామరాజు శిరమేయుపాయముననైన ఖండించెదనని నాకేలుపైఁగేలిడి మాటయిచ్చెను! రామరాజు ప్రేత

రాజయినపిదప హిందూరాజ్య మనఁగ నేమి? నామావశిష్టముగ నుండునుగదా ? (అనుచు ముందటికిం బోయి తలవంచికొని కూర్చునిన పటాణినిఁజూచి) ప్రియతమా! ఏమియిది? యుద్ధసన్నద్ధుఁడవై విజృంభించు కాలమున నాలోచనాధీనమానసుఁడవై తలవంచికొని యున్నావు? ఱిచ్చవడి కూర్చుండితి వేల? నీప్రతాపాగ్ని చల్లారెనా? నీధైర్యపర్వతము చూర్ణీభూతమాయెనా ? నీసాహసము గుహలుదూరెనా? నీసత్యవాగ్ధురీణత సముద్రమున మునిఁగెనా ? నీమతాభిమానము చితిఁగలసిపోయెనా? (సమీపించి వెన్నుపైఁ గేలిడి) ఏమియచ్చెరువిది? ప్రియతమా! నీకు నాపైఁగల ప్రేమ నీటిబుగ్గనుబోలినదని నేటి దినము నిర్ధరించితివిగదా ?

పటాణి.— (లేచి) మోహనాంగీ! ఎంతటిమాటలాడితివి? నాకు నీయందలిప్రేమ నీటిబుగ్గసామ్యంబయ్యెనని తలంచితివియా ?

చ॥ కులగిరులెల్లఁ జంచలతఁగుంభినిఁ గూలినఁ; గుండలీశుఁడా
కులతనుజెంది భోగములఁగ్రుంగినఁ; గుందినఘోణి; కుంభులున్
నిలుకడతప్పి ఱిచ్చవడి నిట్టననీల్గిన; వార్ధులింకినన్;
గలికరో! నాదు ప్రేమమను గట్టునె చాంచలమెన్నఁడేనియున్ ?

వనితామణీ! దినదినప్రవర్ధమానమగునను రాగంబెపుడెపుడు నీభోగాభోగత నందునోయని యువ్విళ్లూరుచున్నయది. ఇట్టి నీదాసుని నీరీతిఁజులకనగా మాటలాడనగునా ?

ఆషాబి.— మోహనాంగా! అటులయిన నీవీరీతిఁ జింతాక్రాంతుఁడవై యున్న కారణంబేమి? సేనానులందఱు తమతమసేనలతో యుద్ధమునకు వెళ్ళుచున్నవారుకదా? నీవేల యూరక నిలిచితివి?

పటాణి.— మోహనాంగీ! యుద్ధమనిన నామనమేలొకో కళవళపడుచున్నయది.

ఆషాబి.—ఏమీ! అంతలోనే యింతపిఱికివైతివియా? నీవి యుత్తర కుమారుని పౌరుషంబులనితోఁచెను.

పటాణి —(కినిసి) ప్రాణప్రియా! ఎంతటి కఠినవాక్యంబుపలికితివి? పటాణి పౌరుషమువదలునా?

చ॥ రవిశశిమండలంబులు ధరన్ బడి ఖండములైనఁ; దారకా
నివహము తేజమేదినను; నింగిహఠాత్తుగఁ గ్రుంగ వ్రాలినన్;
బవనము వీచకుండినను; బావకతేజ మడంగిపోయినన్;
భువి నీదురుష్క ధీరుఁడెదఁ బొందునె భీతి యరాతిజాతికిన్?

మోహనాంగీ! అహరహ మాహవమునకుఁ గాలుద్రవ్వు నాకుఁ బౌరుషముపోవునా?

ఆషాబి.—హృదయేశ్వరా! అటులయిన నీయంతటి ధీరునిఁగలంచు కారణంబెద్ది? నాకుఁ దెలుపరానదియా! నీకుం దెలుపఁగరాని రహస్యమెద్దియు లేదని నాఁడు పల్కితివిగదా! నేఁడది మఱచితివియా?

పటాణి.—ఎలనాగా! ఏలనన్ను గ్రుచ్చిగ్రుచ్చియడిగెదవు? ఆవిషయము తలఁచినట్టెల్ల మనముకలఁతఁ జెందుచున్నయది.

ఆషాబి.— (సమీపించి పటాణి సరసఁగూర్చుండి కేలుబట్టుకొని) మోహనాంగా! అంతటి మహత్కారణం బేది? నేవినఁగూడనిదియా?

పటాణి.—ప్రాణప్రియా! ఆకారణంబు నేనే వినఁగూడనిది. మూర్ఖుఁడనై నాతల్లిని దురంతసంతాపాగ్నినిఁ బడఁద్రోసి యావర్తమానంబు వింటిని.

ఆషాబి.—(లేచి యించుకదూరమున నిలిచి) స్వగ॥ (ఇదియే మోగొప్ప కారణమున్నది తెలుసుకొనవలెను వదలరాదు) (ప్రకాశముగా) నాథా? నీతల్లిని నీవేమియడిగితివి?

పటాణి.— కోమలాంగీ! ఆవిషయమ్ము నన్నడుగకుం. నినువేఁడికొనియెద.

ఆషాబి.—ప్రాణప్రియా! ఇదివఱకు మనశరీరములు వేఱయియున్నను మానసమొకటియే యని తలంచియుంటిని. దానికి నీవిపుడు వేఱుదారిఁ గల్పించితివి.

పటాణి.—(చింతించుచు) నాతీ! ఆకేతిఁదలఁపకు. అవమానకరంబగు విషయంబు రహస్యంబుగ నుంచుట మేలని తలంచితి.

ఆషాబి.—నాథా! నీకగునవమానంబు నాకుఁగాదా? నిన్నుఁగాదని నాదలంచు విషయం బేమైన నున్నదియా?

పటాణి.—ప్రాణప్రియా! నేనేమని దెలుపుదును? ...నాపుట్టుకకే దురాత్ముఁడు రామరాజు కారణ......

ఆషాబి.—నాథా! ఇఁకవలదు. తెలిసితి. "అయ్యో! దురాత్మా! రామరాజా! నీవెన్ని సత్కులములకుఁ గళంకంబుఁదెచ్చితివి? ఎందఱికొంపలుముంచితివి? ఎందఱికెన్ని విపత్తులు సంభవింపఁజేసితివి? ఎందఱి కన్నీరను మున్నీటిలో మునిఁగితివి? ఇఁక నీవు బ్రదికినచో నెన్ని యగ్గికుంపట్లెందఱి యిండ్లలోఁబెట్టఁ దలంతువో?" (పటాణింజూచి) ధీరోత్తమా! ఇట్టిదురాత్మునిఁబట్టి యిలకుబలిపెట్టక యిన్నిదినంబులు గాంచితివే? నీయోర్పు హెచ్చు. లెమ్ము, లెమ్ము, ఇదిగో! ఈయిలపై సోమరిగఁబడిన నీకృపాణమ్ముగొమ్ము (అనుచుఁగత్తి చేతికిచ్చి వాని మెడపైఁగేలుసాచి) మోహనాంగా! ఆఖలుని కంఠరక్తమునం దవగాహంబొనర్చిన యీకరవాలంబెపుడు మరలనాకేలునం దిడుదువో యాదినముగదా నాకుశుభదినము! నాథా! నీవు నన్ను పరిణయమగునెడల యోలియను కన్యాశుల్కమిచ్చుట విధికదా! నేఁగోరినకన్యాశుల్కమా ఖలుని కంఠరక్తసిక్తకరవాలము. అదియిత్తువుగదా?

పటాణి.—నాతీ! నాకేమియుఁదోఁపకయున్నది. పితృఘాతకుఁడను సడినిఁ బడఁజాల.

ఆషాబి.—(దిగ్గున లేచి) ఏమీ! ధీరాగ్రణీ! వాఁడు నీతండ్రియా? అది యెటుల? నీతల్లి మతహితముగ వానిని వివాహమాడ సమ్మతించినదియా? లేదుకదా? వివాహమైనదియా? లేదుకదా? వాఁడు మహమ్మదు మతావలంబుకుఁడా? కాఁడుకదా? నీతల్లి హిందువైనదియా? లేదుకదా? పోనీ, నీతల్లిని సరసనుంచికొని యిదివఱకు రక్షించినాఁడా? లేదుకదా? నిన్ను నాబాల్యముగఁ బోషించినాఁడా? లేదుకదా? నిన్ను తనసుతుఁడని యెన్నఁడేని విచారించినాఁడా? లేదుకదా: నీతల్లిగతి యేమయినదని యరసినాఁడా? అరయఁడుకదా? ఇట్టివానినిఁ దండ్రియని యెటుభావించితివి? వదలుము నీతలంపు.

పటాణి.—నాతీ! ఏదియెటులుండని, నాజననమునకుఁ గారణభూతుఁడు వాఁడుకదా?

ఆషాబి.—కాదు-కాదు - దైవము. కాదేని నీతల్లి దురదృష్టము, కాదేని యాఖలుని దౌష్ట్యము. అవియుఁగాదేని నీపురాకృత కర్మము, మోహనాంగా! ఈమాటలిఁకనాడకు.

పటాణి.—ప్రాణేశ్వరీ! మనమేమో కలఁతఁజెందుచున్నయది. నీపలికిన పలుకులు లోకసమ్మతముగనున్నను మానససమ్మతములు గాకయున్నవి.

ఆషాబి.—నాథా! నీమానస సమ్మతముగఁ గారణంబులు పలుక నేను తర్కము చదివినదానను గాను. మోహనాంగా! బీజాపూరునందు నిండుసభలో సుల్తానులకేమో మాటయిచ్చి వచ్చితినని పలికితివే? ఆవాగ్దానం బెటు సమర్థించుకొందువు? అనృతదోషంబు రాదా? పౌరుషముగల ధీరుల నృతంబులాడనగునని విధియున్నదియా? నాకునిచ్చిన వాగ్దానము మోహాతిరేకంబున నిచ్చినదని యనికొందము, పురుషులున్మాదావస్థలోఁ దరుణల కెట్టి బెట్టిదమైన వాగ్దానము

లైనఁ జేయుచుందురు, దానినుడువనేల ? నీవు నందునొకఁడవు. అయ్యో! తల్లి పరిభవ మెఱుంగవైతివి. నీవార్ధానపోషణ తెలియ వైతివి. అకటా! ఏమీతెలియని యబలకు నాశగల్పించి దౌర్భాగ్య వతిగ నిన్నిదినంబులు మనఁజేసితివి. నాఁడాఖలుని సభలో నందఱుఁ జూడ నామోము మునుఁగుసీడ్చిన దినముననే చావక నేమనిన ఫల మనుభవించితి... హా - నేఁడేమాయెను? నాఁడుండిన జలపూరి తకూపంబు నేఁడు పూడిపోయెనా? పోనిమ్ము. నాఁడుండిన తుంగ భద్ర నేఁడింగిజేరెనా ? చేరనిమ్ము. నాఁడు చిక్కుచుండిన కృపా ణమ్మునకు ధార నేఁడుచెడెనా ? చెడనిమ్ము. నాఁడు చిక్కుచున్న యురిత్రాడు నేఁడు దొరకదా? దొరకకపోనిమ్ము. ప్రాణాపహా రియై నాఁడుండిన విషమున కమృతగుణమ్ము నేఁడు కలుగునా ? కలుగనిమ్ము. ఎల్లకాలము నేమఱక నాశరీరము శీతాతపవర్షము లనుండి కాపాడిన నాచీరచెఱుగు లేదా? అది నాచేతికిరాదా? నాకంఠముచుట్టదా?

(అనుచుఁ జెఱుఁగుపేర్చి కంఠమునఁ జుట్టంబోవును.)

పటాణి.—(దిగ్గునలేచి) మోహనాంగీ! యెంతటిసాహసమిది ? వల దు - వలదు - నిన్నుఁగాదని నేనీ భువి ననుభవించునదేమి ? నాకె వరున్నారు ? నీమన్ననలందనుగదా నేనిన్ని పన్నములంబడుచున్నా ను ? నీవులేని నాకీభువి యేమిప్రయోజనము ? నామానసము గలం చిన తలంపులన్నియును నీమాటల పోటులచేఁ బటాపంచలైపోయె ను. ఇఁక నే నీయధీనము. నీయానతి మీఱను.

ఆషాబి.—నాథా! అబలలు చంచలస్వభావము గలవారని కోవిదులా డుదురు. నిజముగఁ బురుషులే చంచలులు కావున నీమాటలు నేన మ్మఁజాలను.

పటాణి.—మానినీమణీ ! నామాటలునమ్ముము. సత్యము.

ఉ॥ వారిధిమేరతప్పిననను; వాసవవజ్రము ధారదప్పినన్;
వారిజనాభుచక్రమున వాడియుఁదప్పిన; వారివాహము
వారియునీక తప్పినను; వాయుసఖార్చుల వేడిఁ దప్పినన్;
ధారణి నావచస్థితికిఁ దథ్యముతప్పనె యెన్నఁడేనియున్ ?

మానినీమణీ ! ఈనాశపథమునకుఁ జ్యోతికలుగము. నమ్ముము.

ఆషాబి.—(పటాణిని గౌఁగలించుకొని) నాథా ! నా[illegible]

లక్ష్యమున కెమరుచూచుచుండెదను. వైళంబ యి[illegible]

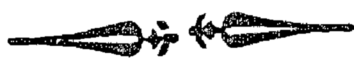
పటాణి.—ప్రాణేశ్వరీ ! సందియంబులేదు. ఇపుడే వే[illegible]
బోయివచ్చెద. సెలువిచ్చెదవా ? (అనుచు ఆషా[illegible]
కొనును.)

ఆషాబి.—నాథా ! మంచిది నీవు పోయిరమ్ము.

(పటాణి నిష్క్రమించును.)

ఆఖలుఁడు నన్నవమాన పఱచిన ఫలమిపుడనుభ[illegible]

(నిష్క్రమించును.)

చతుర్థాంకము—తృతీయరంగము.

రామరాజు.—సేనానాయకులు. పటాణి.

రామరాజు.—

చ॥ అలరి తురుష్కజాతి యధికారుల [illegible]
గలనికిసిద్ధులైరెయధికారులు ? వెళ్లెనెసేన ? తమ్ముఁడా !
వేం॥ రా॥ నిలువఁగశక్యమే మదలనీఁగుచు నెంటికానిక్కైన నీ
యిల ? నదిచెప్పనేల ? తఱియేలచనన్వెనెంక ? [illegible]

రామరాజు.—తమ్ముఁడా ! నీమాటలు నన్ను హ[illegible]

(సభాసదులంజూచి) సేనానులారా : మొఱకులై యెఱుకతప్పి తురకలు మీమమించి పెచ్చుపెఱిగిన మతమచ్చరంబున మనతోసీతూరిఁ బోరాడ సమకట్టినారఁట. కానిండు, కర్ణాటకక్ష్మాతలేశులచేతి కృపాణధార, దుర్మదాంధారిప్రకరక్ష్మాధర వజ్రధారయనునది మఱచిరి కాబోలు.

తిమ్మప్పనాయక.—రామరాజుగారూ ! ఆమలకలు కలనిలో మమ్ముఁ గలసి పెనఁగుట ప్రళయకాలాభీలఫాలలోచనలోచనానలశతంబుపై మిడతలు దండెత్తి పెనఁగిన లాగగును గదా ?

గోపానాయక.—నిజము - నిజము, పద్మినీషండంబు పద్మాకరంబున మదగజనికరమ్ముచేఁ బెకలింపఁబడినరీతి నాపారశీకులు పోరున మాచే వికలులై పటాపంచలై పంచతనొందుదురు.

నరవరనాయక.—సత్యము - సత్యము, దురమునఁ గారిన్యాపహాసిత భిదురమును బోలు మనతరవారము, తురుష్కశిరోనిర్ఘాతపాతము గునపుడుగదా మనలం దలంచుచు వారు జమునివీటి యతిథులై యుందురు.

పటాణి.—

ఉ॥ వందులమాడ్కి నింట మనవారిపరాక్రమమేమె మాటలిం
పొందఁగనాడియుబ్బినను బోరజయించినవారవాదుమే ?
క్రందెటులౌను? మోటమియొ? కాక జయంబొ?యెవండెఱుంగు? నా
చందము చక్కఁగాఁదెలిసి సల్పుముకార్యము దీర్ఘదర్శివై.

స్వామీ ! అన్యమతస్థుఁడు నేనని పీరేమనిన ననికొననింపు. మొగమిచ్చకఁపుమాటలు నాకలవాటుగలేవు. నేనా తురుష్కజాతివాఁడనయినను హిందూరాజుల యుప్పునేఁ బెఱిగినాడను. వారికొకింత ముప్పుమూడెనేని నేఁజూడఁజాలను. ఈతూరి తురుష్కులాడునది

మతయుద్ధము. భామినీ సుల్తానులెల్లరు నైకమత్యముచేఁ దమప్రాణంబులు తృణప్రాయములు జేసి రణరంగమున నిల్తురు, కావున నిర్భీతిని వారి నెదిరింప నిదితఱి కాదు. వారు మనదేశముఁ జొఱనటులొనరించినఁ జాలును.

రామరాజు.—(సేనానులంజూచి) సేనానులారా! ఈ పటాణి వయసునఁ జిన్నవాఁడయినను బుద్ధినిగొప్పవాఁడు, దీర్ఘాలోచనపరుఁడు, పటుపరాక్రమశాలి. కావున నీయుదారపరాక్రముని హితవాక్యజాలంబవశ్యాను సరణీయంబు. నాకొకయుపాయంబు దోఁచినది. నా పెద్దతమ్ముఁడైన తిరుమలదేవరాయఁడు లక్షసైన్యమును నిరువై వేల హయములను ఏనూరుగజములను దీసికొనిపోయి కృష్ణానదిని శత్రువులు దాటిరాకుండ రేవులన్నిటిని గాచికొనియుండనిండు. మిగతసేనకంతటికిని మనపటాణి సేనాధిపతియై నా వెంటరానిండు. కృష్ణాతీరమునకుంబోయి కర్తవ్యంబు విచారింతము, ఇది మీకు సమ్మతముగదా ?

తిమ్మప్ప నాయక.—

అవనిని నెప్పుడేనిఁ గనులారఁగ నాజినిఁజూడనట్టి యీ
యవనకులాధముణ్ శిశువునానని సేనకునెల్లఁ బెద్దగా
బవరమొనర్పఁబంపఁగ నుపాడియె? క్షత్రియవీరులెవ్వరీ
యవమతికోర్తురయ్య? తగదయ్య విచారములేనికార్యముల్ ॥

పక్షిు! రామరాజుగారూ! ఇంతటి యవమానమా మీరు మాకొనరించునది? తురుకవాని సేనాధిపత్యమునకు మేమందఱము లొగ్గియుండవలెనా? అమానుషంబన్న నింతకంటె హెచ్చుగలదా ?

(మిగతవారులేచి) ఎంత సిగ్గులచేటిది ? తురుకవాఁడొకటియేకాదు బాలుఁడు. నిన్నబుట్టి నేఁడు కన్నుతెఱచిన కూనకా సకలదిగ్రాజుఁ

జయించిన వీరాధివీరులు క్షత్రియులు లోఁబడుదురు? ఇది యొప్పఁదగినది కాదు.

రామరాజు.— సేనానులారా! ఇంచుక యోపికపట్టుఁడు. మీ పరాక్రమంబున కేకొఱంతయును లేదు. మీయశంబు భూనభోంతరాళంబు వ్యాపించి తాండవమాడుచున్నయది. పటాణి బాలుఁడు కావుననే యశస్కాముఁడై యున్నవాఁడు. దానికి మనము మార్గమిచ్చుట మాననీయముగాదా?

సేనానులు.— నిజము - నిజము. చక్కఁగవచించితిరి. అనేకయుద్ధములం దారితేఱి మనమిపుడే యశోభరితులమై యున్నవారము నిజము.

ఇపుడు వయసు చెల్లినవారమైతిమి; కావున వయోవంతులు యశోవంతులగుట యపేక్షణీయము. పటాణి సేనాధిపత్యమునకు మేమెల్లరు సమ్మతించితిమి.

రామరాజు.— అటులయిన నేటిదినంబుననే మీ మీసేనతో వెళ్ళుఁడి. (పటాణింజూచి) బాలకా! నీపరాక్రమంబుఁ జూపి యశమార్జించుటకుఁ దఱి తటస్థించినది. ఎటులొనరించెదవో చూడుము.

పటాణి.—

చ॥ కలనికిఁ జొచ్చువేళ భటకాండము నన్గొనియాడఁజేసెదన్
తెలియనె నీకుమారకుఁడ నేనయి సర్వము? యుద్ధభూమిలోఁ
దెలియఁగ నాఁగదా? యిపుడు తెల్పఁగనేమిప్రయోజనమ్ము? నీ
కలఁతఁదొలంచి శాశ్వత సుఖంబొసఁగూర్చెద మీకు నమ్ముమీ॥

మహాప్రభూ! మీరు నాకుజనకులుగా నెంచి రణావనియందు నాశక్తి యంతయును ధారపోసెద. 'నిస్సందేహమిది.'

రామరాజు.— తఱిమీరవచ్చినది, వెళ్లుదము.

(నిష్క్రమము.)

రామరాజు చరిత్రము.

పంచమాంకము.—ప్రథమరంగము.

పార్వతీదేవాలయము.

తిరుమలాంబ, తురకసేన, ఆషాబి.

తిరుమలాంబ.—(దుర్గకుఁబూజసల్పి ప్రార్థించును.)

సీ॥ మధుకైటభాసుర మరణైకకారణ! మహిషరక్షోవీరమథనలోల!
శుంభనిశుంభని స్తంభమోహనదేహ! చండముండాసుర ఖండనాల!
రక్తబీజాసుర రక్తబీజప్రస్ర రక్తాపహారిణి రక్తనయన!
అపవర్గమార్గద! యార్య! కాత్యాయని! నిర్గతదుర్గతివర్గదుర్గ!
గీ॥ సర్వకల్యాణి! జగదంబ! సర్వశక్తి!
దీనజనకల్పవల్లి! సాధ్వీమతల్లి!
తల్లి! నామ్రోల నిలువవే! తనయ నాకు
నైదువతనంబు నియ్యవే! యంబ! రావె॥

నతివృత్తము.—

శ్రీవరవాగీశనుతే, శ్రీశివసహితే, శ్రితదేవగణకలితే!
సేవకలోకావన సౌశీల్యసువసతే స్థిరభక్తసుమహితే!
భావుకదే దేహిశుభం భావజవినుతే భగవత్యయి లలితే!
శ్రీవరదే దేవిమహాసేనజననితే శివదేవతిరయితే॥

దండకము.—

శ్రీమన్మహాభారతీస్తుత్యకీర్తిప్రచారా! స్ఫురద్దివ్యవిద్యావిచారా! లస
ద్రత్నహారా! యువన్వద్గభీరా! సుమేరోరుధీరా! వినీలాహి
వేణీ! చలద్భృఙ్గితైణీ! సుధాస్నిగ్ధవాణీ! కనత్పద్మపాణీ! మహే
శానురాణీ! సతేంద్రాణి! నారాయణీ! యోపురాణీ! ధరానాథ
పుత్రీ! తటిచ్చారుగాత్రీ! సమస్తక్తమైత్రీ! జగజ్జాలకర్త్రీ! నిసుగ
స్తోత్రమున్ జేయఁగాఁ బత్రిప్రాధి దేవప్రభాల్ [illegible]

నన్బోలు స్త్రీయెట్టులన్నేర్చునో యమ్మ తల్లీ! సాధ్వీమతల్లీ! నినున్ నేను వర్ణింపఁగాఁజాల నీపాదపద్మంబులందున్ ద్విరేఫంబురీతిన్ సదా వ్రాలి నేమందునమ్మా నన్ వీడగా న్యాయమేమమ్మ! రక్షింపవమ్మా! గతిన్ గాననమ్మా! వరమ్ముగౌరి! పురారాతినారీ! సురారాతిమారీ! శివా! శాంకరీ! శాంభవీ! గౌరి! శాకంబరీ! నీకునున్ భక్తిచే మ్రొక్కెదన్ మ్రొక్కెదన్ మ్రొక్కెదన్.

అంబా! భక్తపరాధీనురాలవను నీబిరుదు త్వదీయ పాదాంబుజంబులే శరణమ్మని నమ్మిననాయందు సార్థకపఱచి రక్షింపవే! నిన్నటి రాత్రినాకుం గలిగిన దుస్స్వప్నదోషంబు నన్ను బాధింపనటు లొనరింపవే!

తురకసేన.—(దీన్. దీన్. అనుచువచ్చి తిరుమలాంబను బట్టఁబోవును)

తిరుమలాంబ.—(వారింజూచి) అయ్యా! మీరెవరు? ఇటకేలవచ్చితిరి? రాణివాసముననుండు రాజస్త్రీవద్దకు రాఁజెల్లునే?

తురకసేనలో నొకఁడు.—ఏమీ! రాణివాసమా? రాజస్త్రీయా? రాజెవరు? రామరాజా? మూఁడుదినముల క్రిందట శిరముత్రుంపఁబడి జమునిప్రోలనుండు రామరాజునకు రాణివాసస్త్రీ యొకతియా?

తిరుమలాంబ.—(హా! హా! యనుచుఁ గ్రిందఁబడి నిట్టూర్పువిడిచి లేచి)

ఉ॥ హా! జగదేకమోహన! శ్రితావన! పావన! సాధుజీవనా!
యేజముఁడాఁగియాకటిని నాకట నీదగు పెంపుమ్రింగనే?
నీజవసత్త్వసంపదలు నిన్నెడఁబాసెనె? నీవె నీఁగితే?
రాజకులాభిరామ! యెటురాపడిపోయితొ వీడియంతయున్?

ప్రాణనాథా! పాపభూయిష్ఠంబైనభువినిఁ బుణ్యమూర్తులుండఁదగదని జీవంబువిడిచితివియా? నాథా! అలనాఁడు నాకలవార్త నీకున్ దెలిపితి, కటకటబడితి. ఈతూరి కలను వలదని వేఁడితి, వినవైతివి,

ఇపుడీకటికలకు నీకుటిలాలక నొప్పగించి పోయితివియా? అనాథనైన నాచెఱ విడిపించువారెవరు ? అయ్యో !

తురకసేనలో నొకఁడు.—యేమీ ! వినవా ! నీచెఱ నెవరు విడిపింతురు? ఎవరాపనిఁ బూనుదురు? ఎవరాపనిఁ బూనఁగలరు? మారాజు ఆలీ ఆదిల్షావద్దకువచ్చి యతని శరణుఁజొచ్చి నీమొఱ వినుపింపుము. లెమ్ము, వేగమ్మెరమ్ము. కాదేని పట్టి యీడ్చెదను.

తిరుమలాంబ.—అయ్యో! రాణివాసస్త్రీపైన నింత దుడుకుతనంబు మేలా? వలదు.

తురకసేన.—హా ! హా ! ఎన్నినీతులు గుమ్మరించుచున్నది ? ఈబుద్ధి తన పెనిమిటికిఁ గలిపియుండిన బాగుగనుండెను. ఆనాఁడు ముదగల్లు నబాబు బిడ్డనుఁ జెఱబట్టి యవమానపఱచినప్పుడు మా మానసంబెటు తప్తయయ్యెనో? ఆమాటలిపుడేల? లెమ్ము. (అనుచుఁ గేలుఁబట్ట)

(ఆషాబీ ప్రవేశము.)

ఆషాబి.—హా ! హా ! పురుషాధములారా! ఆమానిని కేలువిడుతురా? మీకరము లీకృపాణమునఁ దెగనఱకుదునా ? ఓరీ ! మహనీయమైన మహమ్మదీయకులమునఁబుట్టి పరమానినుల నందున రాణివాస మానినుల నవమానపఱచుట యగునా? అది తగునా? వలదు విడుడి.

తురుకసేన.—వదలి అమ్మా! ఈరీతిమాకు నాజ్ఞనొసంగెదవు నీవెవరు?

ఆషాబి.—ఓరీ ! ముదగల్లు నబాబుబిడ్డను. ఆషాబీని. మీరీ నారినివదలి మీసుల్తానుకు నిచ్చటజరిగిన వార్తఁదెలుపుఁడు. అతఁడు మరలఁ గొని తెండని యాజ్ఞ యొసంగెనేని రండు.

తురుకసేన.—(ఒకరి మోమునొకరుచూచుకొనుచు) మంచిదమ్మా! అటులనే యొనరింతుము. మానబాబు కామలాపురమున నున్నవాఁడు అచటికిఁ బోయివత్తుము. (తురకలు నిష్క్రమణము

తిరుమలాంబ.—హా! ఆషాబీ! యిన్నిదినంబులు మానమర్యాదలు వదలక బ్రదికి తుదకు నేఁజెడితి.

శా॥ వీరక్షత్రియవంశజాతనయి గర్వీభూతభూపావళీ
దారవ్రాతముగొల్వఁజింతయను శబ్దంబైన నావీనులన్
దారన్ జేర్పక సర్వసౌఖ్యముల నానందించు నామానసం
బీరీతిన్ వ్యసనాబ్ధిఁద్రోయఁబడెనే యింతీ! యింతగా ధారణిన్?

బిడ్డా! ఆషాబీ! ఇఁక నేమనన నేమి ప్రయోజనము? మానముగ నేఁ బ్రాణంబుఁ ద్యజించుమార్గమ్ము నాకున్ జూపవే? నీయుపకారమ్ము నే మఱవ?

ఆషాబి.—తల్లీ! ఆనాఁడు నాకు నీవొనరించిన యుపకృతిని ప్రాణముండువఱకు నేమఱతునా? మాతా! నీవీరీతిఁ జింతిలిన ప్రయోజనమ్ము లేదు.

మ॥ తగునే యీగతి నేలపాల? వలదే తల్లీ! మనంబింతగా
వగలన్ వేఁచుట యేల? యూఱడిలుమా వామాక్షి! నీభర్త యీ
జగతిన్ గూడునె నిన్నుఁజింతిలిన? నీచందంబు నింద్యంబగున్
మగువా! లెమ్ము గతమ్ము నెన్నకుము సమ్మానించుఁగార్యమ్మిఁకన్.

తల్లీ! నీవు వ్యసనవార్ధిలో మునింగినఁ గార్యమ్ము మీఱును. మీవారందఱు వారివారిదారి వారు చూచుకొని తురకలకుఁ జిక్కక పరుగిడిరి. నీపెద్దమఱఁది తిరుమలదేవరాయఁడు పెనుగొండకుఁ బాఱెను. నీవును ద్వరపడి వేఱుమార్గమునఁ బెనుగొండ జేరుము. కాదేని, తురుష్కులు మొఱకులై నిన్నవమానపఱతురు. వ్యసనమ్మునకు సమయమ్ముగాదు. గతమునకు వెతచెందుటతగదు. అదిగో తురకల కలకలము! నావెంటరమ్ము, నీకేబాధగలుగనటుల యీపురినుండి దాఁటించెద. లెమ్ము. (అనుచుఁ బిలుచుకొనిపోవును)

ద్వితీయరంగము.

→→→→ (౦) ←←←←

విజయనగరము.

కాళరాత్రి - సరస్వతి - భార్గవి.

కాళరాత్రి.—(చిందులుద్రొక్కుచు) ఇదికదా నామహిమ ! విద్యానగరంబఁట, సరస్వతీ స్థానంబఁట, కర్ణాటక రాజ్యంబఁట. లక్ష్మీనిలయంబఁట, ప్రపంచంబునం దెల్లెడ ప్రఖ్యాతికెక్కిన పట్టణంబిది యొకటఁటయఁట, నవరత్నఖచితమందిరంబులఁట. స్వర్ణమయ దేవాలయములఁట, రజితమయ గోపురములఁట. ఏవి? అవి యీదినంబున నెచటఁ బోయెను? అడుగంటెనా ? ఇచ్చట జనులేరీ ? నిర్జనప్రదేశమై యిది ? ఇదియంతయును నామహిమ. ఇట్టిమహిమగల శక్తిని నన్ను నిరాకరించి, హిందువులు సరస్వతీ భార్గవుల నాదరించిరని కదా యింతపని యొనర్చితిని ! హిందూరాజులేమయిరి ?

* వినోదవృత్తము ॥ నట్టులన్ గుట్టలన్ జెట్టులన్
రట్టులన్ బెట్టితిన్ శాకినిన్
కట్టనే బట్టలే కెట్టులో
మెట్టిరా పర్వతాగ్రంబులన్ ॥

(చిందులుద్రొక్కుచు దూరంబున నిలిచియుండును.)

(సరస్వతి - భార్గవుల - ప్రవేశము.)

సరస్వతి.—స్వగ. అకటకటా ! నాసిరియంతయు మరల నశించెనా ?

(భార్గవింజూచి)

సీ॥ పెనుమిన్నుకొనలన్ని పెక్కుపొత్తములను గావించియుంచిన కలిమి పోయె
వెలలేనికబ్బముల్ వేల్పుబాసను వ్రాసి కూర్చినవన్నియుఁ గూలి పోయె
తెనుఁగుబాసనుదేట తెల్లముగాఁదీర్చి పేర్చినకబ్బము లేర్చిపోయె
తొలిపలుకులనెల్ల కలయఁగూరిచినేను వెలయఁజేసినసిరి వెల్లఁ బోయె

---

* ఇది నవమఛ్ఛందంబగు బృహతియందు 147 వ వృత్తము.

గీ॥ కబ్బములవిదు నేఁ జూడఁగాలిపోయె
నిబ్బరము రాదు నాసిరి నీటఁబోయె
కటికనీయక్క యెన్ని పోకడలఁ బోయె
నిలువరాదాయెఁ బుట్టుక నేల పోయె

(అనుచు దూరంబుననుండు కాళరాత్రిం జూచి కినిసి)

ఓసీ! కాళరాత్రీ! జగజంతా!

క॥ జగజంత! యెంతపని నీ
వగునని చేసితివె? యకట! యాంధ్రావనికిఁ
దెగుతెంపరి! ఛీ! నీవాక
మగువవె? నీబ్రదుకు బ్రదుకె? మన నేలయిఁకన్.

ఛీ - పలువా! నీమోముఁ జూచిన జనులకు దుఃఖములు మూఁడు.

భార్గవి.—కాళరాత్రీ! హాలాహలంబు మాడ్కి నీవు నాకులంబునఁ బుట్టితివి. చిన్ననాటినుండి యసూయాపరులలో మిన్నవైతివి.

క॥ అక్కయని గారవించిన
కుక్కఁగఁగొఱికెదవు నీవు కొమ్మవె? నిన్నుం
జక్కాడిన సఘమేమియు
రక్కానదే రంకులాడి! రాయిడి రాగా!

ఛీ! నీదర్శనంబు దారిద్ర్యమూలంబు. నీమోముఁ జూడనోప.

కాళరాత్రి.—(కోపమున) బాజారివెలఁదులారా! మీరానన్నెంచునది? ఔరా! కాలమహిమ? ఏమీ. సరస్వతీ! నేను రంకులాడినా? నిజము. లంజను దూఱిన లంజరికము రాదా? మగని నోటనిలిచి నమ్మికపుట్టించి ప్రపంచంబునఁ గన్నవారికెల్లరకు నన్నెన్నవారిఁ గూడుదానను నేనేను! ఇఁక నీభార్గవియో! త్రిజగంబులను దనమాయ చేనించి, మాయలకాలవాలమై యున్నమగండు, దీనిమాయలు దెలియంజాలక తనహృదయాంతరంబున నహర్నిశములుంచికొని, జాగరూకతతోఁ గాచినను, వానిని మాయగించి, తావలచువారినిం గూడు

మాయలాడి. ఇట్టివారలా నన్ను నిందించునది? ఛీ! పలువలారా! మీరిఁక 'నాదేశంబు వదలి వెడలుఁడు. కాదేని నాపుత్రులకిచ్చి [illegible] పడరాని హింసల మిముఁ గెడిపెదను. ఇపుడే వెళ్ళుఁడు.

భార్గవి.—(సరస్వతింజూచి) కోడలా! మన మిచ్చట నిలువఁగూడదు. దుష్టులంజూచిన దూరమ్మున నుండవలెను. మనపుత్రులందఱు [illegible] ర్యులై, చేయునది లేక, దిక్కుకొకరు పోయిరి. పుత్రకవియైన [illegible] మన మిచ్చటఁ జేయున దేమి? శ్వేతద్వీపముం జేరుదము. [illegible] కు మనమహిమఁ జూపి విద్యాసంపదలఁ గూర్చి వారిచేత [illegible] త్తము. అపుడుగదా యీక్రొవ్వులాడి ధూర్తత్వము [illegible] నిపుత్రులెటు రాజ్యమేలుదురో గందము. కొన్నిదినంబు [illegible] విఱ్ఱవీగనిమ్ము. మన మిచట నిఁక నిలువంజనదు. ఈపాపపుదాని [illegible] ణంబు కనులఁ జూడఁజనదు. ఈజగజంతపొంతఁ జేరంజనదు. [illegible]

సరస్వతి.—(కన్నీరుఁగార్చుచు.) అయ్యో!

సీ॥ కర్నాటకావనీ! కటికలపాలయి పోయితే? సెలవిమ్ము పోయివత్తు
తరుణి! నీవిభవము తురకలపాలయి పోయెనే? సెలవిమ్ము పోయివత్తు
వెలఁది! నీకళలెల్ల మలకలపాలయి పోయెనే? సెలవిమ్ము పోయివత్తు
నెలఁత! నీసిరులెల్ల నీచులపాలయి పోయెనే? సెలవిమ్ము పోయివత్తు

గీ॥ కన్నులారఁగ నీకడగండ్లు జూచి
పొగలఁజాలను సెలవిమ్ము-పోయివత్తు
ఆంధ్రకర్నాటకావనీ! అకట! నిన్ను
వదలుదును నేఁడు. మఱవకు మదిని. జనని!

(సరస్వతీ భార్గవులు నిష్క్రమింతురు.)

కాళరాత్రి.—నాకుఁబట్టిన శని వీడెను. నాపంతము సాగెను. [illegible] జ్యమిఁక నాపుత్రులు దక్కించుకోను భారము వారిది. [illegible] నేను వారికి సాయము చేయఁగలను.

(నిష్క్రమించును.)

పంచమాంకము.—తృతీయరంగము.

(o)

కామలాపురము.

1. బీజాపూరు సుల్తాను. ఆలీఆదిల్షా.
2. అహమ్మదనగరు సుల్తాను. హుస్సేను నిజాంషా.
3. గోలకొండ నవాబు. కూలీకుతుబ్షా.
4. బీదరు నవాబు. ఆలీబరీదుషా.

(పై నలుగురు — భామినీ సుల్తానులు.)

వీరి సేన. పురజనులు.

కూలీకుతుబ్షా.—మిత్రులారా! కంటిరే యైకమత్యము మహిమ? ఎట్టి పరరాజులనైనను కట్టిడులై దిట్టతనంబున ముట్టడించి పరిభవించు కర్ణాటకాంధ్రరాజులు నేఁడేమైరి? నీఱైరిగదా? అందులకుఁ గారణంబు మీ యైకమత్యముగదా?

సీ॥ హాయనత్రిశతంబు మాయనిమహిమచే వెలసినపురి నేఁడు విపినమయ్యె
భామినీప్రభువుల బందాలుగాఁజేయు నాంధ్రభూవిభులెల్ల నవనిఁబడిరి
మలకలంచని మన్నుఁజూలకనఁజూచిన కర్ణాటకేశులు జీర్ణులయిరి
బొమ్మలాడించిన పోలిక మము నేఁచు రామరాజు శిరంబు భూమిఁబడియె॥

గీ॥ ఐకమత్యము కాదె యీయవనియందు
నెట్టిపనులను సాధించు నెట్టితఱిని?
ఐకమత్యము కాదె జయంబు మనకుఁ
గూర్చి సంతోషమును చేర్చెఁ గూల్చెఖిలుల?

ఇట్టియైకమత్యమును వీడి మనపూర్వజనము హోరాడి హిందువులకుఁ గ్రిందై మందభాగ్యులమై యుంటిమిగదా?

ఆలీఆదిల్షా.—మిత్రమా! అసూయాపిశాచావేశనిరతులమై, దురాశాసన్నిపాతకగ్రస్తులమై, యహంకారాంధకారావృతులమై, దుర్గర్వదురభిమానపూరితశరీరులమై, మమ్ము మేమెఱుఁగక మహనీయమగు

మతవిధులను మన్నింపక యీహిందువులకు లొగ్గియుంటిమి. నీహితబోధనలువిని మరలనింతటి జయశీలురమైతిమి.

హుశ్శేను నిజాంషా.—మిత్రులారా! ఇంకఁగదా మనమతమీ హిందూస్థానమెల్లెడఁ దాండవమాడుచుండును.

బరీదుషా.—ఇంతటినుండి మన మన దేశములందుండు మల్లాలును ఖాజీలును బిలిపించి వారినిఁగర్ణాటక రాజ్యంబెల్లెడ సంచరించులాగొనరింతము. హిందువులనెల్ల సమ్మతినో, యసమ్మతినో, మనమతావలంబకులుగఁ జేయుదము. హిందూదేవాలయములనెల్ల లయముగుకీతి సల్పుదము.

ఆడిల్షా.—నిజము నిజము. అటులొనరింప వలయును (సేనప్రవేశించును.)

సేనలోనొకఁడు.—భామినీ సుల్తానులారా! హిందూరాజ మదాంధకార ఖరకరులారా! మీభటుల వందనంబులందుఁడి. (అందఱు వందనమ్ములిడుదురు.)

హుశ్శేనునిజాంషా.—సైనికులారా! మీకు నియమించిన పనులన్నియును గొదవలేక యొనర్చితిరికదా?

భటుఁడొకఁడు.—దేవా! నాపరిజనులంగూడి నాగలాపురము ప్రవేశించి యందున్న ధనకనకవస్తు వాహనముల వశపఱచికొని కోటబుఱ్ఱబద్దలు కొట్టితిమి. కృష్ణదేవరాయఁడు తనభార్యకై కట్టించిన నవరత్నఖచిత మందిరంబును నేలసమముగావించి చిచ్చుదవిల్చితిమి. అచ్చటినుండి వచ్చుమార్గమున ముచ్చటలుగులుకుచున్న యనంతశయనునిగుడి గోపురములు బడఁగొట్టితిమి. విగ్రహమును ఖండములుగఁ ద్రుంచివైచితిమి. మరల మార్గమునన్న మలపన్నగుడిని నగ్నిహుతియిచ్చితిమి. ఇదిగో మేముదెచ్చిన ధనరాసి.

రెండవభటుఁడు.—దేవా! తమయానతిరీతిని గంపిలానగరముఁగాల్చి వచ్చుమార్గమునఁ జిత్రవైచిత్ర్యమునమించిన విఠ్ఠలరాయని దేవా

యపు వన్నెపనులన్నియును మన్నుఁగలపి గోపురములు చెఱపి స్తంభములు పడఁదన్ని ఱాతితేరును రోఁతఁగెడపి విగ్రహములు సమగ్రముగాఁ జీల్చితిమి. వచ్చుమార్గమునఁ దుంగభద్రాతీరమునందున్న కోటిలింగములలోఁ జిక్కినవికొన్ని భంజించి రూపుమాపితిమి.

మూఁడవభటుఁడు.—ప్రభువులారా! మీయనుజ్ఞచొప్పున విజయవాటిక రాజమందిరము సేనఁగూడి ప్రవేశించునంతలోఁ బాఱివచ్చిన రాకుమరులు మాకన్నమున్నుగ నగరముఁబ్రవేశించి ధనరాశినంతయును సింహాసనముతోసైతము తీసుకొని పెనుగొండకుఁ బఱుగిడిరఁట. మేము మూఁడుదినములా పురియందుండి రాజస్థానములు గొన్ని పడఁగొట్టితిమి. ఏనుఁగులశాలలు గుఱ్ఱపుశాలలు గాల్చితిమి. హజారురాముని దేవాలయముననున్న విగ్రహముల రూపుమాపితిమి.

నాల్గవభటుఁడు.—సుల్తానులారా! నేనాఖలుని రామరాజుని యంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించితి. అందు నాదురాత్ముని భార్యతిరుమలాంబ యంబికార్చన చేయుచుండెను. ఆదేవాలయము పడఁగెడపి యాదేవినిఁబట్టి యీడ్చుచుండ మనముదగల్లు నవాబుగారిబిడ్డ ఆషాబీ వచ్చి మముదండించి యామెను జెఱవిడిపించెను. మన సుల్తానులతో మానినులయెడ మనమతవిధులం దెలుపుమనియాడెను. చేయునదేమియు లేక యిచ్చటికివచ్చితిమి. ఆయంబికాదేవి సామీప్యమున నీకోడిగుడ్డు వెలుఁగుచుండెను. దీనికాంతికి నివ్వెఱపడి దానినిచటకిందెచ్చితిమి. ఇదిగో యాకోడిగ్రుడ్డు! (అనుచు దానినచటనుంతురు.)

సుల్తానులు. (అందఱులేచి యొకఱుచూచుచుండ. "ఏదీ యిటుదెమ్ము చూచెద" అనిమిగతవారనుచుందురు).

కిల్లా.—మిత్రులారా! ఇంతటిగొప్పవజ్రము ప్రపంచములోనున్నదని నేవినియెఱుఁగ, ఈహిందూరాజున కిది యెటులభించియుండునో?

ఇతరులు.—నిజము నిజము. మేము నెఱుఁగము. [illegible]
వద్ద నుండెఁదగినది.

(పురిజనుల ప్రవేశము. వారి మొఱ.)

బ్రాహ్మణుఁడు. (సుల్తానులకు సల్లాములు చేయును.)

బరీదుషా.—ఎవఁడురా నీవు ?

బ్రాహ్మణుఁడు.—(స్వ॥ గ॥ ఇది నాగ్రహచారము) [illegible]
దంబులభ్యసించి శాస్త్రంబులుచదివి యనేకయ[illegible]
యజ్ఞసోమయాజియని నా పేరు.

బరీదుషా.—ఏమీ! యజ్ఞంబు లొనరించితివా? [illegible]

బ్రాహ్మ.—అయ్యా! నూరుయజ్ఞంబు లొనరించినాను.

బరీదుషా.—ఏమీ! నూరు మేఁకలుకోసి తింటివియా!

బ్రాహ్మ.—రామరామ! (అనుచుఁ గేలన్ జెవులుమూసి [illegible])
అటుచెప్పకుడు. మేఁకను తినుపనిమాదికాదు.

బరీదుషా.—ఏమోయి! క్రొవ్వికూసెదవు! యజ్ఞములో [illegible]
ను దినరా? మంచిది, మాముల్లాలు రానిండు, [illegible]
నంతటి యభ్యాసము చేయించెదము.

అహమ్మదు.—అయ్యా! ముసలీ! నీవిచ్చటికేల వచ్చితివి?

బ్రాహ్మణుఁడు.—అయ్యా!

కం॥ తరతరముగ నార్జించిన
గురుతరమగు సిరి హరించి కాల్చిరి గృహమున్
ధరణీశ! వగవదానికిఁ
దరుణిన్ గొని చనెను సేన. తగునే చెపుమా!

సుల్తానులారా! బహుదినములుగ నార్జించినధనము [illegible]
నిచ్చి తెచ్చికొనిన భార్యను నీసేనలో నొకఁడు [illegible]

యింకను చిన్నపిల్ల. దానిని నాకు మరల నిప్పింప వేఁడెదను.

బరీదుషా.—అయ్యా! తలవణికెడు ముసలివే నీవు! నీభార్యయెన్ని యేండ్లది?

బ్రాహ్మణుఁడు.—అయ్యా! అది మైదేండ్లది. ఏమీతెలియని పాప. ఆడు కొనుచుండు పిల్ల.

బరీదుషా.—అట్టిపిల్లను దెచ్చికొనుటకు నీవేమియిచ్చితివి?

బ్రాహ్మ.—అయ్యా! ఐదువేల వరహాలిచ్చితిని?

బరీదుషా.—అట్టి చిన్నపిల్లనీకేల?

బ్రాహ్మ.—అగ్నిహోత్రమునకయా! కర్మశూన్యులు మీకదియెటుల తెలియును?

బరీదుషా.—నీవు చచ్చినవెనుక నిన్నుగాల్చు నగ్నిలో నాపిల్లనువేసి కాల్చవలెననికదా?

బ్రాహ్మ.—కాదయా కాదు! బ్రతికినపుడే యగ్నిహోత్రమునకుఁ గావలెను.

అహమ్మదు.—(కినిసి) ఛీ దుర్మార్గ బ్రాహ్మణుఁడా! గద్దవలెనేండ్లువచ్చియు నీకుబుద్ధిరాలేదు. మూడుకాళ్ల ముదసలివై యాడికొను పిల్లనుకొనితెచ్చి జీవించియుండగనే యాపిల్లనుజిచ్చులోఁ బడవైచి కాల్చెదవా? ఛీ! దుర్మార్గుఁడా! నీకాపిల్ల నిప్పింపము. వెడలిపొమ్ము! (ఓరీభటా!) ఈపాపిని మెడఁబట్టిద్రోయుము.

భటుఁడు.—(పట్టిత్రోయును.)

బ్రాహ్మణుఁడు.—అయ్యో! హిందూరాజులతో విప్రులశక్తి సైతముడుగంటెనే! హా హా! వృద్ధాప్యములో నన్నిటనేఁ జెడితిని.

(నిష్క్రమణము).

ఆదిల్షా.—ఏకరముగనైన నుండినను నీవది వైశమ్మై వెడలింపుము.

వైశ్యుఁడు.—అయ్యా! ఇప్పటికి మూడువందలయేఁబది సంవత్సరముల క్రిందట విద్యారణ్యులనుఋషులిచటనుండిరఁట. వారు తమ మహిమచే బంగారువాన తెప్పించిరఁట. అప్పుడీవజ్రము భూమిపైఁబడెనఁట. అదియొక మాదిగకు దొరికెనఁట. అదిదొరికినదినమే యామాదిగ యామాటయనెనఁట, పిదప వాని భార్య దానిని మా పెద్దలకిచ్చెనఁట. ఆదినమునుండి మనయింటి విధవలసంఖ్య హెచ్చుచుండెను. పురుషులసంఖ్య తగ్గుచుండె. దీనిని నేఁగని యావజ్రమున దోషమున్నదనియెంచి మూడుకోట్ల వరహాలకు మాప్రభువుగారికి విక్రయించితిని. వారు నేఁడాధనమిచ్చెదనని తెలిపియుండిరి. వారు స్వర్గము జేరిరి. వారిరాణిగారాధనమిత్తురని యనికొనియుంటిని. వారును బెనుగొండకువెళ్ళి పోయిరఁట, నాకాధనం బెవరిత్తురు? అంతధనంబుఁగోల్పోయి నేమని యేమిప్రయోజనము?

అహమ్మదుషా.
కుతుబ్షా.
బరీదుషా. } ఏమీ! ఆవజ్రమునందంతటి దోషమున్నదియా? అటులయిన మాకదివలదు, వలదు.

ఆదిల్షా.—ఓరీ! కోమటీ! ద్రోహీ! స్వామిద్రోహీ! దోషమున్నదని తెలిసియు మీరాజునకట్టిదియిచ్చి యింతటిముప్పుదెచ్చితివియా? నీవుబ్రదికిన మఱియెవరికేమి దెచ్చెదవో? (భటులారా) వీనినిఁగొనిపోయి చర్మము వలువుడు?

వైశ్యుఁడు.—అయ్యా! నాకుధనము వలదు. వజ్రము వలదు. నేనడుగను. అమ్మవారుతోడు. అడుగను,

(భటులు ద్రోసికొని పోవుదురు.)

(కొందఱుభటులు పఱుగిడి యలసి సుల్తానులవద్ద సాగిలఁబడుదురు.

అడిల్షా.—సేనలారా! ఏమియిది యచ్చెరువు? మిము నెవరేమి చేసిరి?

భటుఁడు.—(లేచి ముందువచ్చి) బ్రతికితిమి బ్రతికితిమి. అబ్బా! బ్రతికితిమి!

ఆడిల్షా.—ఓరీ! ఎవరినుండి మీకీయవస్థవచ్చెను? వివరంబుగఁ దెలుపుడు.

భటుఁడు.—అయ్యలారా! ఇంచుకనిలువుడి. విశ్రమించుకొని తెలిపెదను? (అనుచు విశ్రమించుకొనిన వాని లాగొనరించి) స్వాములారా! తమయానతిరీతినిఁ బంపానగరంబుచేరి పట్టణంబుఁ గొల్లగొట్టితిమి, ధనముదోచితిమి, ఇండ్లుపడఁగొడపితిమి, ఎదిరించినవారినిఁ జంపితిమి. ఆపట్టణంబున హేమకూటమను కొండనానికొని తుంగభద్రకు దక్షిణతీరంబున నొకపెద్దదేవాలయముండినది. దానిలో ద్రవ్య మధికముగనున్నదని విని దానిఁదోచుటకు నుద్యమించి విరూపయ్య గోపురమని ప్రసిద్ధికెక్కిన యొకపెద్ద గోపురద్వారంబునఁ గాలిడితిమి. వెంటనే కాలాగ్నిబలెఁ బెనుమంటలు లోనుండివెడలెను. ఊచ్చపడి నిలిచితిమి. ఆమంటలోనుండి యొకపురుషుఁడు కృపాణధారియై లేచి "వీరభద్రావతారమని తెలియదా" యని విజృంభించి మామీఁదబడవెడలెను. మేము పరుగిడితిమి. మమ్ముఁదఱుముచు వాఁడు మావెన్నంటెను. చస్తిమని కాళ్ళకు బుద్ధిచెప్పి తురతకాలువ దాఁటువఱకు పఱుగిడితిమి. అచట వాఁడు నిలిచెను. ఇదియు మాసమాచారంబు. అంతటి భయంకరాకారంబు మేమీ ప్రపంచమున వినియెఱుఁగము.

ఆడిల్షా.—మిత్రులారా! ఇదియేమి యచ్చెరువు?

మిగతవారు.—ఉదంతంబు భయంకరమ్ముగ నున్నయది.

ఆడిల్షా.—మిత్రులారా! మనము మననగరములు వదలి బహుకాలమైనది. పోవలయును. ఇచ్చటికార్యంబులు మనకీ జయమార్గింపఁజేసిన పటాణి రుస్తుం జూచుకొనుచుండును. ఈరాజ్యవిభజనను గుఱించి మనము వెనుకనుండి యాలోచింపనగును. మీకిది సమ్మతముగదా?

అహమ్మదుషా.—అట్టులొనరింతము. భామినీ సుల్తానులీ కాములాపురమునందేఁ గూడియుండిరని కలకాలంబు దెలియుటకై యొకగుర్తునుంపవలెను.

కుతుబ్షా.—ఇచటనొక కట్టడముగట్టించి దానిచుట్టునుండు ప్రదేశములందు చెట్లువేయింప నాజ్ఞయిత్తము.

అందఱు. ఇది సమ్మతము. సమ్మతము. (నిష్క్రమింతురు.)

పంచమాంకము.—తురీయరంగము.

(౦)

—※ విజయనగరము. పటాణి. ఆపాబి. ※—

పటాణి.—(నిట్టూర్పులు పారించుచు.)

చం॥ కనులకుఁ గావరం బెగయఁగన్, మిన్నును మన్నుఁ గానకే
యనుపమఘోరకృత్యమొకటా! యొనరించితి సంగరావనిన్
ఘనమగు గౌరవంబునను గాచి దయన్ గని పట్టి స్వామికిన్
జనకున కయ్యొ? ఘాతకుఁడ, నల్పుఁడ నాతలపాటి దంబులన్.

అయ్యో! పంచమహాపాతకులలో నేనొకఁడనుగాఁ జేరితి. హా! హా! పరదేశమునుండి బిక్షకునిమాడ్కి వచ్చి యీ మహానుభావుని సందర్శనంబు జేసికొనిననాఁడా ఘనుఁడు నన్నేమి యడిగెను? నీతలిదండ్రు లెవరనికదా? నాతల్లి పేరునుడివి తండ్రిపేరు తెలియదని నేవాకొనతోడన గన్నీరుగార్చి నను గారవించి గ్రామమునఁ జేరంకిసి

తనయా! నాసరసనుండుము నీకు సేనాధిపత్యమిచ్చెదనని యాదరించెను, అటులొనరించెను. మమతతోఁ బెంచెను. గౌరవము లభించు పదవులన్నిటికి నను నియమించెను ఆకృతి ఘనులొనరించిన యేలికను నేనొనరించిన ప్రత్యుపకృతి యిద్ది? యుద్ధావనిని నతని విజృంభణము నిరోధించి బాధించి శిరము దెగనఱకినదిక దా! అయ్యో! ఎంతటిపాతకిని! సంపూర్ణవిశ్వాసంబు నాపైనుంచి కరుణించి మన్నించిన యేలికను క్రూరతరముగఁ గంఠము దెంచి మిన్నందించిన ఘోరపాపిని, యనిర్వచనీయ కలుషాత్మకుని, దుశ్చరచరితరూపకుని, దుర్ధరదుష్కర్మవినిందితకల్మషమానసుని, యమోఘవిపులాఘ ఘనవహ్నిసంతప్తుని నన్ను దైవమా! యేల మన్నించి మననిచ్చి కాచెదవు? నిర్నిమిత్త విరోధంబు బెంచి, రోషాగ్నిరవుల వృథా దుష్వ్యథా సంమగ్నుఁడనయి, పాపాయత్త దుర్వృత్తికిఁ జిత్తంబుఁ బొత్తించిన మత్తుని - యున్మత్తుని - నన్ను దశదిశాధిపతులారా! యేల రక్షించి యీక్షితిని నుంచితిరి? క్రౌర్యవివర్ధమాన విపులౌద్ధత్యంబు నిష్కారణమ్ముగఁ జాటించి పాలకుఁడని యెన్నక, విశ్వసించినఘనుఁడని తలఁపక యనేకవిధముల గౌరవించిన ప్రభువని లెక్కింపక, యన్నమిడిన దాతయని సేవింపక, తుదకు జనకుఁడని మనమందుంచక, కన్నతల్లి హితబోధ చెవినిడక, నీతివిధులుగనక, మిన్నుమన్నుఁగానక, వెనుకముందు నాలోచింపక, యహంకారాహిదష్టుఁడైననన్ను సూర్యచంద్రులారా! చంపక మానితిరేల? అహికచ్ఛపకిటికరటులారా! దుర్దాంతమనంతదుస్తరగంభీరకఠోరకల్మషదావానలమ్మునఁ బడఁద్రోసి కాల్చి భూభారము దింపరేల? వివేకపథహీనతచే నకర్తవ్యకర్తవ్యతావిచారంబు మాని కాఠిన్యమూని యఘోరకలుషాంబునిధిని మునింగినను, జావక నిలిచిన యీ దురితాత్ముని, ప్రళయపవనసప్తకములారా! సప్తకులాచలములందెత్తి యెక్కుపెట్టున శిరముపైఁద్రోసి తుదిముట్టింపక నిలిపితిరేల?

ఇట్టిస్వామిద్రోహిని, యిట్టి విశ్వాసఘాతకుని, యిట్టి పితృహంతను, భూదేవీ! అధోలోకాధమునిగా నుండుమని యడుగంటఁ ద్రొక్కక సైఁచెదవేల? కలుషాత్మకుఁడు భూభారమనునది మఱచితివో?... హా! దుర్భరము-దుర్భరము..... (ఇంచుక నిలిచి పిచ్చియెత్తి) ఏమీ! నాతల్లి యిచటికి వచ్చెనేల? నన్నాఱడింపనా? అమ్మా! కన్నీరుగార్చెదవేల? నామోముఁ జూడవేల? ముద్దింపవేల? నీహితము వినలేదని కోపమా? తల్లీ! నన్నాదరింపక పోయెదవేల? కొడుకొనరించిన తప్పు తల్లి మన్నింపదా? ఏమి! ఇది మన్నింపరాని పాతకమనియెదవా?...తల్లీ! పోవలదు. పోవలదు. హా! పోయెనా?...ఏమీ! ఇచట వచ్చునదెవరు? ఏమి ఘోరాకారమిది? శిరములేదే? హా! నాతండ్రి రామరాజు రూపంబిది. ఏదీ నేఁదెంచినశిరము? మరల నతనికప్పగించి పాదంబుల పైఁబడి వేఁడెద. తండ్రీ! చింతిలవలదని యభయహస్త మెత్తెదవా? అయ్యో! ఎంతటిది నీదయ! చిరంజీవిగనుండుమని కేలెత్తి యాశీర్వదించెదవా? వలదు. వలదు. తండ్రీ! వలదు. ఇఁక నేమనను. మనసిచ్ఛయింపను. మననేరను (అనుచుఁగ్రిందఁబడి.....మరలలేచి) ఏదీ! నాతండ్రి యాకారంబెటుపోయెను? నేనెంత కృతఘ్నుఁడనైతి. ఉపకారస్మరణ మించుకైనను లేదాయెనే? నేనెంత క్రూరకర్మ మొనరించియుండిన నవియన్నియును మఱచి నన్నుదీవించిన దయామయుని మహామహిమ యెంతకొనియాడినను దీరదుగదా? చేయునదంతయుఁజేసి తండ్రినిఁజంపి కర్ణాటకరాజ్యలక్ష్మినిఁదెంపి యిపుడు పశ్చాత్తాపమొందిన నేమిప్రయోజనము? అయ్యో! ఇంతటి తెంపరితనమునకా నారి యామహామారి కారణమాయెగా? అయ్యో! పురుషుల గుణశీలములను ఓష్ఠాధరములకు వజ్రధారలగునుగదా నారులవీక్షణాంచలములు? యశస్కాములగుణుల కీర్తిబాలానిలవ్యాళమై పరిణమించునుగదా తరుణుల కీల్జడ?

అకటకటా! మానవుల వివేకపాకసుకృతవ్యాపారసాంగ శౌర్యాలములుగావా జవ్వనుల రూపమ్ములు? అరిషడ్వర్గప్రధానసాధనములుగావా వనితల వలపులు? అవివేకులపాలి యజ్ఞానపావకేంధనములుగావా యువతుల బయకారిచేతలు పురుషుల భవకర్మజాలవర్ధనములుగావా స్త్రీలవిభ్రమ వికారములు? పురుషుల పుణ్యమార్గావరోధనములుగావా కరియానల గమనములు? పురుషుల విద్యార్థవార్జన సాధన నిగళబంధనములుగావా మత్తకాశినుల చిత్తవృత్తులు? అకటకటా! ఇవియన్నియు నెఱింగియు మదాంధుఁడనై యపరిమిత దౌర్గత్యాంధతమసపటలింబడి దారిగాననివాఁడనైతిని. ఏమిసేయుదును! మరణంబురాదే? సమస్త జీవకాండములను ఖండించి దండించు యమదండమా! ఈపాపాత్ముని దండ రావేల దిలివియా? సమస్త జీవాళిపాలి కాలానలమగు హరశూలమా! పాపాలవాలమైన నాశరీరము గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి హింసింపవేల? సురారాతివ్రాతజీవనవిపాటనదక్షమగు వజ్రాయుధమా! ఈక్రూరకర్ముని గని యోర్చితివేల? అనలచంద్రార్కధనదతీక్ష్ణతమశస్త్రాస్త్రములారా! మీకు నేనే యుపకృతియొనర్చితి? నాపై నింతటి దయఁబూనితిరే? హా! హా! ఏమిచేయుదు? నన్నెవరుజంపరే? పాపికళేబరమునంటఁ గూడదను భీతిగాఁబోలు. నేనిలువంజాల. లోకంబెల్ల బంగరమురీతి గిరగిరఁదిరిగెడు. మిన్నుపైఁబడినట్టియ్యెడు. అయ్యో! దేహమంతయు దావానలజ్వాలల దందహ్యమానమై నిలిచినచోట నిలువనియ్యకుగదా? ఉదరమునఁ బమను ములుకులకొట్టునిడి త్రిప్పినట్లు కడుసంకటమయ్యెడు. ప్రళయకాలాభీల దుర్దాంతదుర్వారవహ్నిజ్వాలల వైచినగనుగాని యీబాధ దుర్భరము. నిష్ఠురనిర్ఘాతసంఘాతపాతజాత వేదన నైననగునుగాని యీనాబాధ దుస్సహము. కల్పాంతసమయావిర్భూత ఫాలలోచన ఫాలభాగానలసహస్రమునైన భరింపవచ్చునుగాని యీనాబాధ

మర్ధరము. కాకోదరలోకేశ ఘోరఫూత్కారసముద్భవ తీక్ష్ణకాకోలకీలాశతంబులు మ్రింగి సైఁపనగును గాని యీసాబాధ దుర్వహము, ఆహా! ఎటుసైఁపుదు (అనుచు దేహమంతయుఁ బట్టి చీల్చికొనువానిరీతి నటించి క్రిందఁబడును.)

ఆహాబి.—

కం ॥ అలకయుబలె, నిల నిర్జర
నిలయము బలె, సంపదాళి నిక్కుచును హొయల్
గులుకుచు వెలసిన విద్యా
నిలయము లయమయ్యె నొక్క నిమిషములోనన్.

మహమ్మదీయులనుగని మలకలని యెగతాళిగఁ బలుకుచున్న హిందువుల కులుకిప్పుడుగదా తుదిముట్టెను! క్షేత్రంబులలో నీవిద్యారణ్యక్షేత్రమఁట యుత్తమోత్తమము, నగరంబులలో నీవిద్యానగరంబఁట యుత్తమోత్తమము. విద్యాస్థానములలో నీవిద్యా పట్టణంబఁట యుత్తమము. రాజులలో నీవిద్యానగరాధీశుఁడఁట యుత్తమోత్తముఁడు. ఔరా! ఈహిందువుల పొగరుపోతుతనము! ఇంచుక కలిమి వచ్చినతోడన గర్వించి కన్నులుగానక తిరుగువారు కదా యీహిందువులు? మానిసీత్వమున నించిన మానినిని నన్ను సభలో నవమానపఱచిన ఖలుఁడేడీ నేఁడు? శిరము పుడమిపైఁ దెగఁబడిపోయెనుగదా? ఇంతయొనరించితినిగదా యబలనగు నేను! జనకుఁడనియైనను సరకుసేయక నాకైయింత ఘోరకృత్యము నొనరించిన సాహసునిఁగని పొగడి పరిరంభణ సుఖంబునిచ్చి ప్రశంసింపవలదా? ఆధీరుని మాటలాడించెద (అనుచుఁ గ్రిందఁబడియున్న పటాణివద్దకుంబోయి వానింజూచి భీతినటించి)...ఏమీ! వీనిసౌందర్యాకారంబు సంపూర్ణంబుగ మాఱిపోయినది? ఈధీరునకింతటి వికారాకారంబెటు సమకూరె? దేహమేల యింతగఁ దాఱెసది? (అను

చు మేనంటి.) ఏమీ! అగ్నిజ్వాలలంబడి మండుచున్న దేహమంతే యు మరిడుచున్నదియే? అచ్చెరువుగ నున్నయది.

(పటాణి మూర్ఛదేఱి లేచి నలుదిక్కుల దృష్టిసారించి ఆషాబీనిఁజూచి)

పటాణి.— దుర్వారదురితవ్రాతనితాంతతాంతయగు భూదేవి శిరోభారంబు తగ్గింప నారీరూపంబున ధరకువచ్చిన యుపరావతార మారీ! నాశరీర మెల్ల నేకాహుతిగ దిగమ్రింగుము. రమ్ము. నిఖిల భూలోకవ్యాపక కలుషవాతూలానలమై యిలను గలికిరూపంబున సంచరించు మాఱటమహామారీ! ఈకల్మష శరీరుని నిట్టనిలువునను వెల్లఁగాల్చి బూడిదచేయుము. దురాశాపిశాచావేశనివాస శరీరము ల నాహారముగఁ దినుటకై నాతిరూపంబున వసుమతి సంచరించు పెనుభూతమా! ఈనా తనువుమఁ దనివితీరఁదిని సుఖమొందుము. దూరమున నిలిచెద వేల?

ఆషాబి.—స్వగ. (ఏమియిది! వీఁడు నాప్రాణప్రియుఁడైన పటాణి యుండునా? కాక భండనమ్మునఁ బ్రాణమ్ము వదలి భూతరూపమ్మున భువిసంచరించు పురుషభూతమా? నేధైర్యంబు వదలక పలుకరించెద. (ప్రకాశముగ) ప్రాణకాంతా! ఏమి యటులనాడెదవు? నేను నీప్రాణప్రియ ఆషాబీని కాదా? అంతలో మఱచితివియా? ఏమి యీ యాకారవికారము?

పటాణి.—(హెచ్చరికఁదెచ్చికొని కోపమున.) ఓ మట్టుమీరిన గట్టువాయి పలురాగా! మగవారి డెందములు బల్వగలఁబొగలఁజేయు జగరాగా! ఓ మండూకస్వనఫణీ! అంకెకురానిజంకెతా! ఓ రచ్చలకెక్కి-మచ్చరము పెచ్చుపెఱిగిన పచ్చిరకసీ! ఏల నా సరసఁజేరితివి? వెడలిపొమ్ము. మఱి యేరాజ్యము మూలముట్టి దహింప నెసరుఁబెట్టఁ జూచెదవు? కామాతిలోలుపుఁడనై, మక్కల [illegible]లోలుఁడనై, పంచశరశరపరంపరాహత విశీర్ణస్వాంతుఁడ

నై, లజ్జాభయ ధర్మంబులు విడిచి మరల నీవిషసంకలితవాక్యములు వినుమనని తలంచితివియా? అటులెన్నటికిని దలఁపను. వివేకవిభ్రష్టుండనై తరుణీరూపంబున నగపడిన బంధురతృణపరివృతాగాధకూపంబునఁబడితి. మరలనటులఁ గెడపఁజూచెదవా? అటులెన్నటికిని బడను. "పొలఁతిదావవహ్ని పురుషుఁడాజ్యఘటంబను" పెద్దల నుడి పెడఁజెవినిఁబెట్టిన ఫలమిపు డనుభవించుచున్నాఁడను. అవారిత సంతాపశోకకర్శితుండనైతిని. నీనుండికదా నాకిన్నిసంకటములు సంభవించె? నీమాటలు వినికదా నాజనకుని కంఠంబు నాచేతులార నేదెగనఱికితి? నీనుండికదా యాకర్ణాటకలక్ష్మికిన్ని పడరాని యిడుములు వాటిల్లె?

ఆషాబి.—ఏమీ! పురుషవర్యా! నను నిందింప సాగితివి? వెనుక జరిగిన దంతయు మఱచితివో? వివరంబుగఁ దెలుప నేల? తత్వమైన యొక మాటవినిచెద. నీవు నన్నుపవనంబున దర్శించినపు డేమియాడితివి? ప్రథమమున సుమా? మహమ్మదీయుల లోకకంటకుఁడుగనున్న యీరామరాజును జంపెదనని ప్రతినపట్టినానని నీవు పలుకవా? అది రహస్యమని నీవు నుడువవా? భామినీ సుల్తానులవద్ద ప్రమాణముచేసి వచ్చితినని నీవు పలుకవా? ప్రారంభమున నీవీభ[illegible] ప్రతిజ్ఞ చేయుమని నేనిన్నుఁ బేరేచితినా? నన్నేల దూషించెదవు? నీ మానసగుండమున రవిలినవహ్నికి నేఁగొన్నియింధనములు చేర్చితి. అంతకంటె హెచ్చునే నేమొనరించితి? ఆలోచింపుము. [illegible]న్న నీవు దూషించుకొమ్ము. నీబుద్ధిని నీవు నిందింపుము. నీకర్మమును నీవు దెగడుము. నన్నేల దూషించెదవు?

పఠాణి.—(ఇంచుక యాలోచించి) భామా? నిజమాడితివి పూర్వాపర విచారంబుమాని పలువిధముల నినుదూషించి మం[illegible]ర్చితి. ఈపాపబుద్ధి నాహృదయంబుననే యుద్భవించెను గా[illegible]

యంములకు నీవు కారణముకాదు. (ఇంచుకసరసంజేరి.) మగువా! బల్వగలఁ బొగలుచున్నయది నామానసము. అయ్యో! మొగమేల యటుద్రిప్పితివి? విశ్వాసఘాతకుని, స్వామిద్రోహిని పితృహంతను జూడరాదను కారణముననా? అయ్యో! నేనేమిచేయుదు? నాకెవరుదిక్కు? ఆదరంబున నన్నుఁగని పల్కరించువారెవరు? జననభూమి వదలితి. జననిని వ్యసనమునఁ గెడపి చంపితి. జనకుని కంఠంబు నాచేతులార నేనే తెంచితి. ఇట్టి నాజననంబు గనిన వారెవరు నన్నాదరింతురు?

ఆషాబి.—(స్వగ వీనిని దారికిదించితి) ప్రాణకాంతా! పలువిధముల నీవేల యిటుపలికెదవు? ప్రారంభముననుండియు నీవు పొరఁబడుచున్నవాఁడవు? ఆరామరాజు నీతండ్రికాడు. ఎన్నటికిని కాడు. కష్టకర్ములు విభ్రష్టవివేకులై దుష్టాసనమున నబలలను బలాత్కరించినమాత్రమునఁ దత్ఫలానుభవులు స్త్రీలగుదురా? ఇది శాస్త్రసమ్మతమా? ప్రాజ్ఞులనుమతమా? ఇఁక మహమ్మదీయుల మతమునఁ బెంపెగిన శూరునకు విగ్రహారాధకుని భంజించుట మతవిధికాదా? శత్రువుల చతుర్విధోపాయమ్ముల సంహరించుట తప్పా? ప్రపంచ సమ్మతంబగు మనమతమునకు మహదుపకారంబొనర్చి పౌరషంబుచేఁ బూజ్యుఁడవగు పురుషవరేణ్యుఁడు నీవీకీర్తిఁ బరితపించుటయొప్పగునా? మెప్పగునా? తప్పు - తప్పు. నీపౌరుష కర్మఫలమనుభవింపుము. లెమ్ము.

పఠాణి.—మోహనాంగీ. నీవచనములు యుక్తియుక్తములుగనున్నవి. ఐనను నాకేమో యూహింపరా రాజ్యాభిమానంబు పోనటుల హృదయమునఁ బాముకొన్నది, కారణమేమో తెలియదు.

ఆషాబి.—హృదయేశ్వరా! నీవీదేశమున బహుకాలముననుండిన యభిమానము నిన్నిటుల పెరరేచుచున్నయది. కానిమ్ము భామినీ సూల

ములంజేరి వారిచే గౌరవాధికారంబునంది యీకర్ణాటక రాజ్యమునం గొంతభాగమైనను పరుగిడిన హిందూరాజబాలకునకు నిప్పింప యత్నించుము.

పటాణి.—(ఆషాబీనిగాంగలించి) యువతీ! నీ వెంత యుక్తివంతురాలవే! నీబుద్ధి నెంతకొని యాడినను దీరదుకదా? నీబోధించిన హితమవశ్యానుసరణీయమ్ము. అటులొనరించెద. ఈజీర్ణకర్ణాటకలక్ష్మికినై కుందనేల? ఇదిహిందువుల దుష్కృత్య కర్మఫలము. ఇదియాంధ్ర కర్ణాటక ప్రాగ్భవాగమ కర్మఫలము.

సీ॥ ఘోరాటవిగనుండి కుందెనుగొన్నాళ్లు కర్మఫలంబదికాదె? కాంత!
విద్యానివాసమై వెలసెనుగొన్నాళ్లు। కర్మఫలంబదికాదె? సకియ!
సౌభాగ్యనిలయమై సొంపారెఁగొన్నాళ్ళు। కర్మఫలంబదికాదె? తరుణి!
ఇంబడియొకనిమిషంబులోఁబాడ్వడెఁ కర్మఫలంబదికాదె? చెలియ!

గీ॥ మరల - కర్మఫలాధిక మహిమఁజేసి
సకలవిద్యాభివృద్ధిని - సంపదాళిఁ
గనుచు - నీపట్టణంబిలఁ గాంతిమీర
మున్నుకన్నను మిన్నయై మోదముగాంచు.

ఆషాబి.—నాథా! మనమీ పాడుపట్టణంబున నిలువనేల? కామలాపురముఁజేరి యందున్నభామినీసుల్తానులను సందర్శించి మనపరిణయంబునకు వారి యనుమతినిగొని సుఖంబున నుండము. రమ్ము.

పటాణి.—మంచిది పోవుదము.

(నిష్క్రమము.)

